

รูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ
โดยใช้โรงเรียนผู้สูงอายุเป็นฐาน

The Model of Learning Activities for Improving the Quality of Life of the Elderly
by Using the Elderly School as a Base

ภาคพันธ ศาลาทอง
ระวีวรรณ ธรณี

งานวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนจากงบประมาณเงินรายได้

ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2562

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร

ชื่อเรื่อง : รูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ
โดยใช้โรงเรียนสูงอายุเป็นฐาน

ผู้วิจัย : ภคพันธ์ ศาลาทอง และระวีวรรณ ธรณี
คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร

พ.ศ. : 2562

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้เป็นวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) แบบกรณีศึกษา (Case Study) มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์กิจกรรมการเรียนรู้และรูปแบบกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน มุ่งเน้นการรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เจาะลึกเป็นรายบุคคลจากผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน 15 คน รวมทั้งการสนทนากลุ่มกับตัวแทนกลุ่มผู้เกี่ยวข้องจำนวน 12 คน จากโรงเรียนผู้สูงอายุที่เป็นต้นแบบและมีกิจกรรมเรียนรู้ที่โดดเด่นในที่นี้ได้แก่โรงเรียนผู้สูงอายุตำบลพลับพลาไชย อำเภออุทุมพร จังหวัดสุพรรณบุรี โรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลหนองลาน อำเภอดำรงวิทยารุจิราวงษ์ จังหวัดกาญจนบุรี และโรงเรียนผู้สูงอายุเขตยานนาวา กรุงเทพมหานคร รวมทั้งการสังเกตและการจดบันทึกภาคสนาม ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหาและพรรณนาความจากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น

ผลการวิจัยพบว่ากิจกรรมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน มีสิ่งที่ใช้พิจารณา ได้แก่ (1) ภูมิหลังหรือความเป็นมาของโรงเรียนผู้สูงอายุ (2) วัตถุประสงค์หรือเจตนารมณ์การจัดการเรียนรู้ (3) เนื้อหาหรือหลักสูตรการเรียนรู้ในโรงเรียนผู้สูงอายุ (4) รูปแบบกระบวนการ หรือวิธีการจัดการเรียนรู้ (5) การประเมินผล หรือผลกระทบบ เหล่านี้มีความหลากหลายภายใต้แนวคิดการจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุ โดยมีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในเรื่องที่ผู้สูงอายุสนใจและมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิต สำหรับรูปแบบกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ พบว่ามี 2 ลักษณะ คือ (1) รูปแบบวิธีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบมีสถาบัน มีหลักสูตรบทเรียน เป็นการจัดกิจกรรมที่ผลักดันให้เครือข่ายในพื้นที่หรือชุมชนเป็นวิทยากรกระบวนการมาถ่ายทอด หรือใช้วิธีการบรรยายและการปฏิบัติการผ่านเครื่องมือการเรียนรู้ต่าง ๆ (2) รูปแบบวิธีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบชาวบ้าน เป็นกิจกรรมทางเลือกของกลุ่มผู้เรียน เป็นการเรียนรู้ในรูปแบบเชิงประจักษ์คือ การทำให้ดูและนำไปปฏิบัติ อาทิ กิจกรรมการพัฒนาการอาชีพ กิจกรรมการดูแลสุขภาพของตนเอง และอื่น ๆ นอกจากนี้ยังพบว่ามีรูปแบบในลักษณะอื่น ๆ ดังนี้ (1) รูปแบบการจัดการเรียนรู้บนพื้นฐานของสิ่งที่ควรรู้เกี่ยวกับวิถีการดำรงชีวิตและสังคมโลกในปัจจุบัน (2) รูปแบบการ

จัดการเรียนรู้บนพื้นฐานของสิ่งที่ต้องรู้เกี่ยวกับสิทธิประโยชน์ การได้รับความคุ้มครอง (3) รูปแบบการจัดการเรียนรู้บนพื้นฐานของสิ่งที่อยากรู้ เป็นการตอบสนองความต้องการของการเรียนรู้บนพื้นฐานของชีวิตผู้เรียนและพื้นฐานทางวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น ผลที่ได้จากการวิจัยนี้เพื่อเป็นแนวทางการส่งเสริมการดำเนินงานและการยกระดับศักยภาพของผู้สูงอายุที่เหมาะสมตามบริบทของกลุ่มพื้นที่และขยายผลการจัดการเรียนรู้โดยใช้โรงเรียนผู้สูงอายุเป็นฐาน

Title : The Model of Learning Activities for Improving the Quality of Life of the Elderly by Using the Elderly School as a Base

Researcher : Phackaphon Salathong, Rawiwan Thoranee
Faculty of Liberal Arts, University of Technology Phra Nakhon.

Year : 2019

Abstract

This research is a Qualitative Research in the form of Case Study which aims to analyze learning activities and learning activities model to improve the life quality of the elderly by using schools as a base. This focuses on collecting data from in-depth interviews individually from 15 major informants including group discussions with related 12 representatives from elderly schools who are the master and have outstanding learning activities. The elderly schools include the Elderly School of Plubplachai Sub-district, U Thong District, Suphan Buri Province, the Elderly School of Tumbon Nonglan Tamaga District Kanchanaburi Province, and the Elderly School of Yannawa District Bangkok. In addition, observation and field notes are used in collecting data. The data was analyzed by using content analysis and occurring phenomena descriptive analysis

The results indicated that things to consider about learning activities for improving the quality of life of the elderly by using schools as a base include (1) the background of the elderly school (2) Purpose or intention of learning management (3) the elderly school learning content or curriculum (4) Process patterns or methods of learning management (5) Assessment or impact. These are diverse under the concept of establishing an elderly school and the learning activities are organized by the interests of the elderly and those activities are important for their livelihood. There are 2 characteristics of the learning activity model for improving the quality of life of the elderly, which are (1) It is a learning activity model with institution, curriculum, and lessons. The activity is an activity that encourages networks in community to be speakers to transfer knowledge or lecture and practice via various learning tools. (2) It is a learning activity model of the villagers. It is an alternative

activity for learners. It is an empirical learning model that is demonstrated and then acted such as career development activities, one's own well-being activities, and other activities. Moreover, there are other learning activity models i.e. (1) It is a learning activity model based on what should be known about current lifestyle and world society. (2) It is a learning activity model based on what must be known about benefits and protection. (3) It is a learning activity model based on curious things which response to learning needs based on learner's life and cultural basis of the local community. The result of this research is to be a guideline in order to promote operations and enhance the potential of the elderly that are suitable to the context of the area group and expand the learning management by using the elderly school as a base.

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยฉบับนี้ได้รับทุนสนับสนุนจากงบประมาณเงินรายได้ของคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร ประจำปี พ.ศ. 2562 ผู้วิจัยขอขอบคุณผู้บริหาร เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียนผู้สูงอายุ ผู้นำชุมชน และผู้ประสานงานในพื้นที่ต่าง ๆ ที่อำนวยความสะดวกให้การสนับสนุนเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มผู้สูงอายุในโรงเรียนผู้สูงอายุและผู้เกี่ยวข้องเป็นอย่างดี

ขอขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการที่ท่านได้ตรวจสอบให้คำแนะนำแก้ไขคำถามการสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม เพื่อค้นหาคำตอบตามความหมายของข้อค้นพบ การตีความข้อมูลเพื่อความเป็นเหตุเป็นผลและความน่าเชื่อถือในการนำเสนอขั้นสุดท้าย

ขอขอบคุณกลุ่มผู้สูงอายุทุกท่านรวมทั้งผู้เกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ที่ให้ความร่วมมือในการให้ข้อมูลด้วยน้ำใจอันบริสุทธิ์ตั้งงาม

คุณค่าที่พึงบังเกิดจากประโยชน์ของงานวิจัยฉบับนี้ ผู้วิจัยขออุทิศแด่กลุ่มผู้สูงอายุ ครอบครัว ชุมชนในพื้นที่ ตลอดจนเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องที่ได้ร่วมพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุให้ดำรงอยู่อย่างมีศักดิ์ศรีต่อไปในอนาคต

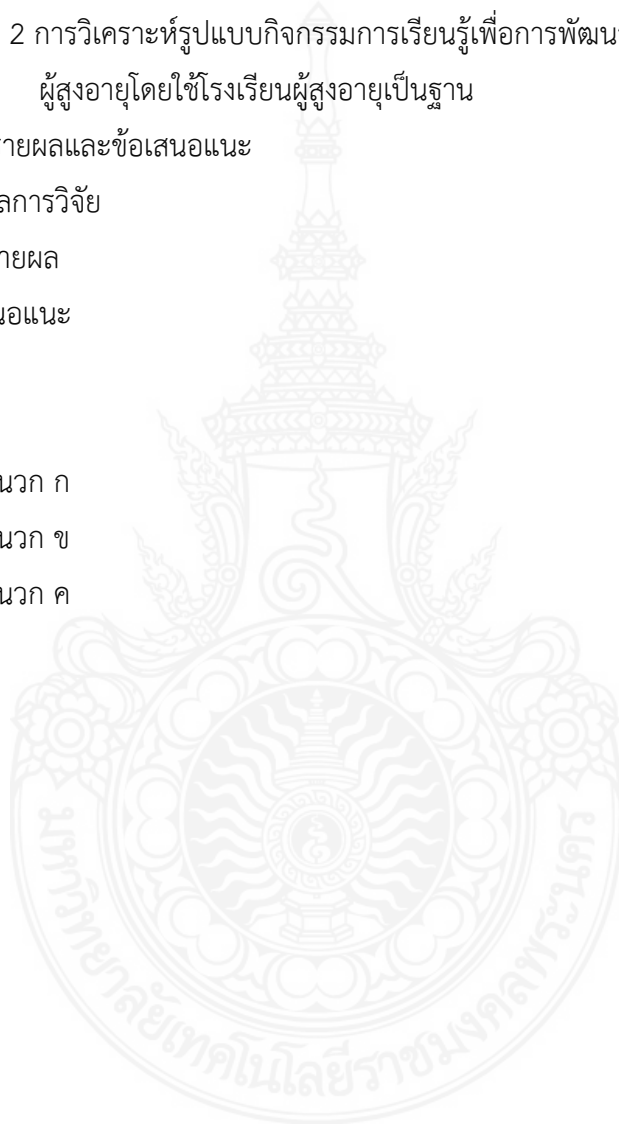
คณะผู้วิจัย

สารบัญ

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	I
บทคัดย่อภาษาไทย	II
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	III
สารบัญเรื่อง	IV
สารบัญภาพ	VI
บทที่	
1 บทนำ	
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	2
คำถามการวิจัย	3
กรอบแนวความคิดการวิจัย	3
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	4
ขอบเขตของการวิจัย	4
นิยามศัพท์เฉพาะ	5
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
แนวคิดเกี่ยวกับโรงเรียนผู้สูงอายุ	6
แนวคิดเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้	9
แนวคิดเกี่ยวกับผู้สูงอายุและการพัฒนาคุณภาพชีวิต	13
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	19
3 วิธีดำเนินการวิจัย	
การเลือกพื้นที่ (สนาม) วิจัย	23
การเลือกแหล่งข้อมูล	24
การรวบรวมข้อมูล	25
การวิเคราะห์ข้อมูล	29
การสรุปข้อค้นพบ	29
จริยธรรมการวิจัย	30

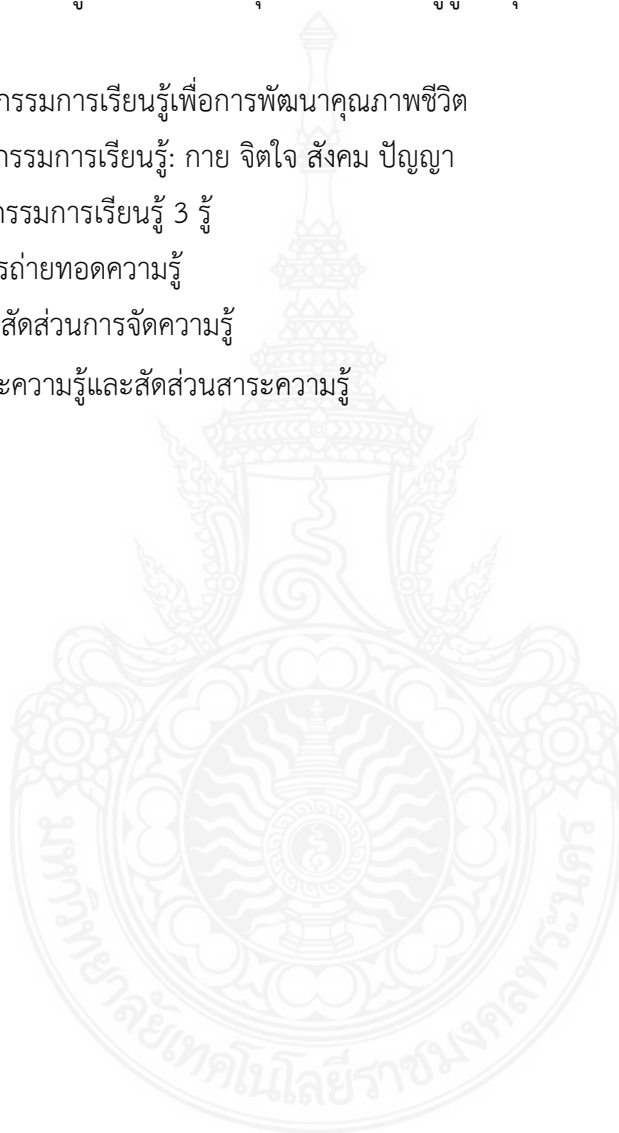
	หน้า
บทที่	
4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	
ตอนที่ 1 การวิเคราะห์กิจกรรมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของ ผู้สูงอายุโดยใช้โรงเรียนผู้สูงอายุเป็นฐาน	31
ตอนที่ 2 การวิเคราะห์รูปแบบกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของ ผู้สูงอายุโดยใช้โรงเรียนผู้สูงอายุเป็นฐาน	43
5 สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ	
สรุปผลการวิจัย	56
อภิปรายผล	61
ข้อเสนอแนะ	63
บรรณานุกรม	64
ภาคผนวก	67
ภาคผนวก ก	68
ภาคผนวก ข	69
ภาคผนวก ค	70
ประวัตินักวิจัย	77

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
1 กรอบแนวความคิดการวิจัย	3
2 กิจกรรมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุโดยใช้โรงเรียนผู้สูงอายุเป็นฐาน	31
3 รูปแบบกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต	43
4. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้: กาย จิตใจ สังคม ปัญญา	47
5. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ 3 รู้	48
6. รูปแบบการถ่ายทอดความรู้	50
7 ความรู้และสัดส่วนการจัดความรู้	55
8 เนื้อหาสาระความรู้และสัดส่วนสาระความรู้	55

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ประเทศไทยเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุมาเป็นเวลากว่าทศวรรษและมีการคาดคะเนว่าจะเข้าสู่สังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์เมื่อสิ้นสุดแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 12 (พ.ศ.2560-2564) โดยที่สัดส่วนผู้สูงอายุจะเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 19.8 ของจำนวนประชากรทั้งหมด ขณะที่สัดส่วนวัยเด็กและวัยแรงงานจะลดลงซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อการเจริญเติบโตทางสังคมและเศรษฐกิจของประเทศโดยรวมในอนาคต (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2559) เมื่อประชากรผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นงบประมาณส่วนหนึ่งของประเทศจะต้องถูกจัดสรรมาเพื่อใช้ในการดูแลผู้สูงอายุ เนื่องจากเป็นวัยที่มีสุขภาพร่างกายเสื่อมถอย ดังนั้นหลายประเทศที่เข้าสู่สังคมผู้สูงอายุแล้วได้ดำเนินนโยบายต่าง ๆ ในการดูแลผู้สูงอายุให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นไม่ว่าจะเป็นด้านสวัสดิการ การสังคมสงเคราะห์ การบริการสาธารณสุข ด้านสาธารณสุข ด้านการจัดการศึกษาและการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุซึ่งมีผลการศึกษาทางวิชาการยืนยันว่า การศึกษาและเรียนรู้ของผู้สูงอายุสามารถชะลอภาวะการเสื่อมของสมองได้ รวมทั้งป้องกันโรคซึมเศร้าอย่างได้ผล เนื่องจากผู้สูงอายุได้ออกไปมีปฏิสัมพันธ์กับสังคมและเพื่อนสูงวัย มีการเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ ที่น่าสนใจ มีสนทนา การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ที่โรงเรียนสูงอายุจัดขึ้นสามารถช่วยให้ผู้สูงอายุมีความกระตือรือร้น จิตใจเบิกบาน เป็นการส่งเสริมการใช้ชีวิตอย่างมีคุณค่าและมีผลดีต่อสุขภาพทางกายและสุขภาพทางจิตใจของผู้สูงอายุ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษากระทรวงศึกษาธิการ, 2561)

"โรงเรียนผู้สูงอายุ" เป็นรูปแบบหนึ่งซึ่งเกิดจากแนวคิดที่ตระหนักถึงคุณค่า ความสำคัญและพลังของผู้สูงอายุ โดยอาศัยบทบาทของ "ท้องถิ่น" หรือชุมชนระดับพื้นที่ในการเข้ามามีส่วนร่วมบริหารจัดการเพื่อที่ต้องการให้ผู้สูงอายุมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องที่มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิต (แนวหน้าออนไลน์, 2562) อีกทั้งเป็นการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต การจัดการศึกษา การพัฒนาทักษะเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุที่ได้รับการกล่าวถึงกันอย่างกว้างขวางในบทบาทที่เป็นกลไกสำคัญของการพัฒนาผู้สูงอายุให้เป็นผู้ที่มีศักยภาพ (Active Ageing) และการยกระดับคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุทั้งในระดับปัจเจกและระดับสังคมเพื่อให้ผู้สูงอายุอยู่ดีมีสุขทั้งในด้านร่างกาย จิตใจ มีความมั่นคงในชีวิตและมีส่วนร่วมในสังคม เป็นทางเลือกหนึ่งของการเตรียมพร้อมสำหรับสังคมผู้สูงอายุอย่างเต็มตัว เพราะโรงเรียนผู้สูงอายุจะช่วยให้ผู้สูงอายุมีโอกาสเรียนรู้ ร่วมกิจกรรมกับชุมชน ทั้งการพบปะพูดคุย แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ถ่ายทอดภูมิปัญญา รวมถึงการพัฒนาตนเองในทุก ๆ ด้าน ช่วยให้ผู้สูงอายุได้พัฒนาเป็นผู้สูงอายุที่มีศักยภาพ ประสบความสำเร็จและสร้างคุณประโยชน์ให้แก่สังคม

ทำให้ผู้สูงอายุเห็นคุณค่าในตนเอง เกิดความภาคภูมิใจในตนเอง ช่วยลดภาระให้กับสังคมและเสริมพลังให้กับสังคมต่อไป (กรมกิจการผู้สูงอายุ, 2560)

ปัจจุบันโรงเรียนผู้สูงอายุนั้นมีความหลากหลายทั้งสถานที่ รูปแบบการศึกษาและวิธีการหรือกิจกรรมทั้งนี้ขึ้นอยู่กับบริบทของพื้นที่ และความต้องการของผู้สูงอายุและหน่วยงานที่เป็นเจ้าภาพในการจัดตั้ง ดังผลการศึกษานักวิชาการและหน่วยงานหลายแห่งพบว่า โรงเรียนผู้สูงอายุเป็นลักษณะกิจกรรมที่สถาบัน หน่วยงานหรือชุมชนจัดทำขึ้นเพื่อพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุผ่านการถ่ายทอดความรู้อย่างเป็นระบบที่ผู้สูงอายุเรียนรู้อย่างสนุกสนาน รื่นเริง นักเรียนสูงอายุที่ผ่านจากโรงเรียนเกิดทักษะด้านการดูแลตนเอง ควบคุมตนเองและการพึ่งตนเองได้ (ศศิพัฒน์ ยอดเพชร, ภาวนา พัฒนศรี และธนิกันต ศักดาพร, 2560) นอกจากนี้โรงเรียนผู้สูงอายุนั้นยังมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในชุมชนท้องถิ่น เป็นแหล่งส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต เป็นพื้นที่ปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ส่งเสริมคุณค่าในตัวเองให้กับผู้สูงอายุและเป็นพื้นที่สุขภาวะ โดยมีการดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพ การฝึกทักษะอาชีพ การใช้เทคโนโลยี การทำกิจกรรมนันทนาการ รวมถึงการหาความรู้ต่าง ๆ (ปิ่นวดี ศรีสุพรรณ, สุรีย์ ธรรมิกบวร และสุรสม กฤษณะจุฑะ, 2560)

จากที่กล่าวผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาถึงรูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุโดยใช้โรงเรียนผู้สูงอายุเป็นฐาน ทั้งนี้เพื่อค้นหากิจกรรมการเรียนรู้รวมทั้งรูปแบบกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุว่าเป็นอย่างไร โดยงานวิจัยนี้จะเป็นการเปิดพื้นที่ทางสังคมให้กับผู้สูงอายุได้แสดงและดึงศักยภาพผู้สูงอายุออกมาเพื่อให้เป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคม เพื่อให้ผู้สูงอายุได้สามารถดูแลตนเองในวัยสูงอายุอย่างมีคุณภาพนำไปสู่การพัฒนาภาวะพลัดพลังในผู้สูงอายุที่ประกอบด้วยการมีสุขภาพที่ดี การมีส่วนร่วมและการมีหลักประกันให้มีความเป็นรูปธรรมและมีความยั่งยืน รวมถึงเป็นประโยชน์ต่อบุคลากรที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ โดยผลจากการศึกษาจะเป็นข้อมูลพื้นฐานในการกำหนดนโยบายรวมทั้งวางแผนทางการดูแลช่วยเหลือผู้สูงอายุให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีสามารถดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างเหมาะสมต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

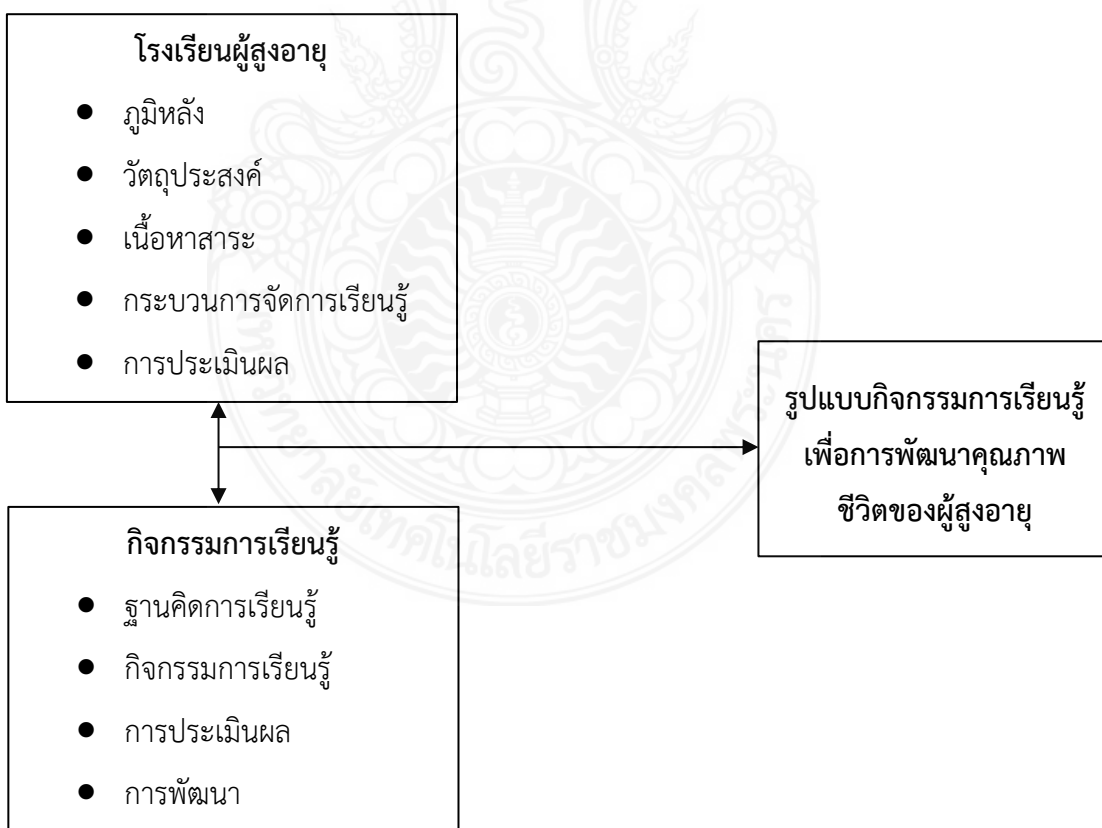
1. เพื่อวิเคราะห์กิจกรรมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน
2. เพื่อสืบเสาะค้นหารูปแบบกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน

คำถามการวิจัย

1. กิจกรรมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานเป็นอย่างไรและมีอะไรบ้าง
2. รูปแบบกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานเป็นเช่นไร และทำไมจึงเป็นเช่นนั้น

กรอบแนวความคิดการวิจัย

ผู้วิจัยกำหนดกรอบแนวคิดเบื้องต้นในการวิจัยตามแผนภาพที่ 1 โดยสังเคราะห์จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ หลักคิดการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุของกรมกิจการผู้สูงอายุ (คู่มือโรงเรียนผู้สูงอายุ, 2559) หลักคิดคุณภาพชีวิตที่ดีของผู้สูงอายุ ของจุฬารัตนแสงทอง (2560) เป็นกรอบแนวคิดเบื้องต้นในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีลักษณะเป็นกรอบแนวคิดที่พร้อมปรับเปลี่ยนเมื่อมีข้อมูลข้อค้นพบใหม่จากปรากฏการณ์ที่ศึกษา และเมื่อสิ้นสุดการวิจัยผู้วิจัยจะได้แนวคิด ข้อเสนอรูปแบบใหม่ ๆ ที่ต่างไปจากทฤษฎีหรือกรอบแนวคิดเดิมที่ตั้งไว้

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวความคิดการวิจัย

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ด้านวิชาการ

ได้รูปแบบกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน ตลอดจนได้ข้อมูลพื้นฐานการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในระดับพื้นที่

ด้านนโยบาย

หน่วยงานภาครัฐระดับจังหวัดและท้องถิ่นได้มีข้อมูลและแนวทางการพัฒนาเชิงนโยบายเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน เพื่อยกระดับศักยภาพและคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุผ่านกิจกรรมการเรียนรู้ที่เหมาะสมตามลักษณะและบริบทของกลุ่มผู้สูงอายุต่าง ๆ ในพื้นที่

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) แบบกรณีศึกษา (Case Study) ที่มุ่งเน้นการเจาะลึกและทำความเข้าใจกับปรากฏการณ์จริงของกลุ่มผู้สูงอายุที่เข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ในโรงเรียนผู้สูงอายุ โดยทำการศึกษาในพื้นที่จังหวัดสุพรรณบุรี กาญจนบุรีและกรุงเทพมหานครที่มีโรงเรียนผู้สูงอายุเป็นต้นแบบของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ประสบความสำเร็จจนได้รับการยอมรับ ประกอบด้วย โรงเรียนผู้สูงอายุตำบลพลับพลาไชย อำเภอดำรงวิทยารมย์ จังหวัดสุพรรณบุรี โรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลหนองลาน อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี โรงเรียนผู้สูงอายุเขตนานาวา จังหวัดกรุงเทพมหานคร รวมไปถึงผู้เกี่ยวข้อง อาทิ ญาติพี่น้อง ผู้นำชุมชน ผู้บริหารหน่วยงานหลักในการดูแลรับผิดชอบผู้สูงอายุในพื้นที่ โดยผู้วิจัยจะคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลด้วยวิธีคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จัดทำบัญชีรายชื่อกลุ่มให้ข้อมูล พิจารณาคุณสมบัติ ประสบการณ์และผลงานวิชาการที่เกี่ยวข้องหรือมีตำแหน่งหน้าที่รับผิดชอบ มีการกำหนดขอบเขตของการวิจัยอยู่ภายใต้กรอบแนวคิดและเนื้อหาที่ศึกษา ได้แก่ ภูมิหลัง วัตถุประสงค์หรือเจตนารมณ์การจัดการเรียนรู้ เนื้อหาหรือหลักสูตรการเรียนรู้ รูปแบบ กระบวนการหรือวิธีการจัดการเรียนรู้ การประเมินผลทั้งทางรูปธรรม นามธรรม และข้อเสนอแนะหรือแนวคิดเพื่อการพัฒนาผู้สูงอายุโดยใช้โรงเรียนผู้สูงอายุเป็นฐาน

จากนั้นทำการศึกษาวิเคราะห์ถึงรูปแบบกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานกับสภาพบริบทหรือพื้นที่ที่ศึกษาและใช้ระยะเวลาการศึกษาประมาณ 12 เดือน เพื่อค้นหาคำตอบและติดตามสังเกตพฤติกรรมในกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ

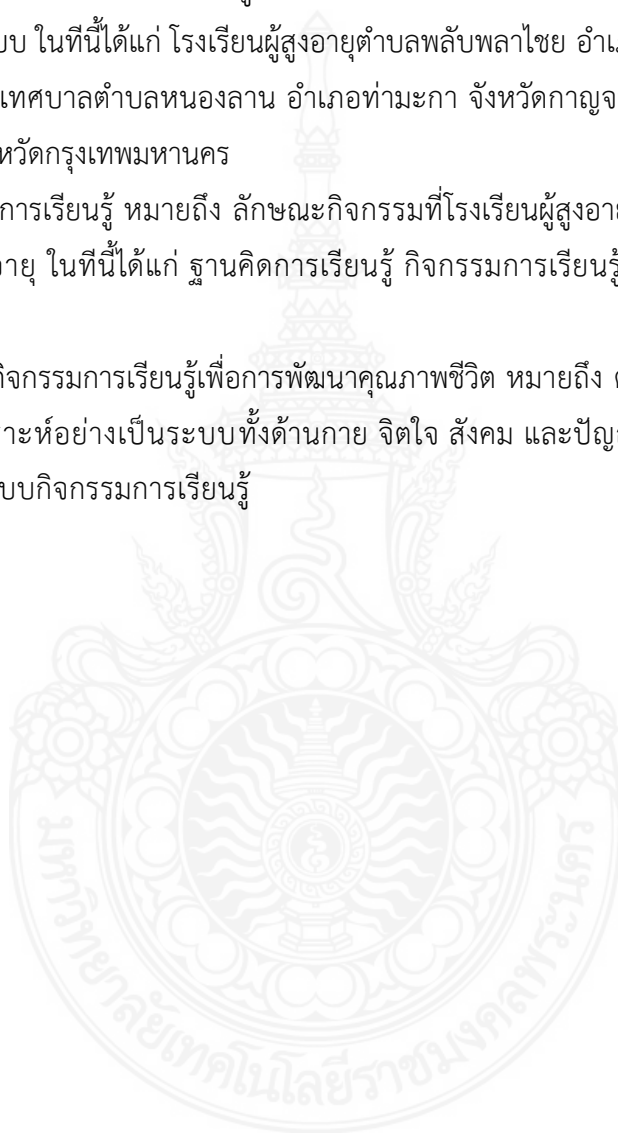
นิยามศัพท์เฉพาะ

ผู้สูงอายุ หมายถึง ผู้ที่มีอายุ 60 ปีบริบูรณ์ขึ้นไปซึ่งมีความประสงค์จะเข้าเรียนในโรงเรียนผู้สูงอายุเพื่อรับการพัฒนทั้งด้านกาย จิตใจ สังคมและปัญญา

โรงเรียนผู้สูงอายุ หมายถึง สถานที่หรือหน่วยงานที่จัดตั้งขึ้นโดยมีภูมิหลัง วัตถุประสงค์ เนื้อหาสาระ กระบวนการจัดการเรียนรู้ การประเมินเพื่อพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุผ่านการถ่ายทอดความรู้อย่างมีระบบ ในที่นี้ได้แก่ โรงเรียนผู้สูงอายุตำบลพลับพลาไชย อำเภออุ้มทอง จังหวัดสุพรรณบุรี โรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลหนองลาน อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี และโรงเรียนผู้สูงอายุเขตนานาวา จังหวัดกรุงเทพมหานคร

กิจกรรมการเรียนรู้ หมายถึง ลักษณะกิจกรรมที่โรงเรียนผู้สูงอายุจัดทำขึ้นเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ ในที่นี้ได้แก่ ฐานคิดการเรียนรู้ กิจกรรมการเรียนรู้ การประเมินผล และการพัฒนาการเรียนรู้

รูปแบบกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต หมายถึง ตัวแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่ผ่านการสังเคราะห์อย่างเป็นระบบทั้งด้านกาย จิตใจ สังคม และปัญญา รวมทั้งแนวปฏิบัติและข้อจำกัดของตัวแบบกิจกรรมการเรียนรู้

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง รูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุโดยใช้โรงเรียนผู้สูงอายุเป็นฐาน ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้เป็นกรอบแนวทางในการวิจัย โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับโรงเรียนผู้สูงอายุ
2. แนวคิดเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้
3. แนวคิดเกี่ยวกับผู้สูงอายุและการพัฒนาคุณภาพชีวิต
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดเกี่ยวกับโรงเรียนผู้สูงอายุ

โรงเรียนผู้สูงอายุเป็นการจัดการศึกษารูปแบบหนึ่งที่ต้องการให้ผู้สูงอายุมีความรู้ ความเข้าใจ ในเรื่องที่มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิต เกิดจากแนวคิดที่ตระหนักถึงคุณค่า ความสำคัญและพลังของผู้สูงอายุ โดยการสร้างพื้นที่ส่งเสริมการเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุบนพื้นฐานการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นและภาคีเครือข่าย การเกิดขึ้นของโรงเรียนผู้สูงอายุยังสอดคล้องกับแผนผู้สูงอายุแห่งชาติฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545 – 2564) ฉบับปรับปรุงครั้งที่ 1 (พ.ศ. 2552) ว่าด้วยเรื่องของปรัชญาผู้สูงอายุไม่ใช่บุคคลด้อยโอกาสหรือเป็นภาระต่อสังคม แต่สามารถมีส่วนร่วมเป็นพลังพัฒนาสังคมจึงควรได้รับการส่งเสริมและเกื้อกูลจากครอบครัว ชุมชนและรัฐให้ดำรงชีวิตอยู่อย่างมีคุณค่า มีศักดิ์ศรีและคงไว้ซึ่งภาวะสุขภาพและความเป็นอยู่ที่ดีให้นานที่สุด ขณะเดียวกันผู้สูงอายุที่ประสบความทุกข์ยาก ต้องได้รับการเกื้อกูล จากครอบครัว ชุมชน สังคมและรัฐอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม การสร้างหลักประกันในวัยสูงอายุ เป็นกระบวนการสร้างความมั่นคงให้แก่สังคม โดยการมีส่วนร่วมจากผู้เกี่ยวข้องทุกภาคส่วน ได้แก่ (1) ประชาชนช่วยตนเอง (2) ครอบครัวดูแล (3) ชุมชนช่วยเกื้อกูล (4) สังคมและรัฐสนับสนุน โดยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ควรมีการบูรณาการให้เหมาะสมกับสถานการณ์อย่างต่อเนื่อง (คณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติ, กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2553) และพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 มาตรา 11 ผู้สูงอายุมีสิทธิได้รับการคุ้มครอง การส่งเสริมและการสนับสนุนในด้านต่าง ๆ อาทิ การบริการทางการแพทย์และการสาธารณสุข การศึกษา การศาสนาและข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต การประกอบอาชีพหรือฝึกอาชีพที่เหมาะสม การพัฒนาตนเองและการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคม การรวมกลุ่มในลักษณะเครือข่ายหรือชุมชนรวมทั้งอื่น ๆ (กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2553) นอกจากนี้ยังมีข้อเสนอเชิงนโยบายต่าง ๆ และแผน

ระดับชาติหลายฉบับ อาทิ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 พ.ศ. 2560 – 2564 ซึ่งเป็นแผนหลักของการพัฒนาประเทศและเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) รวมทั้งการปรับโครงสร้างประเทศไทยไปสู่ประเทศไทย 4.0 ตลอดจนประเด็นการปฏิรูปประเทศเพื่อมุ่งสู่ “ความมั่นคง มั่งคั่งและยั่งยืน” โดยมีเป้าหมายการวางรากฐานให้คนไทยเป็นคนที่สมบูรณ์ มีคุณธรรมจริยธรรม มีระเบียบวินัย ค่านิยมที่ดี มีจิตสาธารณะและมีความสุข โดยมีสุขภาวะและสุขภาพที่ดี ครอบคลุมรอบอ้อม ตลอดจนเป็นคนเก่งที่มีทักษะความรู้ความสามารถและพัฒนาตนเองได้ต่อเนื่องตลอดชีวิต พัฒนาศักยภาพคนให้มีทักษะความรู้และความสามารถในการดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่า ยกระดับคุณภาพการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยเฉพาะการมุ่งเน้นการพัฒนาพื้นที่แหล่งเรียนรู้ให้มีชีวิต ทันสมัย มีคุณภาพและได้มาตรฐานสากล เพื่อดึงดูดให้คนทุกช่วงวัยเกิดความสนใจเข้าไปเรียนรู้และมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม มีการศึกษาและพัฒนาแหล่งเรียนรู้รูปแบบใหม่ ๆ ที่จะช่วยเพิ่มพูนศักยภาพคนไทยให้สามารถรองรับการเปลี่ยนแปลงในอนาคต (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานนายกรัฐมนตรี, 2559)

โรงเรียนผู้สูงอายุเป็นแนวคิดหนึ่งในการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุที่มีศักยภาพเพื่อให้ผู้สูงอายุได้เรียนรู้ พัฒนาทักษะในการดูแลตนเองซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ โดยอยู่บนพื้นฐานแนวคิดที่ว่า “ผู้สูงอายุมีคุณค่าและมีศักยภาพ ควรได้รับการส่งเสริมสนับสนุนให้มีส่วนร่วมทำประโยชน์ให้สังคม และส่งเสริมการเรียนรู้ให้ผู้สูงอายุโดยเชื่อมโยงกับประสบการณ์ของผู้สูงอายุ สารการเรียนรู้จะต้องทำให้ผู้สูงอายุสามารถนำไปใช้ได้จริงในชีวิตปัจจุบัน เพิ่มโอกาสในการรวมกลุ่มในลักษณะเครือข่ายหรือชุมชน” ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้ (กรมกิจการผู้สูงอายุ, 2559)

(1) วัตถุประสงค์ของการจัดตั้งโรงเรียนผู้สูง คือการส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตและการจัดการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุ การส่งเสริมการพัฒนาตนเอง การดูแลคุ้มครองและพิทักษ์สิทธิผู้สูงอายุ การเสริมสร้างสุขภาพที่ดีของผู้สูงอายุทั้งด้านร่างกายและจิตใจ การส่งเสริมให้ผู้สูงอายุสร้างสรรค์ประโยชน์แก่ชุมชนและสังคม การเสริมสร้างศักยภาพ คุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุให้เป็นที่ประจักษ์และยอมรับ รวมทั้งการส่งเสริมภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่นให้ดำรงสืบต่อไป

(2) ประโยชน์ที่ได้รับจากโรงเรียนผู้สูงอายุ

2.1 *ด้านผู้สูงอายุ* ได้แก่ (1) ด้านสุขภาพร่างกายทำให้มีสุขภาพแข็งแรง ภาวะเจ็บป่วย ลดความเสี่ยงจากการเจ็บป่วย ลดระยะเวลาการพึ่งพาผู้อื่น อายุยืน (2) ด้านจิตใจ ช่วยให้คลายเหงา จิตใจกระชุ่มกระชวย สดชื่น รู้สึกภาคภูมิใจและตระหนักในคุณค่าความสามารถของตนเอง มีมุมมองเชิงบวกต่อตนเอง (3) ด้านสังคม มีความสัมพันธ์ที่ดีกับคนวัยเดียวกันและคนต่างวัยได้รับการยอมรับ ในฐานะสมาชิกของกลุ่ม (4) ด้านจิตปัญญา รู้เท่าทันและเข้าใจสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น สามารถปรับตัว

และดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสมตามวัย (5) ด้านเศรษฐกิจ เรียนรูทักษะทางด้านอาชีพ สามารถนำไปประกอบอาชีพสร้างงาน สร้างรายได้ ช่วยเหลือตนเองต่อไป

2.2 *ด้านชุมชนและสังคม* ได้แก่ (1) โรงเรียนผู้สูงอายุเป็นพื้นที่ที่เรียนรู้และถ่ายทอดประสบการณ์ ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่นให้ดำรงสืบทอดเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน (2) โรงเรียนผู้สูงอายุเป็น “เวที” ที่เปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในการทำประโยชน์ต่อชุมชนและสังคม รวมทั้งอาจเป็นแรงผลักดันให้เข้าร่วมเป็นอาสาสมัครในชุมชน

(3) การบริหารจัดการ ประกอบด้วย กลุ่ม กรรมการ กติกาหรือข้อตกลง กิจกรรมและกองทุน

3.1 *กลุ่ม* การสร้างการรวมกลุ่มของผู้สูงอายุและการจัดตั้งกลุ่มแกนนำคณะทำงาน กลุ่มสมาชิก หรือกลุ่มนักเรียนผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นเป้าหมายหมายของการทำงาน ในขั้นนี้ใช้กลยุทธ์ เช่น การเปิดรับสมัครสมาชิกหรือนักเรียนผู้สูงอายุ การต่อยอดจากกลุ่มเดิมที่เคยมีอยู่ในชุมชน อาทิ ชมรมผู้สูงอายุ การสร้างสัญลักษณ์ของความเป็นกลุ่มสมาชิก ได้แก่ การมีสัญลักษณ์โรงเรียนผู้สูงอายุการมีเสื้อสัญลักษณ์ของนักเรียนผู้สูงอายุ ฯลฯ

3.2 *กรรมการ* ตัวแทนของสมาชิกกลุ่มที่จะทำหน้าที่ในการบริหารจัดการกลุ่มให้การทำงานประสบความสำเร็จ มีการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบ ช่วยกันขับเคลื่อนการทำงานและมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุมีประสิทธิภาพ

3.3 *กติกาหรือข้อตกลงร่วมกัน* ต้องเกิดจากความเห็นพ้องกันของสมาชิกในโรงเรียน และร่วมกันยึดถือและปฏิบัติตาม ซึ่งจะเป็นแนวทางที่ทำให้การดำเนินงานของโรงเรียนผู้สูงอายุ มีทิศทางการทำงานที่ชัดเจน

3.4 *กิจกรรม* เริ่มต้นเน้นกิจกรรมการแก้ไขปัญหาต่างๆ ไม่ซับซ้อน เช่น การจัดให้มาพบปะกันทุกเดือนมีกิจกรรมร้องเพลง กิจกรรมนันทนาการ รูปแบบอื่น ๆ กิจกรรมถ่ายทอดภูมิปัญญากับเด็กและเยาวชนหรือการรวมกลุ่มออกกำลังกาย เมื่อมีประสบการณ์มากขึ้นจึงเคลื่อนไปสู่การทำกิจกรรมที่ตอบสนองปัญหาและความต้องการที่มีความซับซ้อนมากขึ้น

3.5 *กองทุน* อาจจำแนกได้เป็นการสร้างกองทุนของตนเอง การเก็บค่าสมาชิก การขอรับบริจาคจากผู้มีจิตศรัทธา การจำหน่ายผลิตภัณฑ์ของกลุ่มและอื่น ๆ เป็นต้น

(4) ปัจจัยความสำเร็จของการดำเนินงานโรงเรียนผู้สูงอายุ ได้แก่ ผู้นำ เป้าหมายและกิจกรรมการมีส่วนร่วม เครือข่ายทางสังคม การเรียนรู้และพัฒนาการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง การสนับสนุนจากภาครัฐ

4.1 *ผู้นำ* ต้องมีความทุ่มเท เสียสละและมีความมุ่งมั่นที่จะสร้างสรรค์กิจกรรมของโรงเรียนผู้สูงอายุ โดยเฉพาะผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่เป็นผู้สูงอายุหรือผู้นำทางด้ายจิตใจ เช่น พระภิกษุ เพราะมีผลโดยตรงต่อการสร้างศรัทธาให้เกิดขึ้น ทั้งแก่ผู้สูงอายุที่เป็นสมาชิกของโรงเรียน หน่วยงานและองค์กรต่าง ๆ ซึ่งเป็นที่มาของความร่วมมือและการสนับสนุนการดำเนินงานของโรงเรียน

4.2 เป้าหมายและกิจกรรม ต้องชัดเจนถือเป็นการกำหนดทิศทางการทำงานที่สร้างความเข้าใจร่วมกันในหมู่คณะกรรมการ หรือแกนนำจะเป็นพลังที่เข้มแข็งในการทำงานร่วมกันและการจัดให้มีกิจกรรมอย่างต่อเนื่องเป็นประจำ ถือเป็นกลไกในการเชื่อมร้อยความเป็นกลุ่ม และความเป็นชุมชนของผู้สูงอายุให้เกิดขึ้น

4.3 การมีส่วนร่วม จะทำให้เกิดความผูกพันและความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน กลไกที่ทำให้สมาชิกมีส่วนร่วมทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ เช่น การประชุมประจำเดือน การสร้างเวทีในการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การร่วมกันดำเนินงาน

4.4 เครือข่ายทางสังคม อาจพิจารณาได้ 2 ระดับ คือ การสร้างเครือข่ายทางสังคมภายในกลุ่มหรือในหมู่สมาชิกของโรงเรียนผู้สูงอายุด้วยกัน เช่น ในรูปแบบคณะกรรมการหรือการมีตัวแทนในแต่ละหมู่บ้าน และการให้ความสำคัญกับการสร้างเครือข่ายกับหน่วยงาน องค์กรภายนอกเพื่อประสานพลังในการทำงานร่วมกัน

4.5 การเรียนรู้และพัฒนาการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง โดยการทบทวนตนเองและสรุปบทเรียนในการทำงานเป็นระยะ เรียนรู้จุดแข็ง จุดอ่อน ข้อที่ควรพัฒนาให้ดีขึ้นและนำมาพัฒนากระบวนการทำงานอย่างต่อเนื่อง

4.6 การสนับสนุนจากภาครัฐ ในที่นี้ได้แก่ การสนับสนุนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เช่น งบประมาณ บุคลากร สถานที่ การประสานเครือข่ายเป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่สำคัญที่จะผลักดันให้การเคลื่อนไหวงานของโรงเรียนผู้สูงอายุเกิดขึ้นได้และดำเนินการไปอย่างราบรื่น

2. แนวคิดเกี่ยวกับจัดกิจกรรมการเรียนรู้

การเข้าสู่สังคมสูงวัยของโลกส่งผลต่อสภาพเศรษฐกิจและลักษณะสังคม รูปแบบการดำเนินชีวิต และการสร้างวัฒนธรรมร่วมสมัย เพื่อความอยู่รอดของสังคมไทยในปัจจุบันจึงจำเป็นต้องมีการปรับตัวและต้องเตรียมพร้อมด้านกำลังคนรวมทั้งการเสริมสร้างศักยภาพของประชากรทุกช่วงวัยเพื่อยกระดับคุณภาพทุนมนุษย์ของประเทศโดยพัฒนาคนให้เหมาะสมทุกช่วงวัยตามความเหมาะสม การเรียนรู้ตลอดชีวิตจึงเป็นสิ่งสำคัญของคนในสังคมเพื่อให้สามารถพัฒนาตนและสังคมอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา ถือได้ว่าเป็นกระบวนการแบบองค์รวมที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์ตน การสะท้อนความคิดต่อตนเอง และการเข้าใจตนเอง จึงเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญของการนำไปสู่วิถีปฏิบัติเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตในการบรรลุความปรารถนาและเป้าหมายร่วมกันในสังคม เป็นการเรียนรู้ที่ต้องเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงของสังคมและสิ่งแวดล้อมอยู่ตลอดเวลา โดยเฉพาะในสภาวะการณ์ปัจจุบันที่มีความเปลี่ยนแปลง เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและมากมาย ซึ่งมีผลกระทบต่อสภาพความเป็นอยู่และการดำเนินชีวิต การเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นกระบวนการซึ่งบุคคลแต่ละคนแสวงหาความรู้พัฒนาทักษะ ค่านิยมและการเสริมสร้างทักษะจากประสบการณ์ในชีวิตประจำวัน โดยอาศัยแหล่ง

วิทยาการที่มีอยู่ใกล้ตัวตามสภาพแวดล้อม เช่น จากครอบครัว เพื่อนบ้าน การเล่น การทำงาน การอบรมเลี้ยงดูในครอบครัว การเรียนรู้การดำเนินชีวิตรวมกับผู้อื่น เป็นต้น (อาชัญญา รัตนอุบล, 2562, และวรรรัตน์ ปทุมเจริญวัฒนา, 2561)

การเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นกระบวนการเรียนรู้ในวิถีตามธรรมชาติที่แต่ละบุคคลแสวงหาความรู้ด้วยตนเองตามความจำเป็น ซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งของการเรียนรู้ตามอัธยาศัย หมายถึงการศึกษาเรียนรู้ที่ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเองตามความสนใจ ศักยภาพ ความพร้อมและโอกาส โดยศึกษาจากบุคคล ประสบการณ์ สังคม สภาพแวดล้อม สื่อ หรือแหล่งความรู้อื่น ๆ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2562) เป็นการเรียนรู้ตามวิถีชีวิตซึ่งเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ทุกสถานที่และทุกช่วงวัยของชีวิตที่ผู้เรียนเรียนรู้ด้วยตนเองตามความสนใจ ศักยภาพ ความพร้อมและโอกาส โดยศึกษาจาก ประสบการณ์ การทำงาน สภาพแวดล้อม และแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ รวมทั้งเป็นการเรียนรู้เพื่อเพิ่มพูนความรู้เจตคติทักษะ ความบันเทิงและการพัฒนาคุณภาพชีวิต เป็นการศึกษาที่มีบทบาทสำคัญต่อการเรียนรู้ของมนุษย์ทุกช่วงวัยโดยเฉพาะวัยผู้สูงอายุเป็นวัยที่ออกจากระบบการทำงานในสถานที่ทำงานอยู่บ้านและเรียนรู้ตามอัธยาศัยเพื่อการอยู่ร่วมกันกับบุคคลใกล้เคียงในครอบครัวที่มีลูกหลาน ผู้สูงอายุในวัยนี้เป็นวัยที่ทำงานน้อยลงแต่ต้องการเรียนรู้จักตนเองให้มีสุขภาพร่างกายแข็งแรง มีสุขภาพจิตดีไปจนถึงอายุชัยซึ่งจะต้องมีการเรียนรู้ในรูปแบบการศึกษาตามอัธยาศัยมากที่สุด เพื่อให้รู้จักปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายและจิตใจในวัยชรา การปรับตัวให้เข้ากับการจากไปของคู่ครองและการเตรียมตัวเพื่อการสิ้นอายุชัยของตนเอง เป็นต้น (หน่วยศึกษานิเทศก์ สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย, มปป. และวรรรัตน์ ปทุมเจริญวัฒนา, 2561)

รูปแบบการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ

การเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุควรเป็นการเรียนรู้โดยให้ความสำคัญกับ “ประสาทสัมผัส” ซึ่งการจัดการเรียนรู้ในลักษณะนี้แบ่งออกเป็น 3 กลุ่มการเรียนรู้ตามความถนัด ระดับความสามารถ หรือประสบการณ์ของแต่ละคน ได้แก่

1. กลุ่มผู้เรียนแบบตาดู (Visual) กลุ่มนี้มักจะชอบความสนุก หรือชอบที่จะเรียนในรูปแบบที่เน้นการใช้สื่อด้วยภาพ สี แผนภูมิ
2. กลุ่มผู้เรียนแบบหูฟัง (Audio) กลุ่มนี้มักจะชอบความสนุก หรือชอบที่จะเรียนในรูปแบบการพูดหรือฟังมุมมองที่แตกต่าง
3. กลุ่มผู้เรียนแบบการเคลื่อนไหวทางกาย (Kinesthetic) กลุ่มนี้มักจะชอบความสนุกหรือชอบที่จะเรียนในรูปแบบที่มีการเคลื่อนไหว

การเรียนรู้ดังกล่าวนี้ควรเน้นรูปแบบการเรียนรู้ที่ร่วมมือกับผู้เรียนทั้งนี้ สามารถนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้เป็นเครื่องมือในการจัดกระบวนการเรียนรู้ และบูรณาการกับประสบการณ์การเรียนรู้

ของผู้เรียน โดยเน้นการค้นคว้าด้วยตนเองและศึกษาจากแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ (หน่วยศึกษานิเทศก์ สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย, มปป.) ดังนั้นการจัดการเรียนรู้ที่ดีต้องเข้าใจพื้นฐานการเรียนรู้ของผู้เรียนแต่ละคน ต้องจัดสภาพแวดล้อมให้เหมาะสมและเอื้อต่อการเรียนรู้ หลักสูตรควรตอบสนองความต้องการใช้งานในชีวิตประจำวันเพื่อให้เกิดประสบการณ์และสามารถใช้ประสบการณ์ที่มีของผู้เรียนมาประยุกต์เข้ากับการเรียน ผู้สอนควรชี้ให้เห็นประโยชน์และการเสียประโยชน์ของการมาเรียน ควรให้เกียรติผู้เรียนรวมทั้งกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ด้วยตัวเอง ตลอดจนจัดรูปแบบการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับผู้เรียน

หลักการจัดการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ

ความสำคัญของการเรียนรู้ของผู้สูงอายุคือ การตอบสนองความจำเป็นและความต้องการเรียนรู้ ทั้งนี้เพื่อตอบสนองความอยากรู้ อยากรู้เห็นและความต้องการในการทำกิจกรรมและเพื่อการแลกเปลี่ยนความสนใจกับสมาชิกอื่น ส่วนใหญ่มักเป็นการเรียนรู้นอกระบบมีการวางแผนการจัดการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้สูงอายุและผู้อำนวยการ โดยส่วนใหญ่มักมีรูปแบบและวิธีการที่หลากหลายตามความต้องการของผู้สูงอายุ และการเรียนรู้ตามอัธยาศัยที่เรียนรู้จากสภาพแวดล้อมที่ผู้สูงอายุแต่ละคนต้องเผชิญในการดำรงชีวิตประจำวัน หลักสำคัญต้องเป็นความรู้ความเข้าใจด้านร่างกาย จิตใจ สังคมของผู้สูงอายุ โดยเฉพาะสาระสำคัญการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาตนเองทั้งด้านสุขภาพ การปรับตัว การออม การใช้เวลาร่างกาย การสร้างสัมพันธ์ภาพระหว่างกลุ่มคน ผู้สูงอายุเป็นช่วงวัยที่ค่อนข้างมีสภาพทางด้านร่างกายเสื่อมสภาพทำให้เกิดข้อจำกัดต่อการเรียนรู้ ดังนั้นสิ่งที่ควรพิจารณา คือ (1) ควรพิจารณาและให้ความสำคัญกับแรงจูงใจในการเรียน (Motivation to learn) นั่นคือ บุคคลจะเรียนรู้ได้ดีถ้าหากมีความต้องการในการเรียนรู้สิ่งนั้น ๆ (2) สภาพแวดล้อมในการเรียนรู้ (Learning Environment) ต้องมีความสะดวกสบายเหมาะสมตลอดจนได้รับความไว้วางใจและการให้เกียรติผู้เรียน (Trust and Respect) (3) ควรคำนึงถึงความต้องการในการเรียนรู้ของแต่ละบุคคลและรูปแบบของการเรียนรู้ (Learning Style) ที่มีความหลากหลาย (4) ต้องคำนึงถึงความรู้เดิมและประสบการณ์ (Experience) อันมีคุณค่า (5) ควรพิจารณาถึงการดูแลและให้ความสำคัญกับเนื้อหาและกิจกรรมในการเรียนรู้ (Learning Content and Activities) (6) ให้ความสำคัญเกี่ยวกับปัญหาที่สอดคล้องกับความจริง (Realistic Problems) และนำการเรียนรู้ไปใช้ในการแก้ปัญหา (7) ต้องการเอาใจใส่กับการมีส่วนร่วมทั้งทางด้านสติปัญญาและทางด้านร่างกายในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ (8) ควรใช้เวลาพอเพียงในการเรียนรู้ โดยเฉพาะการเรียนรู้ข้อมูลใหม่ ๆ การฝึกทักษะใหม่ ๆ และการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ (9) ให้โอกาสในการฝึกภาคปฏิบัติจนเกิดผลดีหรือการนำความรู้ ไปประยุกต์ได้ (10) ให้ผู้เรียนได้แสดงศักยภาพ หรือสมรรถภาพในการเรียนรู้ จนกระทั่งเขาได้แลเห็นถึงความก้าวหน้าว่า สามารถบรรลุเป้าหมายได้ (11) บุคคลจะเชื่อมั่นในความรู้ที่เกิดจากตนเองมากกว่า

คนอื่นบอก (12) บุคคลจะยอมรับความคิดและพฤติกรรมใหม่ เมื่อบุคคลนั้นยอมรับว่าเป็นสมาชิกของสังคมและได้สื่อสารตกลงถึงความคาดหวังและบทบาทใหม่ร่วมกัน (อาชัญญา รัตนอุบล, 2562 และหน่วยศึกษานิเทศก์ สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย, มปป.)

กระบวนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ

การจัดการเรียนรู้ของผู้สูงอายุเป็นการจัดการศึกษาเชิงอุดมคติเพื่อแสดงถึงคุณลักษณะของรูปแบบการศึกษาที่ไม่ใช่การศึกษาแบบเดิม มักจะถือว่าเป็นโรงเรียนอิสระ (Free School) หรือเป็นการเรียนรู้ตามอัธยาศัย ไม่มีสถาบันการศึกษา (Non Institutional) และยึดชุมชนเป็นหลัก (Community Base) ลักษณะของการจัดการศึกษาในรูปแบบโรงเรียนและหากเป็นการศึกษาในโรงเรียนก็จะเป็นการจัดการศึกษาแบบก้าวหน้า (Progressive) ที่มุ่งเน้นการจัดการเรียนรู้บนพื้นฐานการมี (1) ปรัชญา-เป้าหมาย หรือวัตถุประสงค์ของการศึกษาที่ต้องการพัฒนาความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ซึ่งมีได้หมายถึงความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์โดยลำพังปัจเจก หากแต่สมบูรณ์ทั้งกาย ใจ จิตวิญญาณ อันจะก่อให้เกิดคุณภาพในความสัมพันธ์กับผู้อื่น นอกจากนี้การเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ยังหมายรวมถึงสภาวะทั้งทางกาย จิตใจ สังคม พร้อมด้วยวุฒิภาวะและคุณธรรมที่จะทำประโยชน์แก่ผู้อื่นและส่วนรวม (2) กระบวนการเรียนรู้ ในที่นี้หมายถึง การบูรณาการวิธีการกับเนื้อหาเข้าด้วยกันอย่างเป็นองค์รวมเหมาะแก่ผู้เรียน และในกระบวนการนั้นเป็นปฏิสัมพันธ์ที่ทำให้ผู้เรียนและผู้เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมร่วมกันอย่างเสมอภาค คือทุกคนร่วมเรียนรู้ไปด้วยกัน ไม่ใช่ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ (3) เนื้อหาการเรียนรู้จะต้องสอดคล้องกับปัญหาและวิถีชีวิตของผู้เรียน หรือเกิดจากความอยากรู้ของผู้เรียนเอง และเนื้อหานั้นมีผลทำให้ผู้เรียนรู้ ได้พัฒนาตัวเองและชุมชนไปพร้อมกันหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่าเป็นเนื้อหาที่รับใช้ส่วนรวม ดังนั้นฐานการจัดการเรียนรู้ดังกล่าวประกอบด้วย (1) ภูมิหลัง หรือความเป็นมา (2) วัตถุประสงค์ หรือเจตนารมณ์การจัดการเรียนรู้ (3) เนื้อหา หรือหลักสูตรการเรียนรู้ (4) รูปแบบ กระบวนการ หรือวิธีการจัดการเรียนรู้ (5) การประเมินผล หรือผลกระทบที่เกิดขึ้น นอกจากนี้การจัดการเรียนรู้ของผู้สูงอายุควรคำนึงถึงความต้องการ ประสิทธิภาพ และธรรมชาติในการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ รวมทั้งการให้ความสำคัญกับการสร้างบรรยากาศในการเรียนรู้ ตลอดจนมีการกำหนดเป้าหมาย การเลือกกิจกรรมการเรียนรู้ให้เหมาะสม ชัดเจน รวมถึงมีการประเมินผลภายหลังการจัดการเรียนรู้เพื่อให้ทราบว่าบรรลุผลตามที่ต้องการของผู้สูงอายุหรือไม่ โดยมีกระบวนการการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ 6 ขั้นตอน ได้แก่ (1) การสำรวจสภาพ ปัญหา และความต้องการของการเตรียมความพร้อมเพื่อเข้าสู่วัยผู้สูงอายุ (2) การกำหนดวัตถุประสงค์การเรียนรู้ (3) การกำหนดเนื้อหาสาระ ประกอบด้วย การเตรียมความพร้อมด้านสุขภาพอนามัย การเตรียมความพร้อมด้านการปรับตัวทางสังคมและจิตใจ การเตรียมความพร้อมด้านพฤติกรรม การออม การเตรียมความพร้อมด้านพฤติกรรมกรรมการเรียนรู้ ซึ่งเป็นเนื้อหาหลักสำคัญของการเป็น

ผู้สูงอายุที่มีภาวะพหุพิพลัง สามารถดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข (4) การกำหนดกระบวนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ได้แก่ กิจกรรมการศึกษาจากระบบ และกิจกรรมการศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่งรูปแบบกิจกรรมมุ่งเน้นการแลกเปลี่ยนข่าวสาร ความรู้ (5) การวัดและประเมินผล ควรวัดตามสภาพที่สอดคล้องกับกิจกรรมการเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติที่ได้รับมอบหมาย ผู้เข้าร่วมกิจกรรมสามารถประเมินผลได้ด้วยตนเอง ตลอดจนการทำงานกลุ่มเพื่อแก้ปัญหา (6) การถอดบทเรียน เป็นการเก็บรวบรวมความรู้ผ่านเครื่องมือ วิธีการหรือกิจกรรมต่าง ๆ ที่ใช้ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การใช้เทคนิคการเล่าเรื่องความสำเร็จ การทบทวนหลังการปฏิบัติ เป็นต้น (สุชาติ จักรพิสุทธิ์ และคณะ, 2548) และอาชญญา รัตนอุบล, 2562)

3. แนวคิดเกี่ยวกับผู้สูงอายุและการพัฒนาคุณภาพชีวิต

ความหมายและปัญหาของผู้สูงอายุ

การกำหนดว่าผู้สูงอายุเริ่มเมื่ออายุเท่าใดนั้นขึ้นอยู่กับความแตกต่างกันในแต่ละสังคม สำหรับสังคมไทยนั้นกำหนดว่า ผู้สูงอายุ หมายถึง บุคคลที่มีสัญชาติไทยและมีอายุตั้งแต่ 60 ปีบริบูรณ์ขึ้นไป การนิยามความหมายผู้สูงอายุถือเป็นการสร้าง “อัตลักษณ์ทางสังคม” (Social Identity) เป็นการกำหนดลักษณะทางกายภาพที่แสดงถึงความสูงอายุ การที่คนเมื่อเกิดและเจริญเติบโตเป็นผู้ใหญ่และสุดท้ายเป็นผู้สูงอายุ หรือบางที่เรียกว่า คนแก่ คนชรา คนเฒ่า ที่สามารถเรียกได้หลายอย่าง เนื่องจาก (1) เรียกตามลักษณะทางกายภาพ เช่น เรียกว่าคนแก่ คนชรา คนเฒ่า เป็นการเรียกตามลักษณะทางสรีระที่บ่งบอกว่าผู้นั้นแก่ เช่น ผมหงอก ผิวหนังเหี่ยวย่น (2) เรียกตามอายุมากหรือน้อยตามปีปฏิทิน เช่น เรียกว่าผู้สูงอายุ (Elderly, Older persons) ซึ่งคนพื้นภาคยุโรปและอเมริกา มักเรียกคนสูงอายุ 65 ปีขึ้นไปเป็นผู้สูงอายุ แต่คนภาคพื้นเอเชียมักถือเอา 60 ปีขึ้นไปเป็นเกณฑ์ผู้สูงอายุ เป็นที่ตกลงกันในวงการระหว่างประเทศว่าให้ถือเอา 60 ปี ขึ้นไปเป็นผู้สูงอายุ และ (3) เรียกตามสภาพทางสังคม เช่น เรียกว่า ผู้ใหญ่ ผู้อาวุโสในองค์กรหนึ่ง ๆ ผู้เป็นหัวหน้าย่อมเป็นผู้ใหญ่ขององค์กร ทั้ง ๆ ที่อาจอายุไม่มากหรือไม่ใช่คนแก่ (กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2553 และบรรลุ ศิริพานิช, 2542)

ดังนั้นการที่สังคมกำหนดและมองว่าเมื่อบุคคลใดก็ตามที่มีอายุ 60 ปีบริบูรณ์บุคคลนั้นก็กลายเป็นผู้สูงอายุที่ต้องเปลี่ยนสถานะจากผู้ขับเคลื่อนเศรษฐกิจของสังคมมาเป็นกลุ่มคนที่ต้องเข้าสู่ภาวะพึ่งพิงจากสังคมโดยที่ผู้สูงอายุไม่สามารถหาข้อใด ๆ ได้แย้งได้เลย เพราะสังคมได้กำหนดอัตลักษณ์ของความสูงอายุไว้แล้ว แต่ในความเป็นจริงนั้นผู้สูงอายุระดับต้น (อายุระหว่าง 60-70 ปี) ระดับนี้สภาวะทางกายภาพและสรีรวิทยายังไม่เปลี่ยนแปลงไปมาก ยังสามารถช่วยเหลือตนเองได้เป็นส่วนใหญ่ ผู้สูงอายุระดับกลาง (อายุระหว่าง 71-80 ปี) ระดับนี้สภาวะทางกายภาพและสรีรวิทยาเริ่มเปลี่ยนแปลงไป ทำให้การช่วยเหลือตนเองบกพร่อง เริ่มต้องการความช่วยเหลือในบางอย่าง

ซึ่งผู้สูงอายุทั้ง 2 กลุ่มนี้ ยังสามารถที่จะใช้พลังพร้อมทั้งนำความรู้และประสบการณ์ที่ตนเองทำงานมานั้นสร้างประโยชน์ให้กับตนเองและสังคมได้ ถึงแม้ว่าลักษณะงานที่ได้กระทำนั้นจะได้ค่าตอบแทนเป็นเงินทองหรือไม่ก็ตาม แต่ถ้าสิ่งที่ทำนั้นส่งผลต่อความภาคภูมิใจให้กับตนเองก็ย่อมที่จะส่งผลดีต่อสุขภาพของผู้สูงอายุเองด้วย และกลุ่มสุดท้ายผู้สูงอายุระดับปลาย (อายุตั้งแต่ 80 ปีขึ้นไป) ระดับนี้สภาวะทางกายภาพและสรีรวิทยาเปลี่ยนแปลงไปเห็นได้ชัด บางคนพิการ บางคนช่วยเหลือตนเองไม่ได้จำเป็นต้องได้รับความช่วยเหลือ (จุฑารัตน แสงทอง, 2560 และบรรลุ ศิริพานิช, 2538)

จากที่กล่าวผู้สูงอายุคือวัยที่มีลักษณะการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายและจิตใจ มีความต้องการที่สำคัญ ได้แก่ ความต้องการสนับสนุนจากครอบครัว การยอมรับและการยกย่องนับถือ ต้องการความรักความใกล้ชิดจากลูกหลาน ต้องการมีชีวิตร่วมในชุมชน มีสัมพันธภาพที่ดีกับคนในชุมชน ต้องการมีฐานะหรือหลักประกันความชราภาพ เป็นวัยที่มีการเปลี่ยนแปลงภายนอก คือ ผมเปลี่ยนสี มีรอยเหี่ยวย่น หลังโก่ง ร่างกายเสื่อมสมรรถภาพ มีพัฒนาการทางอารมณ์ที่ส่งผลกระทบต่อจิตใจและพฤติกรรมค่อนข้างมาก ด้านสังคมเป็นวัยที่มีความมั่นคงและความผิดหวัง ด้านสติปัญญาและสมองมีความจำเสื่อมโดยเฉพาะในเหตุการณ์ปัจจุบันและความจดจำเฉพาะหน้า มักมีปัญหาด้านสุขภาพกาย เจ็บป่วยง่าย มีภาวะแทรกซ้อนได้ง่าย และมีโรคประจำตัว ส่วนปัญหาด้านสุขภาพจิตใจมาจาก การเปลี่ยนแปลงบทบาททางสังคม รู้สึกเป็นภาระของบุตรหลานหรือคนใกล้ชิด รู้สึกเหงา รู้สึกว่าตนเองถูกทอดทิ้ง (อาชัญญา รัตนอุบล, 2562)

ปัจจุบันประเทศไทยมีประชากรสูงอายุมากขึ้นปัญหาที่พบไม่เพียงในด้านเศรษฐกิจ ยังรวมถึงการป่วยด้วยโรคเรื้อรังและสุขภาพจิต ส่งผลกระทบต่อความสุขในการดำเนินชีวิตบั้นปลายของผู้สูงอายุเป็นอย่างยิ่ง การศึกษาปัญหาต่าง ๆ ของผู้สูงอายุจะพบปัญหาของผู้สูงที่แบ่งเป็น 4 ด้าน ดังนี้

1. *ปัญหาของผู้สูงอายุทางด้านร่างกาย* ปัญหาทางด้านร่างกายของผู้สูงอายุซึ่งได้แก่ปัญหาสุขภาพและความเจ็บป่วยเป็นปัญหาที่มีเพิ่มขึ้นตามอายุอย่างชัดเจนทั้งการเจ็บป่วยเรื้อรังและเฉียบพลัน และจะทำให้ผู้สูงอายุที่เคยมีสถานะที่สามารถดูแลตนเองได้ พึ่งพาตนเองได้ต้องเปลี่ยนแปลงสถานะเป็นผู้พึ่งพาบุคคลอื่นภายในครอบครัว ซึ่งจะสร้างความยากลำบากให้กับตัวผู้สูงอายุและผู้ให้การดูแล

2. *ปัญหาของผู้สูงอายุทางด้านจิตใจ* การเปลี่ยนแปลงส่วนหนึ่งเป็นผลจากความเสื่อมของร่างกายและสมอง ทำให้ความสามารถในการจัดการแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นลดน้อยลง นอกจากนั้นความแตกต่างของนิสัย บุคลิกภาพ ความรู้ความสามารถ ความถนัด ตลอดจนประสบการณ์ต่าง ๆ ทำให้ผู้สูงอายุแต่ละคน มีปฏิกริยาต่อสิ่งที่มีกระทบแตกต่างกัน อาการทางจิตที่แสดงออกต่าง ๆ นานา ปัจจัยสำคัญที่มีผลกระทบต่อจิตใจของผู้สูงอายุ (ธนุ ชาติธนานนท์, 2540) ประกอบด้วย

- 2.1 *การอยู่ในสภาวะของการไร้บทบาท* สภาวะของการเป็นผู้ไร้ซึ่งบทบาทของผู้สูงอายุ อาจเป็นด้วยการเกษียณอายุ การเจ็บป่วยเรื้อรังหรือพิการที่ไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้

การพ้นจากตำแหน่งหรือภารกิจที่กระทำอยู่เดิม โดยไม่มีสิ่งทดแทนที่ชัดเจนและอื่น ๆ ซึ่งสภาวะของการไร้บทบาทเช่นนี้ อาจเกิดขึ้นกับผู้สูงอายุได้บ่อย ทำให้จิตใจของผู้สูงอายุ เกิดเครียด สับสน เสียความเชื่อมั่นและความภาคภูมิใจในตนเอง เป็นต้นเหตุให้เกิดอาการต่าง ๆ ทางจิตตามมาได้

2.2 การสูญเสีย (loss) สิ่งสำคัญของชีวิต เช่น การสูญเสียคู่สมรส เพราะการตายจาก หรือแม้แต่การสูญเสียบุตร เพราะการแยกไปประกอบอาชีพ หรือเพราะมีครอบครัว หรือแม้แต่การสูญเสียสถานะเดิมทางสังคม เช่น เสียตำแหน่งหน้าที่ในอาชีพ หรือสูญเสียการเป็นที่พึ่งของครอบครัว เพราะสามารถพึ่งตนเองได้แล้ว และอื่น ๆ การสูญเสียสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ ทำให้จิตใจของผู้สูงอายุส่วนหนึ่งเกิดความรู้สึกว่างเปล่า

2.3 ความตาย (Death) เป็นปัจจัยที่สำคัญประการหนึ่ง ที่คุกคามอยู่ลึกๆ ในจิตใจของทุกคน สำหรับผู้สูงอายุแล้ว ความตายนับเป็นความคุกคามที่เป็นจริงและใกล้ตัวยิ่งขึ้น ผู้สูงอายุส่วนหนึ่งอาจมีปฏิกิริยาต่อการคุกคามนี้ในรูปของการเป็นคนขี้บ่น หงุดหงิด กังวลง่าย เช่น กังวลกับความเปลี่ยนแปลง หรือความผิดปกติที่เกิดขึ้นกับร่างกาย หรือหน้าที่การงานและอื่น ๆ เมื่อไปรับการตรวจจากแพทย์ก็ชอบที่จะร้องขอให้มีการตรวจพิเศษเพิ่มเติม โดยที่แพทย์อาจจะเห็นว่าไม่จำเป็น ผู้สูงอายุบางคนก็แสดงออกในรูปของการเรียกร้องความสนใจ ความเห็นใจอย่างมากจากบุคคลอื่น ๆ จนก่อความหงุดหงิดรำคาญ และเกิดปัญหาด้านสัมพันธภาพกับผู้อื่นได้

3. ปัญหาของผู้สูงอายุทางด้านสังคมและวัฒนธรรม ปัญหาทางสังคมของผู้สูงอายุ โดยเมื่อยิ่งอายุมากขึ้นเพื่อนร่วมรุ่นก็ยังล้มหายตายจากไปโดยเฉพาะคู่สมรส ทำให้เกิดความหวู่ ซึ่งผลจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ ส่งผลให้ผู้สูงอายุส่วนหนึ่งไม่สามารถที่จะปรับตัวให้เข้ากับเหตุการณ์หรือสถานการณ์ที่เกิดขึ้น และอาจจะทำให้มีความรู้สึกไร้ค่า หมดหวังที่จะดำเนินชีวิต บางคนถึงขั้นไม่อยากจะมีชีวิตอยู่ต่อไป สร้างความกังวลและเป็นห่วงต่อสภาวะการณดังกล่าวให้กับลูกหลานและผู้ที่เกี่ยวข้องเป็นอย่างมาก ผู้สูงอายุบางคนหลังจากจะต้องสูญเสียเพื่อนสนิทและคู่สมรสแล้ว ยังต้องดำเนินชีวิตด้วยความโดดเดี่ยวเพิ่มมากขึ้น ไม่มีผู้ดูแล

4. ปัญหาของผู้สูงอายุทางด้านเศรษฐกิจ เนื่องจากผู้สูงอายุส่วนใหญ่เป็นผู้ที่หมดบทบาทจากการทำงาน รายได้จากการประกอบอาชีพจึงไม่มี ทำให้ผู้สูงอายุบางส่วนไม่สามารถดูแลตนเองได้ แต่ก็ยังมีผู้สูงอายุบางส่วนที่ทำงานราชการหรือรัฐวิสาหกิจก็ยังคงมีรายได้จากบำเหน็จหรือบำนาญ ปัญหาจากการที่ผู้สูงอายุอย่างเข้าสู่วัยบั้นปลายชีวิตนั้น เกิดขึ้นจากหลายสาเหตุ ดังที่ได้กล่าวไว้ในปัญหาด้านต่าง ๆ แต่ส่วนหนึ่งที่ไม่สามารถจะมองข้ามได้คือ ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ ที่อาจจะหมายถึงเรื่องรายได้หรือเงินที่ใช้ในการดูแลความเป็นอยู่ของตัวผู้สูงอายุเองหรือเพื่อสำหรับการใช้จ่ายใช้สอยในเรื่องต่าง ๆ ยังคงเป็นปัญหาในการดำเนินชีวิต

คุณภาพชีวิตและการพัฒนาผู้สูงอายุ

ความสูงอายุหรือความชราภาพเป็นกระบวนการของผู้สูงอายุที่เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ อารมณ์ การเรียนรู้และสติปัญญา เป็นความรู้ที่มีความสำคัญที่ทุกภาคส่วนในสังคมจำเป็นต้องเข้าใจ ดูแลและสนับสนุนศักยภาพของผู้สูงอายุเพื่อนำไปสู่คุณภาพชีวิตที่ดีตลอดจนการใช้ชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรีในสังคม ดังนั้นคำว่าคุณภาพชีวิต (Quality of Life) จึงเป็นเรื่องที่มีขอบเขตกว้างขวางและหลากหลายมีความเป็นนามธรรมสูง เพราะคุณภาพชีวิตเป็นค่าเทียบเคียง ไม่มีกฎเกณฑ์ตายตัว การที่คนเราจะมีคุณภาพชีวิตที่ดีจะต้องประกอบไปด้วย ปัจจัยสนับสนุนหลายอย่าง จะสังเกตเห็นได้ว่า คุณภาพชีวิตเป็นจุดหมายปลายทางในการดำรงชีวิตของคน เพราะไม่ว่าใครก็ตามที่เกิดมาในโลกนี้ ต่างมุ่งหวังที่จะให้ชีวิตของตนมีคุณภาพสูงสุดในแนวที่ตนปรารถนาชีวิตที่มีคุณภาพจึงเป็นสภาพการดำรงชีวิตที่สามารถตอบสนองความต้องการของตนเองได้อย่างเหมาะสมกับอัตภาพ อยู่ในกรอบระเบียบแบบแผนวัฒนธรรมที่พึงงาม ตามมาตรฐานที่ยอมรับของสังคมโดยทั่วไป และพร้อมที่จะพัฒนาตนเองให้เหมาะสมตามการเปลี่ยนแปลงของสังคม (อาชัญญา รัตนอุบล, 2562, และศิริ ฮามสุโพธิ์, 2543)

คุณภาพชีวิตมีความสำคัญทั้งต่อบุคคลและสังคม คุณภาพชีวิตเป็นสิ่งที่มนุษย์กำหนดสร้างขึ้น และชวนขยายให้ได้มาด้วยตัวของมนุษย์เอง นอกจากนั้นยังเป็นเกณฑ์หรือมาตรฐานที่จะทำให้มนุษย์ได้พัฒนาตนเองไปสู่เป้าหมายที่พึงปรารถนา บุคคลและครอบครัวที่มีคุณภาพชีวิตที่ดีย่อมมีเป้าหมายในการดำเนินชีวิตให้ดีขึ้นในทุก ๆ ด้านอยู่ตลอดเวลา ได้แก่ การศึกษา อาชีพ รายได้ สุขภาพอนามัย คุณธรรม จริยธรรม การพักผ่อนหย่อนใจ การรับข้อมูลข่าวสาร การพึ่งตนเองและการมีส่วนร่วม (ป้วย อึ้งภากรณ์, 2543) คุณภาพชีวิตเป็นคำที่มีความหมายกว้างเกี่ยวข้องกับปัจจัยหลายด้าน และสามารถพิจารณาได้หลายแง่มุม คุณภาพชีวิตเปลี่ยนแปลงไปได้ตามกาลเวลา สถานที่และสภาวะแวดล้อม คุณภาพชีวิตที่ดีและมีความสุข จะต้องประกอบด้วยองค์ประกอบหลายด้านที่มารวมกันเข้าอย่างเหมาะสมกลมกลืนกับการดำรงชีวิตของแต่ละบุคคล ครอบครัว หรือชุมชนรวมถึงสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ จึงจะทำให้เกิดความสุขทั้งทางร่างกายและจิตใจ (Campbell, 1972) เสนอว่าคุณภาพชีวิตต้องมีองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ด้าน ได้แก่ (1) *ด้านกายภาพ* เช่น ปัจจัยด้านมลภาวะ ความหนาแน่นของประชากรและสภาพที่อยู่อาศัย (2) *ด้านสังคม* เช่น ปัจจัยด้านการศึกษา สุขภาพอนามัยและความมั่นคงของครอบครัว และ (3) *ด้านจิตวิทยา* ประกอบด้วย ปัจจัยด้านความพึงพอใจ ความสำเร็จ ความผิดหวังและความคับข้องใจในชีวิต สำหรับ Liu (1975) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของคุณภาพชีวิต ประกอบด้วย องค์ประกอบด้านจิตวิสัย (Subjective Factor) คือ เกี่ยวกับอารมณ์และความรู้สึกของบุคคล ได้แก่ ความเชื่อ ค่านิยม ความรู้สึกนึกคิดของบุคคล และองค์ประกอบด้านวัตถุวิสัย (Objective Factor) คือ สภาพแวดล้อมของบุคคล ได้แก่ สภาพแวดล้อมด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมืองและสิ่งแวดล้อม ส่วน Kondo (1985) เสนอปัจจัยที่เป็นองค์ประกอบคุณภาพชีวิต

ประกอบด้วย (1) *มาตรฐานความเป็นอยู่ทางด้านร่างกาย (Physical Standard of Living)* ได้แก่ อาหารหรือโภชนาการ สุขภาพ ที่อยู่อาศัย สิ่งแวดล้อม สิ่งอำนวยความสะดวก (2) *มาตรฐานด้านจิตใจและอารมณ์ (Mental/Emotion)* ได้แก่ ความรักหรือความเป็นเพื่อน การแต่งงานหรือการมีบุตร ครอบครัว นันทนาการหรือการใช้เวลาว่าง การศึกษา ความพึงพอใจในงาน ความมั่นคงและสถานภาพ (3) *ความรู้สึคนึกคิด (Spiritual)* ได้แก่ การมีอิสระต่อความเชื่อ การปฏิบัติต่อความเชื่อของตน

สำหรับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในความหมายของแผนผู้สูงอายุแห่งชาติฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545 – 2564) ฉบับปรับปรุงครั้งที่ 1 (พ.ศ. 2552) คือ การมีสุขภาพดีทั้งกายและจิตใจ ครอบครัวมีสุข สังคมเอื้ออาทร อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม ปลอดภัย มีหลักประกันที่มั่นคง ได้รับสวัสดิการและการบริการที่เหมาะสม อยู่อย่างมีคุณค่า มีศักดิ์ศรี พึ่งตนเองได้ เป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจและมีส่วนร่วมในครอบครัว ชุมชนและสังคม รวมทั้งมีโอกาสเข้าถึงข้อมูลและข่าวสารอย่างต่อเนื่อง (คณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติ, กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2553) ขณะที่ จุฬารัตน แสงทอง (2560) ได้กล่าวถึงคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุต้องประกอบด้วย 4 ดี ได้แก่ (1) “*คิดดี*” การกำหนดนิยามความหมายว่า ผู้สูงอายุเป็นกลุ่มคนที่ต้องอยู่ในภาวะพึ่งพิงมากกว่าที่จะอยู่ในสถานะของผู้ผลิตสร้างทางสังคม การถูกมองเช่นนี้จากสังคมเหมือนเป็นการตีตราในความเชื่อเดิมที่ว่าเมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุเมื่อไหร่ บุคคลนั้นก็จะกลายเป็นบุคคลซึ่งไร้ความสามารถและศักยภาพในทันที พร้อมทั้งยังต้องเป็นกลุ่มที่รอคอยแต่ความช่วยเหลือจากบุคคลอื่นและสังคมเสมอไป ความเชื่อเดิมที่ฝังรากลึกในจิตใจของคนไทยมาช้านานก็ยากที่จะเกิดการเปลี่ยนแปลง (2) “*ปัญญาดี*” วัยสูงอายุเป็นวัยแห่งการผ่านร้อนผ่านหนาวหรือผ่านประสบการณ์มา ตลอดเกินครึ่งชีวิตจากยุคหนึ่งมาสู่อีกยุคหนึ่งซึ่งผู้สูงอายุต้องผ่านกับปัญหาอุปสรรคพร้อมทั้งการก้าวผ่านของเรื่องราวร้าย ๆ หรือเรื่องราวดี ๆ มาแล้ว ประสบการณ์ที่หลากหลายมักจะสอนเรื่องราวดี ๆ ให้แก่บุคคลเหล่านั้นเสมอ การก้าวผ่านมาแต่ละยุคแต่ละสมัยของผู้สูงอายุก็จะทำให้ต้องประสบกับการเปลี่ยนแปลงไปพร้อมกับการปรับตัวเพื่อรองรับสังคมใหม่ วัฒนธรรมใหม่ และความก้าวหน้าแบบใหม่ (3) “*สุขภาพดี*” จากวลีที่ว่า “การไม่เป็นโรคเป็นลาภอันประเสริฐ” เป็นวลีที่อมตะสามารถใช้ได้ในทุกยุคทุกสมัย และทุกวัย โดยเฉพาะกลุ่มวัยสูงอายุที่เป็นวัยเสี่ยงต่อการเป็นโรคต่าง ๆ ได้ง่าย เช่น กลุ่มโรคเรื้อรัง ได้แก่ โรคเบาหวาน โรคความดันโลหิตสูง โรคอ้วน โรคหัวใจวาย โรคไตวาย โรคเข่า ข้อเสื่อมและกลุ่มโรคอื่น ๆ เช่น โรคทางสมอง โรคทางสายตา และโรคซึมเศร้า ฯลฯ โรคต่าง ๆ เหล่านี้มักจะมากับคู่กับวัยสูงอายุ เมื่อเป็นโรคใดโรคหนึ่งก็มีความเสี่ยงสูงที่จะมีโรคอื่น ๆ ตามมา แทรกซ้อนได้อีกถึง 1-2 โรคหรือมากกว่านั้นและผลกระทบที่ตามมาภายหลัง คือ สุขภาพที่ไม่ดี ดังนั้น ผู้สูงอายุปัจจุบันหรือบุคคลที่กำลังเข้าวัยสูงอายุจะต้องให้ความสำคัญในเรื่องของการ “เตรียมความพร้อม” เป็นอย่างมาก เพราะภาวะเสี่ยงเหล่านี้สามารถที่จะเกิดขึ้นกับผู้สูงอายุได้ (4) “*สังคมดี*” การเข้าสู่วัยสูงอายุเมื่อสมัยก่อน

คงไม่มีความจำเป็นหรือให้ความสำคัญอะไร มากมายกับเรื่องของการเตรียมความพร้อมในด้านต่าง ๆ ก็เข้ามาค้นหาความเจริญก้าวหน้าให้กับตนเอง และครอบครัวที่สร้างใหม่อย่างสุขสันต์อยู่ในเมืองใหญ่ จนลืมที่จะหันกลับไปเล็งดูหรือให้ความสำคัญกับบิดามารดาของตนเอง

การพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ

องค์การสหประชาชาติ (United Nations) ได้จัดการประชุมสมัชชาาระดับโลกว่าด้วยผู้สูงอายุ ครั้งที่ 2 (the 2nd world Assembly on Ageing) ณ กรุงมาดริด ประเทศสเปน ในพ.ศ. 2545 ผลจากการประชุมคราวนั้นได้ก่อให้เกิดพันธกรณีระหว่างประเทศในเรื่องของผู้สูงอายุที่เรียกว่า แผนปฏิบัติการระหว่างประเทศมาดริดว่าด้วยเรื่องผู้สูงอายุ (The Madrid International Plan of Action on Ageing) ที่ได้กำหนดเป้าหมายหลักของการพัฒนาผู้สูงอายุใน 3 ประเด็น ต่อไปนี้ คือ (1) ผู้สูงอายุกับการพัฒนา (Older persons and development) (2) สูงวัยอย่างสุขภาพดีและมีสุขภาพ (Advancing health and well-being into old age) (3) การสร้างความมั่นใจว่าจะมีสภาพแวดล้อมที่เกื้อหนุนและเหมาะสม (Ensuring enabling and supportive environment) ซึ่งเป็นพันธกรณีที่ประเทศภาคีองค์การสหประชาชาติจะต้องร่วมยึดถือเป็นเป้าหมายการดำเนินงาน ผู้สูงอายุ และร่วมกำหนดทิศทางกลยุทธ์ของการพัฒนาเพื่อมุ่งไปสู่เป้าหมายดังกล่าวร่วมกัน ในขณะที่ องค์การอนามัยโลก (WHO's Active Ageing framework) ได้กำหนดกรอบแนวคิด Active Ageing เป็นกระบวนการที่สร้างโอกาสให้ผู้สูงอายุเข้าถึงระบบสาธารณสุข การมีส่วนร่วมและได้รับความปลอดภัยเพื่อให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีในการวางแผน บริหารจัดการการให้บริการ การจัดการสภาพแวดล้อมและโครงสร้างเมืองที่เป็นมิตรต่อผู้สูงอายุนั้น ต้องคำนึงถึง (1) ความหลากหลายของความสามารถและการเป็นแหล่งทรัพยากรของผู้สูงอายุ (2) ความยืดหยุ่นในการตอบสนองและคาดการณ์ความต้องการและความชอบของผู้สูงอายุ (3) ความสำคัญของการตัดสินใจและวิถีชีวิตของผู้สูงอายุ (4) การคุ้มครองป้องกันกลุ่มเสี่ยงในผู้สูงอายุ (5) การสร้างโอกาสให้ผู้สูงอายุได้มีส่วนร่วมในเรื่องต่าง ๆ ในสังคม โดยผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ตามลำพังควรได้รับการส่งเสริมให้เป็นผู้ที่มีพฤฒิพลัง (Active Ageing) เริ่มจากผู้สูงอายุต้องส่งเสริมให้เกิดการดูแลตนเองให้เหมาะสมกับโรคหรือความเจ็บป่วยที่มี ตลอดจนกระตุ้นให้ทำกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยตนเอง อย่างต่อเนื่องตามศักยภาพและมีกลุ่มในสังคมโดยอาศัยเทคโนโลยีมาเชื่อมต่อสังคมให้กับผู้สูงอายุเหล่านี้ สำหรับประเทศไทยในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560 - 2564) ได้กำหนดยุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับงานด้านผู้สูงอายุ จำนวน 2 ยุทธศาสตร์ ดังนี้

(1) การเสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพทุนมนุษย์ แนวทางการพัฒนาสำคัญ ประกอบด้วย

1.1 การปรับเปลี่ยนค่านิยมคนไทยให้มีคุณธรรม จริยธรรม มีวินัย จิตสาธารณะและพฤติกรรมที่พึงประสงค์

1.2 การพัฒนาศักยภาพคนให้มีทักษะ ความรู้และความสามารถในการดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่า

1.3 การยกระดับคุณภาพการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิต

1.4 การลดปัจจัยเสี่ยงด้านสุขภาพและให้ทุกภาคส่วน คำนึงถึงผลกระทบต่อสุขภาพ

1.5 การเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการระบบสุขภาพ ภาครัฐและปรับระบบการเงินการคลังด้านสุขภาพ

1.6 การพัฒนาระบบการดูแลและสร้างสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมกับสังคมสูงวัย

1.7 การผลักดันให้สถาบันทางสังคมมีส่วนร่วมพัฒนาประเทศอย่างเข้มแข็ง

(2) ยุทธศาสตร์การสร้างความเป็นธรรมและลดความเหลื่อมล้ำในสังคม แนวทางการพัฒนาสำคัญ ประกอบด้วย

2.1 การเพิ่มโอกาสให้กับกลุ่มเปราะบางประชากรร้อยละ 40 ที่มีรายได้น้อยที่สุดสามารถเข้าถึงบริการที่มีคุณภาพของรัฐและมีอาชีพ

2.2 การกระจายการให้บริการภาครัฐทั้งด้านการศึกษา สาธารณสุขและสวัสดิการที่มีคุณภาพให้ครอบคลุมและทั่วถึง

2.3 การเสริมสร้างศักยภาพชุมชน การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนและการสร้างความเข้มแข็งการเงินฐานรากตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ มีสิทธิในการจัดการที่ดินและทรัพยากรภายในชุมชน

นอกจากนี้ยังมีแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545 - 2564) ฉบับปรับปรุงครั้งที่ 1 พ.ศ. 25527 และพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2553 และแก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 3 พ.ศ. 2560 ที่ได้ถูกตราเป็นกฎหมายเพื่อให้การดำเนินงานเกี่ยวกับการคุ้มครอง การส่งเสริมและการสนับสนุนต่อสิทธิและประโยชน์ของผู้สูงอายุเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และให้ผู้สูงอายุมีสิทธิได้รับความช่วยเหลือจากรัฐ

5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยในประเทศ

ปีนวนิต ศรีสุพรรณ สุธีย์ ธรรมิกบวร และสุรสม กฤษณะจู่ทะ (2560) ศึกษาโรงเรียนผู้สูงอายุกับการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุในชุมชนท้องถิ่นอีสาน ผลการศึกษาพบว่า โรงเรียนผู้สูงอายุ มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในชุมชนท้องถิ่น ทั้งเป็นแหล่งส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต เป็นพื้นที่ปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ส่งเสริมคุณค่าให้กับผู้สูงอายุและเป็นพื้นที่สุขภาวะ โดยมีการดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพ การฝึกทักษะอาชีพ การใช้เทคโนโลยี การทำกิจกรรมนันทนาการ รวมถึงการหาความรู้ต่าง ๆ โดยมีชมรมผู้สูงอายุทำหน้าที่ประสานงานในการดำเนินงานโรงเรียน

ผู้สูงอายุ และมีหน่วยงานระดับท้องถิ่นซึ่งมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการจัดการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุรวมทั้งหน่วยงานอื่น ๆ ในการพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุที่ดีและมีคุณภาพ

ศศิพัฒน์ ยอดเพชร, ภาวนา พัฒนศรี และธนิกันต์ คักดาพร (2560) ศึกษาการถอดบทเรียนตัวอย่างที่ดีของโรงเรียนและชมรมผู้สูงอายุที่มีกิจกรรมถ่ายทอดความรู้ ผลการศึกษาพบว่า โรงเรียนผู้สูงอายุเป็นลักษณะกิจกรรมที่สถาบัน หน่วยงานหรือชุมชน จัดทำขึ้นเพื่อพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุผ่านการถ่ายทอดความรู้อย่างเป็นระบบที่ผู้สูงอายุเรียนรู้อย่างสนุกสนานรื่นเริง นักเรียนสูงอายุที่ผ่านจากโรงเรียนเกิดทักษะด้านการดูแลตนเอง ควบคุมตนเอง และการพึ่งตนเองได้ในระดับมาก นอกจากนี้เป็นทักษะในการพัฒนาความสามารถทางกาย จิต สังคม ปัญญาและเศรษฐกิจ หลักสูตรที่เหมาะสมสำหรับโรงเรียนผู้สูงอายุประกอบด้วยเนื้อหาความรู้ที่ผู้สูงอายุต้องรู้อยู่ละ 50 ควรรู้อยู่ละ 30 และอยากรู้อยู่ละ 20 ภายใต้วงเรียนไม่น้อยกว่า 96 ชั่วโมง สำหรับข้อเสนอแนะการพัฒนาผู้สูงอายุให้เป็นผู้มีศักยภาพโดยมีโรงเรียนผู้สูงอายุเป็นเครื่องมือ คือ ควรกำหนดเป็นนโยบายเพิ่มเป็นภารกิจท้องถิ่นให้รับผิดชอบจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ.2546 มาตรา 11 (2) โดยให้ถือว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญด้านการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุในชุมชน นอกจากนี้การดำเนินงานโรงเรียนผู้สูงอายุควรบูรณาการระหว่างกระทรวงที่เกี่ยวข้องไม่ว่าหน่วยงานใดในชุมชนเป็นผู้จัดตั้งและบริหารจัดการ และควรพัฒนาผู้ถ่ายทอดเกี่ยวกับเทคนิคและวิธีการถ่ายทอดความรู้สำหรับผู้สูงอายุอย่างเหมาะสม

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ (2561) ศึกษาเปรียบเทียบเพื่อพัฒนานโยบาย เรื่อง การส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในประเทศไทย ผลการศึกษาพบว่าเนื่องจากผู้สูงอายุของประเทศไทยมีจำนวนมาก ลำพังเพียงหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งไม่สามารถจัดการเรียนรู้ให้พอเพียงและมีคุณภาพ จำเป็นจะต้องมีองค์กรประสานงานระหว่างกระทรวงเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ ซึ่งรัฐบาลต้องส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุอย่างเป็นระบบ โดยเตรียมความพร้อมประชากรตั้งแต่ก่อนเข้าสู่วัยสูงอายุ พัฒนาบุคลากรสำหรับบริหารและจัดการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุอย่างมืออาชีพ จัดทำหลักสูตรมาตรฐานสำหรับผู้สูงอายุและเพิ่มงบประมาณให้กับกองทุนผู้สูงอายุ เพื่อให้เพียงพอที่จะสนับสนุนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ สำหรับการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ต้องคำนึงถึงการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุทั้ง 4 ด้าน คือ ร่างกาย จิตใจ สติปัญญา สังคม โดยคำนึงถึงสภาพปัญหาและความต้องการของผู้สูงอายุในแต่ละพื้นที่ซึ่งอาจมีสภาพแตกต่างกันทั้งเรื่องความเป็นอยู่ รายได้ สุขภาพ ภูมิหลัง การศึกษาและการทำงาน ฯลฯ ส่งเสริมภูมิปัญญาและวิถีชีวิตดั้งเดิมของคนไทยที่ทำให้มีความสุขภาวะที่ดี เช่น การรับประทานอาหารและสมุนไพรเพื่อสุขภาพ การทำงานเพื่อออกกำลังกาย การกตัญญูต่อบิดามารดา การเคารพผู้อาวุโส การมีน้ำใจช่วยเหลือกันในสังคม เป็นต้น รวมทั้งการนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้ในการส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับ

ผู้สูงอายุ โดยจัดตั้งมหาวิทยาลัยผู้สูงอายุทางโทรทัศน์และมหาวิทยาลัยผู้สูงอายุบนเว็บไซต์ เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุเข้าถึงการศึกษามีคุณภาพอย่างทั่วถึงและเท่าเทียมกัน

นวลฉวี ประเสริฐสุข, อรุณีย์ เกิดในมงคล, กัญยรัตน์ สะอาดเย็น (2559) ศึกษาการพัฒนาทักษะการเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์แบบองค์รวมสำหรับผู้สูงอายุในชนบทไทย: ด้านการดูแลสุขภาพจิต ผลการศึกษาพบว่า (1) ปัจจัยนำเข้า ได้แก่ แคนนำผู้เรียนผู้สอน สารการเรียนรู้ และเครือข่าย (2) กระบวนการ เป็นการจัดการเรียนรู้ที่ต้องมีลักษณะความเหมาะสมกับบริบทและสภาพแวดล้อมของชุมชน เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ต้องมีโครงสร้างการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่น เป็นการเรียนรู้มีส่วนร่วม และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผ่านการพูดคุย เป็นการเรียนรู้ตามวิถีชีวิต การเรียนรู้จากปฏิบัติจริง และการเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์ (3) ผลลัพธ์ที่เกิดจากกิจกรรมการเรียนรู้ ได้แก่ ทักษะการเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์ด้านการดูแลสุขภาพจิตที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับการดูแลสุขภาพกาย อาชีพและวัฒนธรรม กิจกรรมการเรียนรู้ที่สร้างสรรค์ การมีสุขภาพจิตที่ดีขึ้นของผู้สูงอายุ การมีส่วนร่วมของเครือข่ายและความยั่งยืนของกิจกรรมการเรียนรู้

ยุพิน ทรัพย์แก้ว (2559) ศึกษาการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุด้วยหลักสูตรโรงเรียนผู้สูงอายุของศูนย์ความเป็นเลิศด้านการสร้างเสริมสุขภาพผู้สูงอายุวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีนครศรีธรรมราช ผลการศึกษาพบว่าคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุที่ผ่านหลักสูตรโรงเรียนผู้สูงอายุ พบว่าส่วนใหญ่มีคุณภาพชีวิตที่ดี โดยเฉพาะด้านร่างกาย ผู้สูงอายุมีความรู้ในการดูแลสุขภาพและสามารถดูแลตนเองได้ไม่เป็นภาระของลูกหลาน มีสุขภาพร่างกายที่ดีสมบูรณ์แข็งแรง การเจ็บป่วยด้วยโรคเรื้อรังต่าง ๆ มีอาการดีขึ้น ด้านจิตใจผู้สูงอายุมีความภาคภูมิใจ มั่นใจ มีความจำและสมารถดีขึ้น ด้านสัมพันธ์ทางสังคมทำให้ได้เพื่อน มีรอยยิ้มและความสบายใจ

งานวิจัยต่างประเทศ

Lee, Y.H. (2015) ศึกษาเรื่อง การศึกษาสำหรับผู้สูงอายุ: การจัดการเรียนการสอน สาธารณะในศตวรรษที่ 21 ประเทศไต้หวัน ผลการศึกษาได้กล่าวถึงการเรียนรู้ตลอดชีวิตไม่มีค่าว่าสายเกินเรียนสำหรับผู้สูงอายุในประเทศไต้หวันซึ่งมีประชากรผู้สูงอายุจำนวนมาก ขณะที่จำนวนประชากรแรกเกิดลดลง โรงเรียนหลายแห่งได้ปรับเปลี่ยนเป็นศูนย์เรียนสำหรับผู้สูงอายุเพื่อเพิ่มโอกาสการเรียนรู้ให้กับผู้สูงอายุ การจัดการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุในไต้หวันได้ถูกขยายตัวสู่สาธารณะด้วยองค์ประกอบต่อไปนี้ (1) การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรและจำนวนผู้สูงอายุที่เพิ่มมากขึ้น (2) นโยบายของภาครัฐในการสนับสนุนการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ (3) การมีส่วนร่วมของสถาบันการศึกษาในการจัดการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุมีมากขึ้น และ (4) การออกแบบโปรแกรมสนับสนุนการเรียนรู้ของผู้สูงอายุและการมีส่วนร่วมของชุมชนทำได้ง่าย สำหรับความท้าทายในการจัดการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในอนาคต (1) ความสงสัยของสาธารณชนต่อความจำเป็นในการจัดการ

เรียนรู้ของผู้สูงอายุ (2) ความจำเป็นของแหล่งทุนต่อการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ของผู้สูงอายุอย่างยั่งยืน (3) การพัฒนารูปแบบ/โปรแกรมการจัดการเรียนรู้ของผู้สูงอายุที่ตอบสนองความต้องการที่หลากหลาย และ (4) ความจำเป็นเร่งด่วนด้านการวิจัยเพื่อยืนยันผลการจัดการเรียนรู้ของผู้สูงอายุอย่างมีประสิทธิภาพ

Kye, B., Arenas, E., Teruel, G., Rubalcava, L. (2014) ศึกษาเรื่อง การศึกษาสุขภาวะของผู้สูงอายุ ความแตกต่างระหว่างประชากรในสาธารณรัฐเกาหลีใต้ ผลการศึกษาได้กล่าวถึงการเพิ่มขึ้นของประชากรผู้สูงอายุกับการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคม รวมทั้งการขยายโอกาสทางการศึกษาเพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม เช่น สุขภาพ ผลที่ได้จากการศึกษาพบว่าการพัฒนาการศึกษานำสู่การดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุ รวมทั้งเปลี่ยนแปลงในด้านอื่น ๆ โดยเฉพาะสถาบันการศึกษาได้ตระหนักถึงการจัดการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในอนาคต

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้แนวทางวิจัยเชิงกรณีศึกษา (Case Study) ที่มุ่งเน้นการเจาะจง/ทำความเข้าใจกับปรากฏการณ์หนึ่งซึ่งเป็นเหตุการณ์จริงภายใต้ช่วงเวลาหนึ่งที่ชัดเจนและยังให้ความสำคัญกับการพิจารณาข้อมูลอย่างเป็นองค์รวมและการค้นหาสัมพันธภาพหรือการเชื่อมโยงของข้อมูลต่าง ๆ อย่างลึกซึ้งและชัดเจนภายใต้กรอบคำถามตามที่กำหนดไว้ มีวิธีดำเนินการวิจัยดังนี้

1. การเลือกพื้นที่ (สนาม) วิจัย
2. การเลือกแหล่งข้อมูล
3. การรวบรวมข้อมูล
4. การวิเคราะห์ข้อมูล
5. การสรุปข้อค้นพบ
6. จริยธรรมการวิจัย

1. การเลือกพื้นที่ (สนาม) วิจัย

การวิจัยนี้ทำการศึกษาในพื้นที่จังหวัดสุพรรณบุรี กาญจนบุรีและกรุงเทพมหานคร โดยเริ่มต้นจากการติดต่อประสานงานกับเจ้าหน้าที่และตัวแทนผู้นำชุมชนเพื่อขอสัมภาษณ์และขอข้อมูลเพื่อค้นหาโรงเรียนผู้สูงอายุที่เป็นต้นแบบจนสามารถสรุปเป็นกลุ่มกรณีศึกษาในที่นี้ได้แก่

- 1.1 โรงเรียนผู้สูงอายุตำบลพลับพลาไชย อ.อู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี
- 1.2 โรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลหนองลาน อำเภอกำมะกา จังหวัดกาญจนบุรี
- 1.3 โรงเรียนผู้สูงอายุเขตนานาวา จังหวัดกรุงเทพมหานคร

ทั้ง 3 โรงเรียนผู้สูงอายุนี้เป็นโรงเรียนผู้สูงอายุที่มีลักษณะเด่นทั่ว ๆ ไป (Paradigmatic Case) ที่สะท้อนภาพรวมของกิจกรรมเรียนรู้ที่โดดเด่นในด้านการจัดการเรียนการสอน การยอมรับทางสังคมหรือชุมชน รวมทั้งรางวัลประกาศเกียรติคุณต่าง ๆ เป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีหน่วยงานมาศึกษาดูงานอยู่เป็นประจำจึงเป็นเหตุให้ผู้วิจัยเลือกมาเป็นกรณีศึกษาในครั้งนี้ รวมทั้งสามารถเข้าถึงและดำเนินการวิจัยได้อย่างต่อเนื่อง

2. การเลือกแหล่งข้อมูล

2.1 แหล่งข้อมูลด้านเอกสาร

เอกสารเป็นแหล่งข้อมูลที่สำคัญของการวิจัยเชิงคุณภาพมีอยู่ในห้องสมุดและนอกห้องสมุดที่ได้จากการลงพื้นที่ภาคสนาม ซึ่งเป็นแหล่งข้อมูลหนึ่งที่หลากหลาย (Multiple Sources) มีทั้งที่เป็นทางการ กึ่งทางการ จนถึงไม่เป็นทางการ ได้แก่ ประกาศ กฎหมาย รายงานประจำปี สถิติต่าง ๆ ของหน่วยงาน บทความและเอกสารเชิงวิเคราะห์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับกรณีศึกษา รวมทั้งข่าวสารเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมและการเคลื่อนไหวต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น แหล่งนี้มีประโยชน์มากต่อการทำวิจัยครั้งนี้ โดยเฉพาะข้อมูลเอกสารที่แสดงรายละเอียดเกี่ยวกับความเป็นมา แนวคิดและหลักการ โครงสร้างและเนื้อหาเกี่ยวกับโรงเรียนผู้สูงอายุ รวมถึงการสืบสาวหาร่องรอยของปรากฏการณ์ที่ศึกษาหรือที่ได้มาจากคำพูด การบอกเล่า การกระทำและจากการสังเกตที่ยังไม่มีคำตอบกระจ่างชัด ทั้งนี้ผู้วิจัยต้องใช้ความพยายามในการศึกษา วิเคราะห์ ตีความ เพื่อให้ได้ประโยชน์และนำมาใช้ในการขยายความต่อปรากฏการณ์ที่ศึกษา โดยตรวจสอบความน่าเชื่อถือของเอกสารที่ได้มาทั้งจากประวัติของเอกสาร ความสมบูรณ์ครบถ้วน ผู้เขียนหรือแหล่งที่มา จุดประสงค์ของการนำเสนอเอกสาร เป็นต้น เพื่อยืนยันความตรง (Validity) ของข้อมูลที่ได้รับ

2.2 การเลือกผู้ให้ข้อมูลหลัก

ในที่นี้ผู้วิจัยทำการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) โดยแบ่งเป็น 2 ระยะ ดังนี้

- ระยะแรกเป็นการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักเพื่อทำการสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth Interview) เกี่ยวกับกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน ซึ่งการเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลในระยะแรกนี้ มุ่งเน้นผู้ที่มีประสบการณ์ตรงในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา และมีบทบาทในเชิงสัญลักษณ์ต่อการเปลี่ยนแปลงคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในพื้นที่ที่ศึกษา ในที่นี้ได้แก่ เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องของโรงเรียนเรียนผู้สูงอายุ และตัวแทนผู้สูงอายุที่เข้าร่วมกิจกรรมของโรงเรียนผู้สูงอายุ จำนวนรวม 15 คน เป็นการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) นอกจากนี้การเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักจะคำนึงถึงความยืดหยุ่นในการปฏิบัติการที่เกิดขึ้นจริงในภาคสนามรวมทั้งความง่ายต่อการเข้าถึงผู้ให้ข้อมูลหลักและยินดีให้ข้อมูลสำคัญ

- ระยะที่สองเป็นการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักเพื่อทำการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เกี่ยวกับรูปแบบกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน เป็นการหาข้อสรุปกิจกรรมและรูปแบบที่ถูกต้องตรงประเด็นกับผู้แทนกลุ่มผู้สูงอายุและผู้เกี่ยวข้อง ได้แก่ เจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบเกี่ยวกับโรงเรียนผู้สูงอายุ ผู้นำชุมชนและญาติของผู้สูงอายุที่ถูกเจาะจงเลือกขึ้นมาตอบข้อซักถามและร่วมอภิปรายกลุ่ม จำนวนรวม 12 คน

สำหรับเกณฑ์คัดเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักมีดังนี้

- (1) ผู้ที่มีตำแหน่งหน้าที่ ความรับผิดชอบเกี่ยวกับโรงเรียนผู้สูงอายุ
- (2) ผู้ปฏิบัติงานหรือ หน่วยงาน เครือข่ายการพัฒนาคุณภาพชีวิตในชุมชน/พื้นที่
- (3) ต้องอยู่ในตำแหน่งหรือทำงาน/มีประสบการณ์มาไม่น้อยกว่า 1 ปี
- (4) สำหรับผู้สูงอายุต้องเป็นนักเรียนในโรงเรียนผู้สูงอายุตามที่กำหนดไว้ในกรณี
ที่ศึกษา
- (5) ผู้สูงอายุที่เป็นนักเรียนในโรงเรียนผู้สูงอายุต้องมีประสบการณ์/เป็นนักเรียน
ผู้สูงอายุมาไม่น้อยกว่า 1 ภาคการศึกษา
- (6) สำหรับผู้สูงอายุที่มีบทบาทเป็นคณะกรรมการของโรงเรียนผู้สูงอายุต้องมี
ประสบการณ์/เคยมีบทบาทในโรงเรียนผู้สูงอายุมาไม่น้อยกว่า 1 ภาคการศึกษา
- (7) ผู้เกี่ยวข้องต่าง ๆ ดังกล่าวต้องยินยอมให้ข้อมูลเกี่ยวกับประสบการณ์ของตนเอง
เพื่อให้ผู้วิจัยได้รับมุมมองหรือความคิดเห็นเกี่ยวกับกิจกรรมการเข้าร่วมในโรงเรียนผู้สูงอายุได้อย่าง
เปิดเผยและชัดเจน

การวิจัยนี้ผู้วิจัยคำนึงจริยธรรมการวิจัยในคนจึงได้กำหนดเกณฑ์การคัดออกของผู้ให้
ข้อมูลหลัก ดังนี้

- (1) เป็นผู้ที่ไม่มีตำแหน่งหน้าที่ ความรับผิดชอบเกี่ยวกับโรงเรียนผู้สูงอายุ
- (2) ไม่มีประสบการณ์/มีประสบการณ์ไม่ถึง 1 ปี
- (3) เป็นนักเรียนในโรงเรียนผู้สูงอายุที่ไม่มาเรียนประจำ/ไม่อยู่ในเกณฑ์เข้าเรียน
ตามโรงเรียนผู้สูงอายุกำหนด
- (4) นักเรียนในโรงเรียนผู้สูงอายุที่ภายหลังมีปัญหาทางจิต หรือมีภาวะบกพร่องทาง
สติปัญญา เพื่อป้องกันการเกิดปัญหาด้านการสื่อสารซึ่งจะเป็นอุปสรรคต่อการจัดเก็บข้อมูล

3. การรวบรวมข้อมูล

3.1 การเก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลด้านเอกสาร

ดำเนินการโดยการค้นคว้าเกี่ยวกับเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งจากห้องสมุดของ
มหาวิทยาลัย และศูนย์ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ รวมถึงการใช้สื่อออนไลน์ต่าง ๆ นอกจากนั้น
ผู้วิจัยยังรวบรวมข้อมูลด้านเอกสารต่าง ๆ ของผู้ให้ข้อมูลหลักมาใช้ประกอบการวิเคราะห์ข้อมูล
ในเบื้องต้นของการรวบรวมข้อมูลด้านเอกสาร เพื่อมุ่งเน้นการค้นหาประเด็นหลักเกี่ยวกับที่มาของ
โรงเรียนผู้สูงอายุและการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ รวมทั้งเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น หลังจากนั้นจึงนำ
ข้อมูลมาจัดลำดับความสำคัญตามช่วงเวลาก่อน-หลัง และการค้นหาบุคคลที่เกี่ยวข้องกับกรณีศึกษา

ทั้งนี้เพื่อติดตามสัมภาษณ์ต่อไป รวมถึงใช้เป็นกรอบในการกำหนดประเด็นการสัมภาษณ์และการทำความเข้าใจที่ชัดเจนต่อกรณีศึกษา รวมถึงเพื่อใช้ยืนยันคำพูด/คำกล่าวอ้างอิงหรือข้อสันนิษฐานต่าง ๆ ของแหล่งข้อมูลด้านบุคคลได้อีกทางหนึ่ง

3.2 การเก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลด้านบุคคล

เนื่องจากการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยเป็นเครื่องมือที่มีความสำคัญซึ่งจะทำให้ได้ข้อมูลที่ต้องการ ดังนั้นจึงทำการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเองโดยใช้การสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth Interview) เป็นรายบุคคลจากผู้ให้ข้อมูลหลักรวมทั้งการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) การสังเกตและการจดบันทึกภาคสนาม ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลตั้งแต่เดือนพฤษภาคมถึงเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2562 มีสาระสำคัญดังนี้

(1) การสัมภาษณ์เจาะลึกเป็นรายบุคคล (In-depth Interview) เป็นวิธีการที่ผู้วิจัยนำมาใช้ในการรวบรวมข้อมูลหลักฐานเชิงคุณภาพหรือที่ไม่อยู่ในรูปของตัวเลข การสัมภาษณ์นี้ใช้กับผู้ให้ข้อมูลหลักที่ระบุไว้ข้างต้น เป็นการเจาะลึกรายบุคคลเพื่อสะท้อนทัศนคติหรือมุมมองของคนใน (Emic View) เป็นการสัมภาษณ์ที่ไม่เป็นทางการ (Informal Interview) โดยผู้วิจัยได้จัดทำแนวคำถามในการสัมภาษณ์ไว้ล่วงหน้า ที่ได้จากการศึกษาเอกสาร การสำรวจข้อมูลเบื้องต้นในพื้นที่จากผู้เกี่ยวข้องและผู้รู้

ขั้นตอนการสัมภาษณ์ ประกอบด้วย

(1) **ขั้นการเตรียมตัว** ก่อนการสัมภาษณ์ผู้วิจัยดำเนินการประสานงานและส่งแนวคำถามการสัมภาษณ์สำหรับผู้ให้ข้อมูลทราบก่อนดำเนินการ รวมทั้งกรอบลำดับเหตุการณ์ประกอบกรสัมภาษณ์เพื่อให้เกิดความชัดเจนในการแลกเปลี่ยนประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ส่วนแนวการสัมภาษณ์ (Interview Guideline) เน้นประเด็นสำคัญ ๆ และเป็นคำถามปลายเปิด (Open Ended Question) ที่มุ่งให้ผู้ถูกสัมภาษณ์ได้อธิบายให้เห็น หรือเล่าถึงประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับข้อคำถามที่ตั้งไว้

(2) **ขั้นดำเนินการสัมภาษณ์** เริ่มจากผู้วิจัยแนะนำตัวเอง พร้อมทั้งชี้แจงวัตถุประสงค์ของการสัมภาษณ์และสร้างบรรยากาศของความเป็นกันเอง พยายามทำตัวตามสบายและเป็นธรรมชาติเพื่อให้ผู้ถูกสัมภาษณ์ไม่รู้สึกหวาดระแวงหรือเกร็ง และใช้ภาษาที่เข้าใจตรงกันทั้ง 2 ฝ่าย เนื่องจากการสัมภาษณ์ครั้งแรกหรือได้พบปะกันครั้งแรก ผู้วิจัยพยายามให้ความสำคัญกับผู้ถูกสัมภาษณ์ด้วยการเริ่มจากคำถามกว้าง ๆ ต่อมาจึงใช้คำถามเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับประเด็นหลักของวัตถุประสงค์ นอกจากนั้นผู้วิจัยยังได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลควบคู่ไปกับการสัมภาษณ์ และพิจารณาสลับประเด็นคำถาม (ตามลำดับก่อน-หลัง) ให้สอดคล้องกับสาระที่กำลังสนทนา นอกจากนั้น

ยังมีการเพิ่มประเด็นการเจาะลึกในมุมมองต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับผู้ให้ข้อมูลหลัก ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความต่อเนื่องของการสัมภาษณ์ และเพื่อให้ได้ข้อมูลต่าง ๆ ครบถ้วนและสามารถเห็นภาพรวมได้ชัดเจน

(3) ขั้นสิ้นสุดการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยแสดงความขอบคุณและกรวยทางไว้สำหรับการพบปะครั้งต่อไป หากมีข้อสงสัยหรือข้อซักถามเพิ่มเติม นอกจากนี้ระหว่างการสัมภาษณ์จะมีการบันทึกคำสัมภาษณ์ด้วยเครื่องบันทึกเสียงที่ผู้วิจัยขออนุญาตบันทึกตั้งแต่ในขั้นเริ่มดำเนินการสัมภาษณ์ ข้อมูลที่ถูกบันทึกเสียงจะถูกถอดความออกมาแบบคำต่อคำเพื่อการวิเคราะห์ หากผู้ให้ข้อมูลไม่อนุญาตให้บันทึกเสียง ผู้วิจัยใช้การจดบันทึก การขีดเขียนแทนการบันทึกเสียงในขณะสัมภาษณ์

แนวคำถามการสัมภาษณ์

การวิจัยนี้ผู้วิจัยได้กำหนดโจทย์การวิจัยอย่างกว้างเกี่ยวกับกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน ดังมีรายละเอียดของการสัมภาษณ์ดังนี้

- (1) ภูมิหลัง หรือความเป็นมาเป็นอย่างไรมีใครบ้างที่เกี่ยวข้อง
- (2) วัตถุประสงค์ หรือเจตนารมณ์การจัดการเรียนรู้เป็นอย่างไรมีโครงสร้างการทำงานหรือไม่ อย่างไร
- (3) เนื้อหา หรือหลักสูตรการเรียนรู้ เป็นอย่างไร ใครเป็นผู้จัด มีการระดมทรัพยากรและมีส่วนร่วมในเรื่องใด อย่างไร
- (4) รูปแบบ กระบวนการ หรือวิธีการจัดการเรียนรู้เป็นอย่างไรมุ่งเป้าหมาย/ผู้สูงอายุมีการเรียนรู้อะไรบ้าง อย่างไร และมีการเรียนรู้ในรูปแบบอื่น ๆ หรือไม่อย่างไร
- (5) การประเมินผลทั้งทางรูปธรรม นามธรรมเป็นอย่างไรมีผลกระทบ ปัญหา อุปสรรคที่เกิดขึ้นเป็นอย่างไรมีระบบสนับสนุนที่ต้องการจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องคืออะไร อย่างไร รวมถึงทิศทางการพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ในอนาคตเป็นอย่างไรมีอย่างไร

(2) การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เป็นวิธีการสัมภาษณ์อย่างเป็นระบบ (Systematic Interviewing) ร่วมกับวิธีการอภิปรายกลุ่ม (Group Discussion) เพื่อหาข้อมูลที่ต้องการตรงประเด็นกับผู้แทนกลุ่มผู้สูงอายุและผู้เกี่ยวข้อง ได้แก่ เจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบเกี่ยวกับโรงเรียนผู้สูงอายุ ผู้นำชุมชนและญาติของผู้สูงอายุที่ถูกเจาะจงเลือกขึ้นมาตอบคำถามการวิจัยตามที่กำหนดด้วยการสนทนา อภิปรายถกเถียงกันผ่านการมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันของกลุ่มผู้ให้ข้อมูล หลักการเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักนี้ต้องมีประสบการณ์ในประเด็นที่กำลังศึกษา และเป็นผู้ที่ชอบหรือยินดีในการพูดคุยในกลุ่ม โดยผู้วิจัยทำหน้าที่เป็นพิธีกรหรือดำเนินการสนทนา (Moderator) และมีผู้ช่วย

นักวิจัยทำหน้าที่ดูแลการบันทึกภาพการสนทนากลุ่ม ตลอดจนดูแลความเรียบร้อยขณะดำเนินการสนทนากลุ่ม นอกจากนี้ผู้วิจัยได้จัดทำแนวคำถามการสนทนากลุ่มโดยอาศัยผลวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เจาะลึกเป็นรายบุคคล และให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความชัดเจนของแนวคำถามก่อนการเก็บรวบรวมข้อมูล

ขั้นตอนการสนทนากลุ่ม ประกอบด้วย

(1) **ขั้นเตรียมการ** เป็นการเตรียมประเด็นหรือคำถามที่ผู้วิจัยใช้เป็นจุดเริ่มต้นพูดคุย มีลักษณะคำถามเป็นคำถามปลายเปิด และเจาะประเด็นลึกไปเรื่อย ๆ โดยเริ่มจากประเด็นหรือคำถามเรื่องใกล้ตัว เป็นประเด็นที่ทุกคนร่วมวงสนทนาแสดงความคิดเห็นได้เท่าเทียมกัน จากนั้นจึงเป็นคำถามที่เข้าใกล้ตัวผู้สนทนาเพื่อให้ได้รายละเอียดเชิงลึกยิ่งขึ้น หากระหว่างการสนทนากลุ่มอาจมีประเด็นใหม่ ๆ หรือข้อมูลใหม่ ๆ ผุดขึ้นมาในวงสนทนา ผู้วิจัยจะทำการซักไซ้เพื่อให้ได้ข้อมูลอย่างเต็มที่ และนำมาปรับเป็นแนวทางการสนทนาไปเรื่อย ๆ ตลอดการเก็บรวบรวมข้อมูล สำหรับการเตรียมตัวและอุปกรณ์ ทั้งผู้วิจัยและผู้ช่วยวิจัยทำความเข้าใจประเด็นที่ศึกษาและคำถามให้เกิดความชัดเจน รวมทั้งสอบถามผู้ประสานงานในพื้นที่ถึงรายละเอียดของผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มในครั้งนี้อย่างละเอียดและไม่ชอบอะไรเกี่ยวกับของรับประทาน เช่น ของว่าง หรือขนมขบเคี้ยว หรือเครื่องดื่มเพื่อใช้ในการสร้างบรรยากาศความเป็นกันเองก่อนการสนทนาและระหว่างการสนทนา ในการสนทนากลุ่มครั้งนี้ผู้วิจัยเตรียมค่าตอบแทนการเสียเวลา เสียรายได้ หรือเสียโอกาสบางอย่างให้กับผู้เข้าร่วมสนทนา นอกจากนี้ได้มีการเตรียมอุปกรณ์ต่าง ๆ เช่น เครื่องบันทึกเสียง สมุด ปากกาสำหรับบันทึกการสนทนากลุ่ม และกล้องถ่ายรูป ส่วนการเตรียมสถานที่สำหรับใช้ในการสนทนา ผู้วิจัยใช้สถานที่แหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลหนองลาน อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรีเป็นสถานที่ไม่พลุกพล่าน สามารถควบคุมเสียงได้ในระดับหนึ่งเพราะเป็นที่โล่งแจ้ง แต่เป็นสถานที่ที่ทำให้เกิดบรรยากาศความเป็นกันเอง เมื่อเตรียมการเรียบร้อยผู้วิจัยได้นัดผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มโดยการทำหนังสือเชิญประชุมกลุ่มพร้อมแนวประเด็นคำถามให้ผู้เข้าร่วมสนทนาได้ศึกษาก่อน และการนัดหมายครั้งนี้ได้ทำการผ่านผู้ประสานงานในพื้นที่เพื่อให้เกิดความรวดเร็ว

(2) **ขั้นดำเนินการสนทนากลุ่ม** โดยเริ่มจากการชี้แจงวัตถุประสงค์ของงานวิจัยและแนวทางการสนทนา พร้อมทั้งกล่าวขอบคุณทุกคนที่มาร่วมการสนทนากลุ่ม และขอให้ทุกคนพูดคุยโดยไม่ต้องกังวลเรื่องผิดถูก การรักษาความลับ การนำข้อมูลไปใช้ และการขออนุญาตบันทึกเสียงระหว่างการสนทนากลุ่ม หลังจากนั้นจึงเริ่มสนทนาพูดคุยตามหัวข้อคำถามที่กำหนดไว้ การสนทนาครั้งนี้ใช้เวลาประมาณ 1 ชั่วโมง 30 นาที เมื่อได้สนทนาพูดคุยตามประเด็นต่าง ๆ จนครบเป็นที่เรียบร้อย ผู้วิจัยทำการสรุปรายละเอียดประเด็นต่าง ๆ ในภาพรวมเพื่อให้ทุกคนที่เข้าร่วมสนทนาได้รับทราบ หากขาดเหลือหรือมีข้อสงสัยผู้เข้าร่วมสนทนาสามารถซักไซ้หรือให้ข้อมูลเพิ่มเติมได้

ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความกระจ่างชัดของข้อมูลยิ่งขึ้น เป็นการยืนยันคุณค่าและประโยชน์ของสิ่งที่ได้จากการสนทนาและทำการปิดสนทนาพร้อมกล่าวขอบคุณทุกคนอีกครั้ง

แนวคำถามการสนทนากลุ่ม

- (1) ฐานคิดการจัดกระบวนการเรียนรู้ในโรงเรียนผู้สูงอายุคืออะไร อย่างไร
- (2) กิจกรรมการเรียนรู้มีรูปแบบ วิธีการอย่างไร กลุ่มเป้าหมายได้อะไรจากกิจกรรมการเรียนรู้ดังกล่าว
- (3) การวัดประเมินผลกิจกรรมการเรียนรู้เป็นอย่างไร ปัญหา อุปสรรคที่พบมีหรือไม่อย่างไร
- (4) ข้อเสนอแนะหรือแนวคิดเพื่อการพัฒนาผู้สูงอายุโดยใช้โรงเรียนผู้สูงอายุเป็นฐานมีหรือไม่ อย่างไร

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลนี้เป็นการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา โดยใช้หลักการสามเส้า (Triangulation) มาตรวจสอบ เพื่อให้ผลการศึกษาที่มีความหมายน่าเชื่อถือ และมีความสมบูรณ์ของข้อมูลเพิ่มขึ้น รวมทั้งตรวจสอบความถูกต้องและความตรงของข้อมูลระหว่างผู้วิจัยกับผู้ให้ข้อมูล โดยผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์เปรียบเทียบข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ และข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ในแต่ละกรณีศึกษา รวมทั้งการสนทนากลุ่ม เริ่มต้นด้วยการนำเครื่องบันทึกเสียงมาตีความเป็นบทสนทนาที่เป็นตัวอักษร และนำข้อมูลมาถอดความแบบคำต่อคำ จากนั้นวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้ในประเด็นหลักต่าง ๆ มาแยกเป็นหมวดหมู่เพื่อจัดประเภทของข้อมูล ก่อนนำมาสรุปเป็นภาพรวม โดยผู้วิจัยได้นำข้อมูลดังกล่าวมาใช้พรรณนาข้อมูลเกี่ยวกับกรณีศึกษาในด้านสภาพความเป็นจริงต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น มีการเปรียบเทียบเหตุการณ์หรือสถานการณ์ และแสดงความสัมพันธ์ของแต่ละกลุ่มเพื่อนำมาสร้างการอธิบายปรากฏการณ์ สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลจะใช้แนวทางของ Strauss and Corbin (1990) ร่วมกับการแสดงข้อค้นพบในรูปตาราง (Miles and Huberman, 1994) และทั้งหมดนี้ได้นำเสนอในรูปของความเรียง มีข้อความบรรยายประกอบเพื่อความชัดเจน มากขึ้น

5. การสรุปข้อค้นพบ

เป็นขั้นตอนสุดท้ายในการวิจัยโดยการนำข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้จากการวิเคราะห์มาสรุปและอภิปรายผล รวมทั้งจัดทำข้อเสนอแนะ โดยแยกข้อมูลออกเป็นประเภทต่าง ๆ ตามประเด็นที่กำหนด และทำการเชื่อมโยงข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์สรุปเป็นเนื้อหาและคุณลักษณะร่วมที่มีความหมายต่อการค้นหารูปแบบกิจกรรมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน ซึ่งสะท้อนให้เห็นแนวทาง

ร่วมที่น่าจะเป็นไปได้ของการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ รวมทั้งกระบวนการ วิธีการพัฒนาที่สามารถดำเนินการได้ทันที การสังเคราะห์และสรุปผลข้อมูลนี้เป็นแบบพรรณนา โดยผู้วิจัยได้นำข้อมูลต่าง ๆ ที่สังเคราะห์ขึ้นมาในเชิงองค์ประกอบและแบบแผนไปเปรียบเทียบกับแนวคิดทฤษฎีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่ออภิปรายผล และค้นหาข้อสรุปต่าง ๆ ตลอดจนทำข้อเสนอแนะต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในอนาคต

6. จริยธรรมการวิจัย

การวิจัยนี้ผู้วิจัยได้ยึดจรรยาวิชาชีพอิจัยและแนวปฏิบัติของสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติถือประพฤติปฏิบัติเพื่อรักษาและส่งเสริมเกียรติคุณชื่อเสียง และฐานะของความเป็นนักวิจัยที่มีคุณภาพ รวมทั้งมีคุณธรรมและจริยธรรมของประชาคมวิจัยให้เป็นที่ยอมรับทั้งในประเทศและระหว่างประเทศ (สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2555) รวมทั้งมุ่งให้ความสำคัญถึงจริยธรรมการทำวิจัยในคนทั่วไป (Belmont Report) ตามมาตรฐานของคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยประกอบด้วยหลัก 3 ประการ ได้แก่ หลักการเคารพในบุคคล (Respect for Person) หลักสิทธิประโยชน์ (Beneficence) และหลักยุติธรรม (Justice) โดยเฉพาะหลักการเคารพในบุคคล คือการเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (Human Dignity) การป้องกันกลุ่มผู้อ่อนแอ (Protection of Vulnerable Group) และการรักษาความลับส่วนบุคคล (Privacy and Confidentiality)

ผู้วิจัยได้ยึดข้อปฏิบัติตามหลักการดังกล่าวอย่างเคร่งครัดโดยเฉพาะการขอความยินยอม การป้องกันอันตรายที่อาจเกิดขึ้นกับผู้ให้ข้อมูล และการให้สิ่งตอบแทน นอกจากต้องใช้หลักจริยธรรมทั้ง 3 ประการกำกับพฤติกรรมของผู้วิจัยตลอดกระบวนการวิจัย ได้แก่ ก่อนลงพื้นที่เก็บข้อมูล ระหว่างการเก็บข้อมูลในพื้นที่ ก่อนออกจากพื้นที่เก็บข้อมูล และหลังจากออกจากพื้นที่เก็บข้อมูลแล้ว ท้ายที่สุดเมื่อเขียนรายงานผู้วิจัยได้มีการกล่าวขอบคุณผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับงานวิจัยทั้งหมด รวมทั้งเมื่อเผยแพร่ในรูปแบบบทความวิจัย หรือการนำเสนอปากเปล่า หรือโปสเตอร์ด้วยทุกครั้ง

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

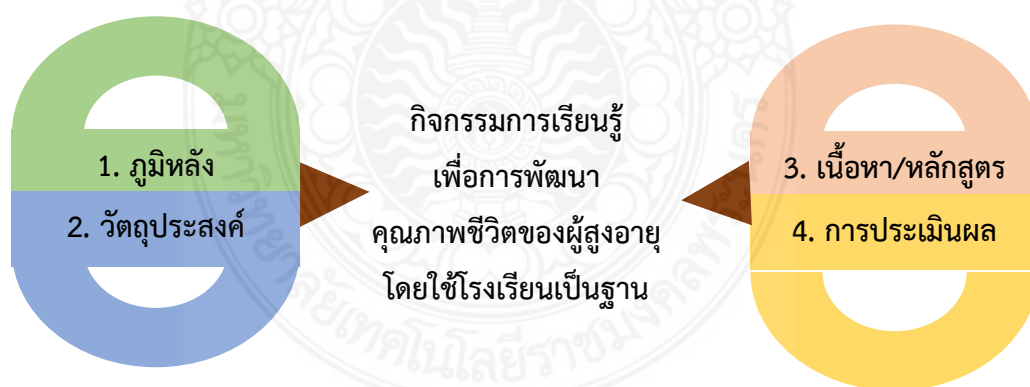
การวิจัยนี้ดำเนินการศึกษาตามระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) แบบวิธีการศึกษาเฉพาะกรณี (Case Study) โดยใช้การสัมภาษณ์เจาะลึกเป็นรายบุคคล (In-depth Interview) การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) และการสังเกต (Observation) ผลการวิเคราะห์ข้อมูลมีดังนี้

ตอนที่ 1 การวิเคราะห์กิจกรรมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน

ตอนที่ 2 การวิเคราะห์รูปแบบกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน

ตอนที่ 1 การวิเคราะห์กิจกรรมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน

ผลวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เจาะลึกเป็นรายบุคคล (In-depth Interview) สรุปผลดังนี้

แผนภาพที่ 2: กิจกรรมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุโดยใช้โรงเรียนผู้สูงอายุเป็นฐาน

1.1 ภูมิหลัง หรือความเป็นมา

ผลการศึกษาภูมิหลังหรือความเป็นมาของโรงเรียนผู้สูงอายุทั้ง 3 แห่ง พบว่ามีแนวคิดการจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุที่หลากหลายนับตั้งแต่การมีแผนผู้สูงอายุแห่งชาติฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545 – 2564) ฉบับปรับปรุงครั้งที่ 1 (พ.ศ. 2552) ว่าด้วยเรื่องของปรัชญาผู้สูงอายุไม่ใช่บุคคลด้อยโอกาสหรือเป็นภาระต่อสังคม แต่สามารถมีส่วนร่วมเป็นพลังพัฒนาสังคมจึงควรได้รับการส่งเสริมและเกื้อกูลจากครอบครัว ชุมชนและรัฐให้ดำรงชีวิตอยู่อย่างมีคุณค่า มีศักดิ์ศรีและคงไว้ซึ่งภาวะสุขภาพและความ เป็นอยู่ที่ดีให้นานที่สุด ดังนั้นแนวคิดการจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุเป็นแนวคิดหนึ่งในการส่งเสริม กระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุที่มีศักยภาพเพื่อให้ผู้สูงอายุได้เรียนรู้ พัฒนาทักษะในการ ดูแลตนเองซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ โดยอยู่บนพื้นฐานแนวคิดที่ว่า “ผู้สูงอายุ มีคุณค่าและมีศักยภาพ ควรได้รับการส่งเสริมสนับสนุนใหม่มีส่วนร่วมทำประโยชน์ให้สังคม และส่งเสริมการเรียนรู้ให้ผู้สูงอายุโดยเชื่อมโยงกับประสบการณ์ของผู้สูงอายุ สารการเรียนรู้จะต้องทำให้ ผู้สูงอายุสามารถนำไปใช้ได้จริงในชีวิตปัจจุบัน รวมทั้งเพิ่มโอกาสในการรวมกลุ่มในลักษณะเครือข่าย หรือชุมชน” ดังมีรายละเอียดต่อไป

โรงเรียนผู้สูงอายุตำบลพลับพลาไชย อำเภอกู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี ถือกำเนิดจากแนวพระราชดำริของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เมื่อ พ.ศ. 2555 ในขณะนั้นครั้ง เสด็จพระราชดำเนินทรงเปิดศูนย์บริการสาธารณสุขเฉลิมพระเกียรติ 7 รอบพระชนมพรรษา ได้ทรง ดำรัสแนวทาง “ให้รักษาวัฒนธรรม ประเพณีไว้ให้นานที่สุด และนำผู้สูงอายุมาเรียนหนังสือ” หลังจากนั้นปี พ.ศ. 2557 โรงเรียนผู้สูงอายุเฉลิมพระเกียรติ 60 พรรษา สมเด็จพระเทพรัตน ราชสุดาฯ จึงได้ถือกำเนิดขึ้นเพื่อให้การศึกษาตลอดชีวิตแก่ผู้สูงอายุ มีกิจกรรมที่หลากหลายตามความ ต้องการของผู้สูงอายุ เสริมสร้างรูปแบบการส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุ เพื่อการเรียนรู้ การพัฒนา ตนเองและการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคม โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ท้องถิ่นและภาคี เครือข่าย เพื่อพัฒนาผู้สูงอายุด้านร่างกาย จิตใจและสังคม ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า

“สืบเนื่องจากปี 2555 สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ

สยามบรมราชกุมารี ทรงเสด็จมาเปิดศูนย์บริการสาธารณสุขเฉลิมพระ เกียรติ 7 รอบพระชนมพรรษา พระองค์ท่านได้ให้แนวทางการพัฒนา คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ ว่าทำอย่างไรให้ผู้สูงอายุได้มาเรียนหนังสือ นั้นคือจุดเริ่มต้นของโรงเรียนผู้สูงอายุ ซึ่งเราได้มีการถอดบทเรียนจาก พระราชดำรัสดังกล่าว” (ผู้ให้สัมภาษณ์ลำดับที่ 1, การสัมภาษณ์, 7 มิถุนายน พ.ศ. 2562)

โรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลหนองลาน อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี เกิดจากความร่วมมือของชุมชนและการผลักดันโดยผู้นำชุมชนที่ต้องการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ เริ่มจากการศึกษาดูงานโรงเรียนผู้สูงอายุตามที่ยี่อื่น ๆ ต่อจากนั้นจึงเริ่มดำเนินการเปิดโรงเรียนในช่วงปี พ.ศ. 2556 โดยใช้ศาลาปฏิบัติธรรมของวัดหนองไม้แก่น เป็นสถานที่ทำการเรียนการสอนให้กับผู้สูงอายุ ภายใต้แนวคิด “ผู้สูงอายุมีคุณค่าและมีศักยภาพ ควรได้รับการส่งเสริมสนับสนุนให้มีส่วนร่วมทำประโยชน์ให้สังคม และส่งเสริมการเรียนรู้ให้ผู้สูงอายุ โดยเชื่อมโยงกับประสบการณ์ของผู้สูงอายุ สารการเรียนรู้จะต้องทำให้ผู้สูงอายุสามารถนำไปใช้ได้จริงในชีวิตปัจจุบัน” ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า

“ถือได้ว่าเป็นโรงเรียนแห่งแรก ๆ ที่ได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่าย โดยเฉพาะท่านนายกเทศบาลตำบลหนองลาน เห็นถึงความสำคัญของการดูแลผู้สูงอายุ และอีกท่านหนึ่งคือท่านเจ้าอาวาสวัดหนองไม้แก่นที่อยากให้ญาติโยน ผู้สูงอายุได้ทำกิจกรรม เข้าวัดปฏิบัติธรรม เรียนรู้ชีวิตและร่วมทำประโยชน์ให้กับชุมชน ท่านให้ใช้พื้นที่บางส่วนคือศาลาปฏิบัติธรรมเป็นที่ทำการเรียนการสอน” (ผู้ให้สัมภาษณ์ลำดับที่ 3, การสัมภาษณ์, 16 สิงหาคม พ.ศ. 2562)

โรงเรียนผู้สูงอายุเขตนานนา จังหวัดกรุงเทพมหานคร ได้ก่อตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2560 โดยสถาบันส่งเสริมภูมิปัญญาเพื่อสังคม (องค์กรสาธารณประโยชน์) ซึ่งได้ริเริ่มดำเนินโครงการส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ และได้เรียนเชิญสำนักงานเขตนานนา กรมกิจการผู้สูงอายุ กศน.เขตนานนา วัดด่านพระราม 3 สโมสรโรตารีกรุงเทพรัตนโกสินทร์ และสโมสรโรตารีเขตนานนา ร่วมดำเนินโครงการส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในรูปแบบของ “โรงเรียนผู้สูงอายุเขตนานนา” ทั้งนี้ให้ผู้สูงอายุเข้าใจการเปลี่ยนแปลงการชราภาพและการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อให้ผู้สูงอายุตระหนักถึงคุณค่าและศักดิ์ศรีของตนเองรวมทั้งเข้าใจสุขภาพ การดูแลตนเองเบื้องต้น รวมทั้งเท่าทันการเปลี่ยนแปลงของโลก ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า

“เป็นโรงเรียนแห่งแรก ๆ ในกรุงเทพมหานคร ที่เกิดขึ้นจากหน่วยงานองค์กรสาธารณประโยชน์ ร่วมกับชมรมผู้สูงอายุในพื้นที่ และหน่วยงานต่าง ๆ ร่วมก่อตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุ ในตอนแรกเราใช้พื้นที่ของวัดด่านพระราม 3 เป็นที่ทำการเรียนการสอน” (ผู้ให้สัมภาษณ์ลำดับที่ 2, การสัมภาษณ์, 3 กันยายน พ.ศ. 2562)

1.2 วัตถุประสงค์ หรือเจตนารมณ์การจัดการเรียนรู้

โรงเรียนผู้สูงอายุเป็นรูปแบบหนึ่งในการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่มีการจัดการศึกษา การพัฒนาทักษะเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ และกิจกรรมของโรงเรียนผู้สูงอายุจะเป็นเรื่อง ที่ผู้สูงอายุสนใจ และมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตเพื่อให้ผู้สูงอายุได้เรียนรู้ พัฒนาทักษะในการดูแล ตนเองภายใต้แนวคิดที่ตระหนักถึงคุณค่า ความสำคัญและพลังของผู้สูงอายุ โดยสร้างพื้นที่ส่งเสริมการ เรียนรู้และพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ บนพื้นฐานการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นและภาคีเครือข่าย ภายใต้วัตถุประสงค์ในภาพรวมของโรงเรียนผู้สูงอายุทั่วไป ได้แก่ การส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิต และการจัดการเรียนรู้ตลอดชีวิต การส่งเสริมและพัฒนาตนเอง การดูแลคุ้มครองและพิทักษ์สิทธิของ ผู้สูงอายุ การเสริมสร้างสุขภาพที่ดีทั้งทางร่างกายและจิตใจ รวมทั้งให้ผู้สูงอายุสรรค์สร้างประโยชน์แก่ ชุมชนและสังคม ตลอดจนการเสริมสร้างศักยภาพ คุณค่าภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่นให้ดำรง สืบไป แต่ทั้งนี้เมื่อพิจารณารายละเอียดถึงวัตถุประสงค์ หรือเจตนารมณ์การจัดการเรียนรู้ของ โรงเรียนผู้สูงอายุพบว่า

โรงเรียนผู้สูงอายุตำบลพลับพลาไชย อำเภออุ้มทอง จังหวัดสุพรรณบุรี มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ การศึกษาตลอดชีวิตแก่ผู้สูงอายุ มีกิจกรรมที่หลากหลายตามความต้องการของผู้สูงอายุ เสริมสร้าง รูปแบบการส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุ เพื่อการเรียนรู้ การพัฒนาตนเองและการมีส่วนร่วมในกิจกรรม ทางสังคม โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ท้องถิ่นและภาคีเครือข่าย เพื่อพัฒนาผู้สูงอายุด้าน ร่างกาย จิตใจ สังคมให้ครอบคลุม ดังวิสัยทัศน์ของโรงเรียนว่า “รู้จริง ปฏิบัติได้ ถ่ายทอดเป็น” ภายหลังจากการดูงานที่โรงเรียนผู้สูงอายุตำบลหัวงุ่ม อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย ดังคำสัมภาษณ์ ที่ว่า

“หลังจากที่เราได้มีการถอดบทเรียนว่าจะทำอย่างไรให้ ผู้สูงอายุได้กลับมาเรียนหนังสือ ภายใต้กรอบประเพณีวัฒนธรรม และ ให้ผู้สูงอายุอยู่อย่างมีคุณค่า ทางเราได้มีโอกาสไปดูงานที่โรงเรียน ผู้สูงอายุตำบลหัวงุ่ม และนำหลักสูตรมาพัฒนาจนในที่สุดจึงได้กำหนด เป็นวิสัยทัศน์ของโรงเรียนที่ว่า รู้จริง ปฏิบัติได้ ถ่ายทอดเป็น” (ผู้ให้ สัมภาษณ์ลำดับที่ 2, การสัมภาษณ์, 7 มิถุนายน พ.ศ. 2562)

โรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลหนองลาน อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี เป็นโรงเรียน หนึ่งที่เกิดจากแนวคิดและแรงบันดาลใจของผู้นำในท้องถิ่น อาทิ นายกเทศมนตรีตำบลหนองลานและ ทีมงาน รวมทั้งการมีส่วนร่วมของชุมชนที่มุ่งเน้นให้ผู้สูงอายุควรรู้ อยากรู้ ภายใต้การเรียนรู้ ที่สนุกสนานซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้สูงอายุโดยเฉพาะกลุ่มติดบ้านกล้าที่แสดงออก กล้าที่จะกระทำ

มีอารมณ์แจ่มใส และเกิดความภาคภูมิใจในตนเองว่ายังมีความสามารถที่ช่วยเหลือสังคมได้ ภายใต้แนวคิดกินอím นอนอูน สุขใจ (มีเสียงหัวเราะ) มีรายได้ ปลอดภัยในชีวิต ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า

“ในส่วนเจตนารมณ์ หรือจุดมุ่งหมายทางโรงเรียนผู้สูงอายุ คือทำอย่างไรให้ผู้สูงอายุกลุ่มติดบ้านได้มีโอกาส ออกจากบ้านมาทำ กิจกรรม กล้าแสดงออก มีความสุข มีเสียงหัวเราะ ดังนั้นวิสัยทัศน์ ของทางโรงเรียนคือ กินอím นอนอูน สุขใจ (มีเสียงหัวเราะ) มีรายได้ ปลอดภัยในชีวิต เหล่านี้ก็ทำให้ผู้สูงอายุของเรามีคุณภาพชีวิตที่ดี แล้ว” (ผู้ให้สัมภาษณ์ลำดับที่ 2, การสัมภาษณ์, 16 สิงหาคม พ.ศ. 2562)

โรงเรียนผู้สูงอายุเขตยานนาวา จังหวัดกรุงเทพมหานคร มีวัตถุประสงค์การจัดตั้งโรงเรียน ผู้สูงอายุแบบทั่วไป แต่มุ่งเน้นเป็นโรงเรียนแห่งความสุขของคนทุกวัย ซึ่งมีพันธกิจคือ การจัดการ เรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุทุกมิติ โดยการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย และ สร้างสรรค์ประโยชน์ให้แก่ชุมชนและสังคม ส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตและการจัดการเรียนรู้ ตลอดชีวิตสำหรับผู้สูงอายุในพื้นที่เขตยานนาวา ได้มีกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ซึ่งหลักสูตรที่เปิด สอนเน้นการใช้ชีวิตในบั้นปลายอย่างมีคุณค่า อาทิ จิตอาสาเพื่อชีวิตและสังคม การออมใน วัยสูงอายุ การจัดการสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม สุขภาพใจ การฝึกอาชีพเพื่อเพิ่มรายได้ กิจกรรมทางศาสนา กิจกรรมยามว่าง สันทนาการ เป็นต้น ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า

“เป็นโรงเรียนผู้สูงอายุที่มีการจัดตั้งแบบโรงเรียนทั่ว ๆ ไป มีหลักสูตร มีจำนวนชั่วโมงที่ชัดเจน และที่สำคัญมีกิจกรรมการเรียนรู้ ที่หลากหลายโดยเฉพาะการเรียนรู้ใช้ชีวิตในบั้นปลายแบบมีคุณค่า เน้นการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม สนุก เพลิดเพลิน” (ผู้ให้สัมภาษณ์ ลำดับที่ 4, การสัมภาษณ์, 3 กันยายน พ.ศ. 2562)

1.3 เนื้อหา หรือหลักสูตรการเรียนรู้

โรงเรียนผู้สูงอายุเป็นกิจกรรมหนึ่งในรูปแบบสถาบันหรือองค์กรที่ทำหน้าที่จัดการศึกษา การ เรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับผู้สูงอายุโดยมีเป้าประสงค์ให้ผู้สูงอายุสามารถเรียนรู้ได้ตามอัธยาศัย ความรู้ที่ ผู้สูงอายุได้รับเป็นความรู้ที่หลากหลายรูปแบบ จากผลการศึกษาการจัดหลักสูตรการเรียนรู้ในโรงเรียน ผู้สูงอายุแต่ละแห่งต่างยึดแนวความคิดการดำเนินงานตามคู่มือโรงเรียนผู้สูงอายุที่ว่าผู้สูงอายุมีคุณค่าและ มีศักยภาพ ควรได้รับการส่งเสริม สนับสนุนให้มีส่วนร่วมทำประโยชน์ให้สังคม และส่งเสริมการเรียนรู้ ให้ผู้สูงอายุ โดยเชื่อมโยงกับประสบการณ์ของผู้สูงอายุ สาระการเรียนรู้จะต้องทำให้ผู้สูงอายุสามารถ

นำไปใช้ได้จริงในชีวิตปัจจุบัน เพิ่มโอกาสในการรวมกลุ่มในลักษณะเครือข่ายหรือชุมชน ดังนั้น หลักสูตรการเรียนรู้ของโรงเรียนผู้สูงอายุแต่ละแห่งต่างมีเป้าประสงค์คือ การให้ผู้สูงอายุสามารถเรียนรู้ได้ตามอัธยาศัย มีความสุข สนุกสนาน หลักสูตรการเรียนรู้จึงเน้นการพัฒนาทักษะต่าง ๆ ตามความต้องการจำเป็นในแต่ละพื้นที่และบริบทของโรงเรียนผู้สูงอายุ โดยมีการปรับเปลี่ยนให้เกิดความทันสมัย รวมถึงความรู้ที่ผู้สูงอายุจะได้รับสามารถดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขและพึ่งตนเองได้ ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

หลักสูตรการเรียนรู้ของโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลพลับพลาไชย อำเภออุ้มทอง จังหวัดสุพรรณบุรี เป็นหลักสูตรประยุกต์มาจากโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลหัวงุ่ม อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย นับตั้งแต่เริ่มเปิดโรงเรียนผู้สูงอายุ มุ่งเน้นให้ความรู้ทั้งด้านพระพุทธศาสนา (คุณธรรมจริยธรรม พุทธประวัติ) ความรู้ด้านการฝึกอาชีพ (การทำตุ๊กตาพวงกุญแจเชือกหลากสี การทำตระกร้าสานพลาสติก การทำเทียนเจลและเทียนหอม) ความรู้ด้านการดูแลสุขภาพ (สุขภาพช่องปากและอนามัย การปฐมพยาบาล) ความรู้ด้านกฎหมาย (กฎหมายมรดก) ความรู้ด้านนันทนาการและบันเทิง (การรำวงย้อนยุคประเพณีท้องถิ่น) ความรู้ด้านจิตอาสา (การเยี่ยมบ้านผู้ป่วยติดเตียง) และการทัศนศึกษาดูงาน เป็นต้น ต่อมาในช่วงปี พ.ศ. 2559 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้เข้ามาศึกษาวิจัยและได้จัดหลักสูตรการเรียนรู้ของผู้สูงอายุภายใต้ชุดความรู้ 3 รู้ ได้แก่ ชุดความรู้ที่ผู้สูงอายุต้องรู้ ชุดความรู้ที่ผู้สูงอายุควรรู้ และชุดความรู้ที่ผู้สูงอายุอยากรู้ ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า

“แรกเริ่มหลักสูตรการเรียนรู้ของโรงเรียนผู้สูงอายุของเรา มาจากการศึกษาดูงานโดยเฉพาะที่โรงเรียนผู้สูงอายุตำบลหัวงุ่ม อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย และมีการปรับปรุงเป็นหลักสูตรเฉพาะของเรา ต่อมาภายหลังมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้เข้ามาศึกษาวิจัยและพัฒนาหลักสูตรการเรียนรู้ของผู้สูงอายุที่เน้น 3 รู้ คือ ต้องรู้ ควรรู้ และอยากรู้” (ผู้ให้สัมภาษณ์ลำดับที่ 2, การสัมภาษณ์, 7 มิถุนายน พ.ศ. 2562)

หลักสูตรโรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลหนองลาน อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี เป็นโรงเรียนที่ให้ความสำคัญกับการจัดหลักสูตรการเรียนการสอนที่มุ่งเน้นการเสริมสร้างทักษะชีวิต การดูแลสุขภาพ รวมทั้งกิจกรรมนันทนาการที่สอดคล้องกับประเพณีวัฒนธรรมของชุมชน ทั้งนี้เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ ผ่านสื่อการเรียนรู้ทั้งทางวิชาการและกิจกรรมต่าง ๆ ในเบื้องต้นของการจัดการเรียนการสอนทางโรงเรียนผู้สูงอายุแห่งนี้ใช้หลักสูตรการเรียนรู้ตามแบบของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์กำหนดไว้ 3 ส่วน คือ ความรู้ที่ต้องรู้ เป็นการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นความรู้ การดำเนินชีวิต ความรู้ที่ควรรู้ ได้แก่ การดูแลสุขภาพอนามัย และความรู้ที่อยากรู้ เป็นความรู้ที่เรียน

ต้องการรู้ โดยผ่านความคิดจากกลุ่มผู้เรียนว่าต้องการอยากเรียนรู้เรื่องใด จากการเรียนรู้ดังกล่าว ยังครอบคลุมถึงรายวิชาต่าง ๆ เช่น หน้าที่ ศิลธรรม การโภชนาการ ภูมิปัญญา กิจการทางสังคม การอาชีพ เป็นต้น ภายใต้แนวคิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ คือ กินอิ่ม นอนอุ่น สุขใจ มีรายได้ ปลอดภัยจากโรคและอุบัติเหตุในครัวเรือน ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า

“ในส่วนของจัดการเรียนรู้เรามุ่งเน้นการเสริมสร้างทักษะ และดูแลสุขภาพเป็นเบื้องต้น ต่อมาภายหลังมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้เข้าจัดการและทดลองหลักสูตรการเรียนรู้ของผู้สูงอายุที่นี่ ซึ่งเน้น ความรู้ 3 อย่าง คือ ต้องรู้เรื่องการดำรงชีวิต ควรรู้เรื่องสุขภาพ อนามัย และอยากรู้ในสิ่งผู้เรียนต้องการ” (ผู้ให้สัมภาษณ์ลำดับที่ 5, การสัมภาษณ์, 16 สิงหาคม พ.ศ. 2562)

หลักสูตรโรงเรียนผู้สูงอายุเขตยานนาวา จังหวัดกรุงเทพมหานคร เปิดทำการเรียนการสอนได้ มีการกำหนดหลักสูตรอย่างเป็นทางการ มีการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบโดยใช้หลักการ 385 ประกอบด้วย 3 กลุ่มวิชา ได้แก่ วิชาชีวิต วิชาการ และวิชาชีพ ในสัดส่วน 5:3:2 8 หมวดวิชา ได้แก่ การดูแลสุขภาพ นันทนาการและการใช้เวลาว่าง เทคโนโลยีสารสนเทศ การพัฒนาคุณภาพด้าน เศรษฐกิจ ด้านสังคม และด้านวิชาการ 5 กิจกรรมประจำวัน คือ การเคารพธงชาติ การสวดมนต์ การ ออกกำลังกาย การนั่งสมาธิ และการเข้าเรียน นอกจากการจัดการเรียนการสอนดังกล่าว ยังมีการวัด และประเมินภายใต้กรอบระยะที่กำหนด สำหรับการเรียนการสอนจะทำการเปิดเรียนทุกวันศุกร์ตั้งแต่ เวลา 8.30 – 16.00 น. เมื่อเรียนสำเร็จการศึกษาจะได้รับประกาศนียบัตรที่ว่า ปริญญาชีวิต บัณฑิต ปัจฉิมวัย ในอดีตที่ผ่านมาโรงเรียนผู้สูงอายุแห่งนี้ใช้สถานที่ของวัดด่านพระราม 3 เป็นสถานที่ทำการ เรียนการสอน แต่ปัจจุบันถูกย้ายมาทำการสอนที่ห้องประชุมสำนักงานเขตยานนาวา และเป็นสถานที่ตั้งของโรงเรียนผู้สูงอายุเขตยานนาวา ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า

“หลักสูตรการเรียนรู้ถูกกำหนดอย่างเป็นทางการตาม หลักสูตรของโรงเรียนผู้สูงอายุทั่วไป ที่มีการบริหารจัดการเป็นระบบ รายวิชาที่เรียนมีทั้งวิชาชีวิต วิชาการ และวิชาชีพ เมื่อสำเร็จการเรียน ผู้เรียนได้รับใบประกาศนียบัตรที่เรียนว่า ปริญญาชีวิตบัณฑิตปัจฉิมวัย มีพิธีประสิทธิประสาทรับประกาศฯ ผู้สูงอายุจะสวมใส่ชุดครุย ตามแบบมหาวิทยาลัย” (ผู้ให้สัมภาษณ์ลำดับที่ 5, การสัมภาษณ์, 3 กันยายน พ.ศ. 2562)

1.4 รูปแบบ กระบวนการ หรือวิธีการจัดการเรียนรู้

โรงเรียนผู้สูงอายุมีการบริหารงานในรูปแบบคณะกรรมการ โดยมาจากบุคคลที่อยู่ในชุมชน นั้น ๆ หรือมาจากบุคคลภายนอก ส่วนใหญ่เป็นโรงเรียนที่จัดตั้งโดยหน่วยงานภาครัฐ อาทิ องค์การบริหารส่วนตำบล มีคณะกรรมการประกอบด้วยที่ปรึกษาโรงเรียนผู้สูงอายุ ได้แก่ พระภิกษุสงฆ์และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ ประกอบด้วย ผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบล นักวิชาการศึกษาและสาธารณสุข รวมทั้งข้าราชการที่เกษียณอายุ ทั้งนี้เพื่อเป็นใบเบิกทางให้การดำเนินของโรงเรียนผู้สูงอายุสำเร็จลุล่วง ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

โรงเรียนผู้สูงอายุตำบลปลับปลาไชย อำเภออุ้มทอง จังหวัดสุพรรณบุรี มีคณะกรรมการประกอบด้วย เจ้าคณะตำบลปลับปลาไชยเขต 2 เจ้าอาวาสวัดโสภณาราม เป็นครูใหญ่โรงเรียนผู้สูงอายุ มีที่ปรึกษาเป็นเจ้าคณะอำเภออุ้มทอง เจ้าอาวาสวัดเขาดีสลัก รวมทั้งนายกองค์การบริหารส่วนตำบลปลับปลาไชย และเจ้าหน้าที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ เจ้าหน้าที่พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดสุพรรณบุรี เจ้าหน้าที่สาธารณสุข (โรงพยาบาลอุ้มทอง สาธารณสุขอำเภออุ้มทอง ฯลฯ) เจ้าหน้าที่การศึกษา (ศูนย์ศึกษานอกโรงเรียนและการเรียนรู้ตามอัธยาศัยอำเภออุ้มทอง (กศน.อุ้มทอง) และวิทยาลัยการอาชีพอุ้มทอง และคณะกรรมการฝ่ายต่าง ๆ โดยมีครูผู้สอนประกอบด้วย หมวดพระพุทธศาสนา ผู้รับผิดชอบเป็นครูใหญ่โรงเรียนผู้สูงอายุ หมวดสุขภาพสูงวัย ผู้รับผิดชอบเป็นทีมงานจาก รพ.สต.บ้านขามเหนือ รพ.สต.ปลับปลาไชย รพ.สต.บ้านเขาทอก หมวดสังคม ผู้รับผิดชอบคือคณะครูและนักวิชาการ ได้แก่ โรงเรียนวัดโพธิ์ทองเจริญและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง นอกจากฝ่ายดังกล่าว เมื่อมีการเรียนการสอน ฝ่ายที่รับผิดชอบบางครั้งสามารถเชิญผู้สอนจากหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งในและนอกพื้นที่มาสอนหรือให้ความรู้แก่ผู้สูงอายุ นอกจากนี้ยังมีหน่วยงานนอกพื้นที่ขอเสนอตัวมาให้ความรู้แก่ผู้สูงอายุได้เช่นกัน แต่ทั้งนี้ต้องได้รับเห็นชอบจากคณะกรรมการโรงเรียนและที่ปรึกษาโรงเรียนผู้สูงอายุก่อน สำหรับการจัดการเรียนรู้ของโรงเรียนผู้สูงอายุแห่งนี้ได้มีกจัดหลักสูตรการเรียนรู้ไว้ 3 ชุด ประกอบด้วยชุดการเรียนรู้เกี่ยวกับภาวะสุขภาพ ชุดการเรียนรู้เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม ได้แก่ การปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลง กฎหมายที่ควรรู้ วัฒนธรรมประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น และจิตอาสา และชุดการเรียนรู้ตามอัธยาศัย เช่น การเรียนรู้ด้านการเกษตร งานประดิษฐ์ ดนตรี ศาสนา นันทนาการและการทัศนศึกษา เป็นต้น ภายใต้คำขวัญของโรงเรียนผู้สูงอายุที่ว่า “แก่อ่างสง่า ชราอย่างมีคุณภาพ” โรงเรียนผู้สูงอายุตำบลปลับปลาไชย อ.อุ้มทอง จังหวัดสุพรรณบุรี แห่งนี้ตั้งอยู่ศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุ องค์การบริหารส่วนตำบลปลับปลาไชย ซึ่งอยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภออุ้มทองไปทางทิศใต้ประมาณ 16 กิโลเมตร สามารถเดินทางติดต่อได้โดยถนนสายสระกระโจม-อุ้มทอง และถนนทางหลวงแผ่นดิน หมายเลข 333 ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า

“โรงเรียนผู้สูงอายุแห่งนี้มีรูปแบบการบริหารจัดการอย่างเป็น
ทางการที่ประกอบด้วยผู้อำนวยการโรงเรียน ครูใหญ่ และเจ้าอาวาส
วัด รวมทั้งเจ้าหน้าที่ที่ทั้งจากภายใน ภายนอก มาให้ความรู้แก่ผู้สูงอายุ
กิจกรรมหลัก เช่น เรื่องการดูแลสุขภาพ เรื่องกฎหมายมรดก เรื่อง
ประเพณีวัฒนธรรม การเสริมรายได้ และอื่น ๆ” (ผู้ให้สัมภาษณ์ลำดับ
ที่ 4, การสัมภาษณ์, 7 มิถุนายน พ.ศ. 2562)

โรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลหนองลาน อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี เป็นหนึ่ง
โรงเรียนผู้สูงอายุต้นแบบที่มีการจัดการที่ดี มีหลักสูตรการเรียนการสอนในภาควิชาการและภาค
กิจกรรม มุ่งเน้นการบริหารจัดการหลักสูตรโดยให้ผู้สูงอายุเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ เน้นการ
มีส่วนร่วมที่เรียกว่า บวร (บ้าน วัด โรงเรียน) โดยมีวิสัยทัศน์ที่ว่า “สร้างเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต
ปลูกจิตพุทธธรรม นำไปปฏิบัติได้ ขยายผลสู่สังคม” ในหลักสูตรการเรียนรู้อันประกอบด้วย การเรียนรู้
เกี่ยวกับวิชาการ ได้แก่ ภาษาไทย พุทธศาสนา สิทธิกฎหมาย สุขศึกษา การเรียนรู้เกี่ยวกับอาชีพ
รายได้ การเรียนรู้เกี่ยวกับนันทนาการ ศิลปะ ดนตรี การละเล่น เป็นต้น และการเรียนรู้เกี่ยวกับ
กิจกรรมการบำเพ็ญประโยชน์ การนั่งสมาธิ และการทัศนศึกษา ประกอบด้วยชุดความรู้ (1) ผู้สูงอายุ
ต้องรู้ (2) ผู้สูงอายุควรรู้ (3) ผู้สูงอายุอยากรู้ การบริหารจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุดังกล่าวอยู่ภายใต้การ
ดูแลของคณะกรรมการและที่ปรึกษาของโรงเรียนผู้สูงอายุ ซึ่งประกอบด้วยเจ้าอาวาสวัดหนองลาน
ประธานชมรมผู้สูงอายุ ตำบลหนองลาน นายกเทศมนตรีตำบลหนองลาน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
ในพื้นที่เป็นต้น โรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลหนองลาน อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ตั้งอยู่
ภายในวัดหนองไม้แก่น ศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุตำบลหนองลาน ดังคำ
สัมภาษณ์ที่ว่า

“โรงเรียนผู้สูงอายุแห่งนี้ถือเป็นต้นของการจัดการเรียนรู้ที่
เรียกว่า บวร (บ้าน วัด โรงเรียน) มีการจัดกิจกรรมที่หลากหลาย
กิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ การนั่งสมาธิ การทัศนศึกษา มุ่งเน้นการ
เรียนรู้ตลอดชีวิต นำไปใช้ได้จริง” (ผู้ให้สัมภาษณ์ลำดับที่ 4, การ
สัมภาษณ์, 16 สิงหาคม พ.ศ. 2562)

สำหรับโรงเรียนผู้สูงอายุเขตนานนา จังหวัดกรุงเทพมหานคร เป็นโรงเรียนผู้สูงอายุที่มี
ความแตกต่างจากโรงเรียนทั่วไปซึ่งได้ริเริ่มดำเนินโครงการจากความร่วมมือทั้งกรมกิจการผู้สูงอาย
กศน.เขตนานนา วัดด่านพระราม 3 สโมสรโรตารีกรุงเทพรัตนโกสินทร์ และสโมสรโรตารียานนา
และสำนักงานเขตนานนา โดยมีสถาบันส่งเสริมภูมิปัญญาเพื่อสังคม (องค์การสาธารณประโยชน์)

เป็นผู้อำนวยการดำเนินงาน ได้จัดหลักสูตรการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับผู้สูงอายุ (โรงเรียนผู้สูงอายุเขต ยานนาวา) หลักสูตร 240 ชั่วโมง ประกอบด้วย 8 หมวดวิชา ได้แก่ หมวดวิชาการดูแลสุขภาพ ที่จำเป็น หมวดวิชานันทนาการและการใช้เวลาว่าง หมวดวิชาการพัฒนาจิต หมวดวิชาการใช้ชีวิต อย่างมีความสุข หมวดวิชาการใช้เทคโนโลยีการสื่อสาร หมวดวิชาคุณภาพชีวิตทางสังคม หมวดวิชา คุณภาพชีวิตทางเศรษฐกิจ และหมวดวิชาคุณภาพชีวิตทางวิชาการ ทั้งนี้เพื่อให้ผู้สูงอายุได้เรียนรู้ตลอด ชีวิตและดำรงชีวิตอย่างมีความสุข ประกอบด้วยการเรียนรู้ทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติ มีการศึกษาอบรม และสัมมนา รวมทั้งมีการวัดและประเมินผลด้วยการสังเกตพฤติกรรมและการตรวจงาน โดยผู้เรียน ต้องเข้าเรียนทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติไม่น้อยกว่าร้อยละ 80 ของเวลาเรียนทั้งหมด เมื่อผู้สูงอายุเรียน จบหลักสูตรที่กำหนดจะได้รับมอบประกาศนียบัตร “ปริญญาชีวิต บัณฑิตปัจฉิมวัย” มีการแต่งตั้งชุด ครูเหมือนชุดรับปริญญาของมหาวิทยาลัยต่าง ๆ เพื่อให้ผู้สูงอายุรู้สึกถึงความภาคภูมิใจ โรงเรียน ผู้สูงอายุเขตยานนาวา จังหวัดกรุงเทพมหานครแห่งนี้ตั้งอยู่ ณ อาคารฝ่ายพัฒนาชุมชนและสวัสดิการ สังคม สำนักงานเขตยานนาวา ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า

“โรงเรียนของเรามีบางเรื่องอาจดูแตกต่าง เช่น การได้รับความช่วยเหลือจากสถาบันส่งเสริมภูมิปัญญาเพื่อสังคม (องค์กร สาธารณประโยชน์) ในการผลักดันให้เกิดการจัดกิจกรรม มีหลักสูตรที่ ชัดเจนทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ ประกอบด้วย 8 หมวดวิชา ภายใต้อำนาจของพื้นที่” (ผู้ให้สัมภาษณ์ลำดับที่ 5, การสัมภาษณ์, 3 กันยายน พ.ศ. 2562)

1.5 ประเมินผล หรือผลกระทบที่เกิดขึ้น

โรงเรียนผู้สูงอายุต่าง ๆ มีพันธกิจ เป้าหมายที่ชัดเจนของการจัดการเรียนสอนภายใต้บริบท ของท้องถิ่นแต่ละแห่งที่อาจมีความแตกต่างกันบ้าง ส่วนในเรื่องประเมิน หรือผลกระทบที่เกิดขึ้นของ การจัดการเรียนการสอนพบว่า

โรงเรียนผู้สูงอายุตำบลพลับพลาไชย อำเภออุทอง จังหวัดสุพรรณบุรี มีการวัดประเมินผลเชิง ประจักษ์ตามหลักสูตรที่กำหนด เช่น จำนวนชั่วโมงของการเข้าเรียนต้องไม่น้อยกว่าร้อยละ 80 และ จากการมีส่วนร่วมของการเข้ากิจกรรมแต่ละครั้ง ไม่วัดผลความรู้จากการทดสอบ เมื่อเรียนจบจะมี การสรุปผลหรือสิ่งที่ได้ผ่านเวทีการประชุมโดยมีหัวหน้าห้อง/หัวหน้ารุ่นเป็นผู้ดำเนินการ รวมถึงการ วางแผนการเรียนรู้ในครั้งต่อ ๆ ไป ว่าผู้เรียนอยากเรียนรู้อะไรบ้าง และนำเสนอให้ผู้อำนวยการ โรงเรียนหรือทีมงานที่โรงเรียนผู้สูงอายุได้มอบหมายให้เป็นผู้ประสานงาน ในส่วนผลกระทบที่เกิดขึ้น หลังการเรียนรู้ส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม การปรับเปลี่ยนทัศนคติต่อ ตนเอง หรือการเห็นคุณค่าในตนเอง โดยใช้เครื่องมือการวัดพฤติกรรมจากรอยยิ้ม ความสุข เสียง

หัวเราะ ความสนุกสนานที่ได้รับจากกิจกรรม ที่สำคัญคือการกลับเข้ามาเป็นนักเรียนใหม่ในรุ่นต่อไป นอกจากสิ่งทีกล่าวผลสำเร็จจากโรงเรียนผู้สูงอายุแห่งนี้ คือการบอกต่อ การชักชวนของผู้เข้าเรียนในกลุ่มผู้สูงอายุจากรุ่นสู่รุ่น ทำให้โรงเรียนผู้สูงอายุแห่งนี้มีจำนวนนักเรียนหรือผู้สูงอายุที่เข้าเรียนค่อนข้างมาก ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า

“สำหรับการประเมินผลการเรียนรู้ ทางโรงเรียนผู้สูงอายุให้ความสำคัญกับสุข ความสนุกสนานของผู้สูงอายุที่เข้าร่วมกิจกรรมในแต่ละครั้ง และที่สำคัญคือการสร้างความตระหนัก การเห็นคุณค่าในตนเอง การดูแลตนเอง การเอื้อเฟื้อต่อกันมากกว่าการวัดว่าใครมีความรู้มากหรือน้อยเหมือนเช่นการเรียนรู้อื่นในระบบโรงเรียน” (ผู้ให้สัมภาษณ์ลำดับที่ 6, การสัมภาษณ์, 7 มิถุนายน พ.ศ. 2562)

โรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลหนองลาน อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี เป็นอีกหนึ่งโรงเรียนที่ใช้หลักสูตรจากหน่วยงานภายนอกในที่นี่คือ การจัดทำหลักสูตรการเรียนรู้จากมหาวิทยาลัย และต่อมาได้มีการปรับเปลี่ยนให้เกิดความเหมาะสมตามบริบทของพื้นที่และงบประมาณที่ได้รับ ส่วนใหญ่มุ่งเน้นการเรียนรู้ตามวิถีของชุมชน โดยความร่วมมือของเครือข่ายในพื้นที่ซึ่งมีความเข้มแข็ง โดยเฉพาะนายกเทศบาลตำบลหนองลานและทีมงาน ตลอดจนเจ้าอาวาสวัดหนองไม้แก่นซึ่งเป็นผู้บุกเบิกและให้ความสำคัญของการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในพื้นที่ ในส่วนของการประเมินและผลกระทบที่เกิดขึ้น ส่วนใหญ่เป็นเชิงบวกสอดคล้องกับวิสัยทัศน์การพัฒนาคุณภาพชีวิตใน 5 ด้าน ได้แก่ กินอิ่ม นอนอุ่น สุขใจ (มีเสียงหัวเราะ) ปลอดภัยจากโรคและอุบัติเหตุในครัวเรือน หากพิจารณาในเชิงลึกพบว่าผลกระทบที่เกิดขึ้นของผู้เรียนต้องสามารถวัดได้จากการรู้จักจริงปฏิบัติได้ และนำเสนอ ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า

“ในการประเมินผลการเรียนรู้ของโรงเรียนผู้สูงอายุที่นี่ เราดูจากวิสัยทัศน์การพัฒนาคุณภาพชีวิตใน 5 ด้าน ได้แก่ กินอิ่ม นอนอุ่น สุขใจ (มีเสียงหัวเราะ) ปลอดภัยจากโรคและอุบัติเหตุในครัวเรือนว่าเป็นไปตามนี้หรือไม่ ที่สำคัญคือเสียงสะท้อนของผู้สูงอายุด้วยกันเอง นอกจากนี้คือจำนวนปริมาณของผู้สูงอายุที่เพิ่มขึ้น หรือสนใจเข้าเรียนมีจำนวนมาก” (ผู้ให้สัมภาษณ์ลำดับที่ 8, การสัมภาษณ์, 16 สิงหาคม พ.ศ. 2562)

โรงเรียนผู้สูงอายุเขตยานนาวา จังหวัดกรุงเทพมหานคร เป็นโรงเรียนผู้สูงอายุที่เริ่มต้นจากหน่วยงานองค์กรสาธารณประโยชน์ ร่วมกับกลุ่ม/ชมรมผู้สูงอายุ สำนักงานเขตยานนาวา กรมกิจการผู้สูงอายุ และวัดदान พระราม 3 ในขณะนั้นมีการผลักดันการส่งเสริมคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ โดยจัดทำหลักสูตรการเรียนการสอนอย่างมีระบบ รวมทั้งการวัดและการประเมินผลผู้เรียน ผ่านชั่วโมงกิจกรรมการเรียนรู้และการส่งงาน ไม่น้อยกว่า 240 ชั่วโมง โดยการจัดการเรียนการสอนทุกวันศุกร์ ระยะเวลา 40 วัน เมื่อเรียนจบผู้เรียนจะได้รับประกาศนียบัตร ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า

“สำหรับเรื่องการวัดการประเมินผล เราดูจากการเข้าร่วมกิจกรรมตามเกณฑ์ที่กำหนด บางครั้งมีการส่งงาน การทำจิตอาสา หรืออื่น ๆ แต่จะไม่วัดความรู้ในเชิงทฤษฎี ผู้เรียนทุกคนต้องมีชั่วโมงเรียนที่ครบ มีการสรุปความรู้ปริญญาศีวิตก่อนจบ” (ผู้ให้สัมภาษณ์ ลำดับที่ 10, การสัมภาษณ์, 3 กันยายน พ.ศ. 2562)

จากที่กล่าวเกี่ยวกับกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานของแต่ละกรณีศึกษาในประเด็น (1) ภูมิหลัง หรือความเป็นมา (2) วัตถุประสงค์ หรือเจตนารมณ์การจัดการเรียนรู้ (3) เนื้อหา หรือหลักสูตรการเรียนรู้ (4) รูปแบบ กระบวนการหรือวิธีการจัดการเรียนรู้ (5) การประเมินผลหรือผลกระทบที่เกิดขึ้น มีความเหมือนและความแตกต่างกันบ้างทั้งนี้ขึ้นกับบริบทแต่ละพื้นที่ โดยเฉพาะสิ่งที่มีความเหมือนกัน อาทิ เรื่องของภูมิหลังที่มีจุดเริ่มต้นจากการศึกษาดูงาน และเจตนารมณ์ของคนในพื้นที่ โดยเฉพาะผู้นำในท้องถิ่นซึ่งเห็นความสำคัญของการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ สำหรับเนื้อหาสาระของการเรียนรู้แต่ละพื้นที่ต่างมุ่งให้ความรู้ทั้งด้านร่างกาย ทางจิตใจ ทางสังคม และทางปัญญากับผู้สูงอายุได้เกิดความตระหนัก การเห็นคุณค่าในตนเอง การดูแลตนเอง การถ่ายทอดความรู้ การมีจิตอาสา เป็นต้น นอกจากนี้ในเรื่องรูปแบบแต่ละโรงเรียนผู้สูงอายุต่างให้ความสำคัญใน 3 สิ่ง (3 ส.) คือ (1) มีความสุข (2) มีความสนุกสนาน และ (3) มีสาระนำไปใช้ประโยชน์ได้ ส่วนการประเมินผลของผู้เรียนในโรงเรียนผู้สูงอายุมีความสอดคล้องกับวิสัยทัศน์ของแต่ละโรงเรียนผู้สูงอายุ ไม่เน้นการวัดและประเมินผลความรู้เชิงทฤษฎี แต่ให้ความสำคัญกับการวัดความรู้เชิงปฏิบัติที่รู้จริง ปฏิบัติได้ และถ่ายทอดเป็น นอกจากนี้ที่กล่าวสิ่งสำคัญของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ คือ การมีเครือข่ายการเรียนรู้ในพื้นที่ โดยเฉพาะ “บวร” (บ้าน วัด โรงเรียน) และการมีผู้นำที่ดีซึ่งเห็นคุณค่าของการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ จากกรณีศึกษานี้พบว่าบางพื้นที่ได้รับความร่วมมือจากองค์กรสาธารณประโยชน์ที่เห็นคุณค่าและร่วมพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุนับว่าเป็นสิ่งที่ดีที่แต่ละพื้นที่มีเครือข่ายภายนอก รวมทั้งสถาบันการศึกษาร่วมจัดกิจกรรมและพัฒนาการเรียนรู้ของผู้สูงอายุให้เกิดประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

ตอนที่ 2. การวิเคราะห์รูปแบบกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน

ผลวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสนทนากลุ่ม สรุปได้ว่ารูปแบบกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน ต้องอาศัย (1) ฐานคิดการจัดกระบวนการเรียนรู้ (2) กิจกรรมการเรียนรู้ วิธีการและผลที่ได้รับจากกิจกรรมการเรียนรู้ (3) การวัดประเมินผล กิจกรรมการเรียนรู้และปัญหา อุปสรรค (4) ข้อเสนอแนะหรือแนวคิดเพื่อการพัฒนาผู้สูงอายุ มาร่วมอภิปราย ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

แผนภาพที่ 3: รูปแบบกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต

2.1 ฐานคิดการจัดกระบวนการเรียนรู้ในโรงเรียนผู้สูงอายุ

การจัดกระบวนการเรียนรู้ในโรงเรียนผู้สูงอายุในแต่ละแห่งต่างมีฐานคิดหรือเจตนาที่ส่งเสริมตามพันธกิจ หรือปรัชญาการพัฒนาผู้สูงอายุตามแผนผู้สูงอายุแห่งชาติฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545 – 2564) ฉบับปรับปรุงครั้งที่ 1 (พ.ศ. 2552) เป็นการจัดการเรียนรู้ตลอดชีวิตในลักษณะการเรียนรู้ตามอัธยาศัย ที่มุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตและทักษะทางสังคม โดยการจัดการกิจกรรมการเรียนรู้ในเรื่องที่ผู้สูงอายุสนใจและมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิต ซึ่งโรงเรียนผู้สูงอายุแต่ละแห่งจะจัด

ทีมงานหรือวิทยากรจิตอาสาจากหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งในพื้นที่และนอกพื้นที่เข้ามาถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ ควบคู่กับการถ่ายทอดและสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่กับชุมชน การจัดการกระบวนการเรียนรู้ในโรงเรียนผู้สูงอายุแต่ละแห่งต่างมีจุดเน้นลักษณะใดลักษณะหนึ่ง กล่าวคือ

โรงเรียนผู้สูงอายุตำบลพลับพลาไชย อำเภออุทุมพร จังหวัดสุพรรณบุรี มีฐานคิดการจัดการจัดการกระบวนการเรียนรู้ ที่ว่า “รู้จริง ปฏิบัติได้ ถ่ายทอดเป็น”

โรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลหนองลาน อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี มีฐานคิดการจัดการกระบวนการเรียนรู้ ที่ว่า “สร้างเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต ปลูกจิตพุทธธรรม นำไปปฏิบัติได้ ขยายผลสู่สังคม”

โรงเรียนผู้สูงอายุเขตนานนา จังหวัดกรุงเทพมหานคร มีฐานคิดการจัดการกระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับการส่งเสริมคุณภาพชีวิตและการจัดการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุ

ทั้ง 3 โรงเรียนผู้สูงอายุ ต่างถือกำเนิดการจัดการกระบวนการเรียนรู้บนพื้นฐาน บ-ร-ว (บ้าน วัด โรงเรียน) แต่ที่พิเศษกว่าที่อื่นคือ โรงเรียนผู้สูงอายุเขตนานนา จังหวัดกรุงเทพมหานคร ที่มีกลุ่มองค์กรทางสังคม อาทิ สโมสรโรตารีกรุงเทพรัตนโกสินทร์ และสโมสรโรตารีานานนาเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการกระบวนการเรียนรู้

นอกจากนี้จุดเน้นที่สำคัญของโรงเรียนผู้สูงอายุยังคงมีฐานะการจัดการเรียนรู้แบบมีผู้เรียนและมีครูผู้สอน หรือเชิญผู้รู้เข้ามาให้ความรู้ หรือสาธิต หรือ ร่วมสอน มีการลงชื่อเข้าเรียน มีการนับชั่วโมงการเรียนรู้ เพื่อใช้ประกอบการวัดและประเมินผลภายหลังจบการเรียนรู้ กระบวนการจัดการเรียนรู้อย่างคงใช้สถานที่ของหน่วยงานราชการและวัด เป็นสถานที่จัดการเรียนรู้ ดังคำกล่าวที่ว่า

“สำหรับโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลพลับพลาไชย อำเภออุทุมพร จังหวัดสุพรรณบุรี เราจัดการเรียนรู้ให้กับผู้สูงอายุตามวิสัยทัศน์ของโรงเรียน และยึดแนวปฏิบัติตามหลักสูตรที่โรงเรียนผู้สูงอายุกำหนด และสอดคล้องกับ วัฒนธรรม ประเพณี ของท้องถิ่น เรามีคณะกรรมการหรือตัวแทนผู้สูงอายุที่ร่วมพิจารณารายวิชาหัวข้อที่ผู้สูงอายุต้องการเรียนรู้” (ตัวแทนผู้สูงอายุลำดับที่ 2, สนทนากลุ่ม, 5 พฤศจิกายน พ.ศ. 2562)

“โรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลหนองลาน อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี เช่นเดียวกันเราจัดการเรียนรู้ให้กับผู้สูงอายุตามวิสัยทัศน์ของโรงเรียน มีกิจกรรมการเรียนรู้ที่ผ่านการมีส่วนร่วม บางกิจกรรมสอดคล้องกับประเพณีวัฒนธรรมของเรา โดยเฉพาะกิจกรรมทางศาสนา ในส่วนครูผู้สอนเราได้ครูผู้ที่มีจิตอาสา บ้างเป็น

ครูเกษียณ บ้างเป็นครูประจำในโรงเรียน เป็นพยาบาล เจ้าหน้าที่มาให้ความรู้” (ตัวแทนผู้สูงอายุลำดับที่ 4, สนทนากลุ่ม, 5 พฤศจิกายน พ.ศ. 2562)

“โรงเรียนผู้สูงอายุเขตยานนาวา จังหวัดกรุงเทพมหานคร แม้เป็นโรงเรียนในเมืองหลวง ความเป็นโรงเรียนผู้สูงอายุไม่แตกต่าง สิ่งที่ผู้สูงอายุของโรงเรียนแห่งนี้ให้ความสนใจ คือการเข้าร่วมกิจกรรม บางคนมาจากต่างเขตต้องเดินทางมาไกล แต่สิ่งที่เขาได้รับคือสุข การได้รู้จักเพื่อนใหม่ ทำอะไรใหม่ ๆ ที่ทำแล้วมีความสุข” (ตัวแทนผู้สูงอายุลำดับที่ 7, สนทนากลุ่ม, 5 พฤศจิกายน พ.ศ. 2562)

2.2 กิจกรรมการเรียนรู้ วิธีการและผลที่ได้รับจากกิจกรรมการเรียนรู้

โรงเรียนผู้สูงอายุแต่ละแห่งต่างมีกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อให้ผู้สูงอายุมีความรู้ ความเข้าใจในเรื่องที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิต อันเกิดจากความร่วมมือของชุมชนท้องถิ่น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและกลุ่มจิตอาสาทั้งในและนอกพื้นที่ นอกจากนี้ยังพบว่าสถาบันครอบครัวของผู้สูงอายุ โดยเฉพาะในพื้นที่ต่างจังหวัดมีบทบาทสำคัญต่อการส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ ทั้งนี้เพื่อให้ผู้สูงอายุไม่รู้สึกเหงา รู้สึกว่าตนเองยังมีคุณค่า ต้องการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ต้องการพบปะสังสรรค์และมีความสุขที่ได้มาเป็นนักเรียนในโรงเรียนผู้สูงอายุ สำหรับกิจกรรมการเรียนรู้ในโรงเรียนผู้สูงอายุแต่ละแห่งจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามวิสัยทัศน์ของโรงเรียน เพื่อนำมาสรุปและวิเคราะห์ถึงกิจกรรมการเรียนรู้พบว่าส่วนใหญ่ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุภายใต้แนวคิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตทางกาย ทางจิตใจ ทางสังคม และปัญญา เป็นการจัดการเรียนรู้ภายใต้บริบทของพื้นที่แต่ละแห่ง เน้นการมีส่วนร่วม การบูรณาการวัฒนธรรม องค์ความรู้ของชุมชนท้องถิ่นเข้าสู่ผู้เรียน รวมทั้งการสร้างระบบการยกย่อง ชมเชย การให้เกียรติและรางวัลฝ่ายกิจกรรมการเรียนรู้ รวมทั้งการจัดการเรียนรู้ที่ทันต่อเหตุการณ์และความทันสมัยของโลกปัจจุบัน การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในโรงเรียนผู้สูงอายุมีทั้งแบบที่หน่วยงานจัดขึ้นตามแผน ตามกิจกรรมการพัฒนาของพื้นที่ บางกิจกรรมเป็นการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่มาจากหน่วยงานภายนอกหรือกลุ่มจิตอาสาเสนอ แต่ทั้งนี้ต้องให้ผู้เกี่ยวข้องหรือผู้แทนนักเรียนผู้สูงอายุรับทราบ นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมที่นักเรียนผู้สูงอายุได้ประชุมตกลงหารือและนำเสนอให้ผู้เกี่ยวข้องได้จัดกิจกรรม/หรือวิทยากร ผู้รู้ภายนอกมาสอน กิจกรรมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในโรงเรียนผู้สูงอายุแต่ละแห่งจะมีความยืดหยุ่นและปรับเปลี่ยนตามสถานการณ์หรืองบประมาณที่ได้รับ แต่ถึงอย่างไรการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ยังคงไว้ซึ่งผลลัพธ์การพัฒนาคุณภาพ

ชีวิตของผู้สูงอายุภายใต้การพัฒนา 4 ด้านได้แก่ การพัฒนาด้านร่างกาย ด้านจิตใจ ด้านสังคม และ ปัญญา ดังคำกล่าวที่ว่า

“ในส่วนของการจัดกิจกรรมแต่ละครั้ง หรือแต่ละ การศึกษาของเราแทบไม่ซ้ำ และครอบคลุมการพัฒนาคุณภาพชีวิต ในทุกมิติ โดยเฉพาะความรู้ใหม่ ความรู้ที่เป็นเหตุการณ์ปัจจุบัน หรือ บางครั้งก็นำความรู้จากหนังสือ จากละคร มาถอดบทเรียนร่วมกัน” (ตัวแทนผู้สูงอายุลำดับที่ 8, สนทนากลุ่ม, 5 พฤศจิกายน พ.ศ. 2562)

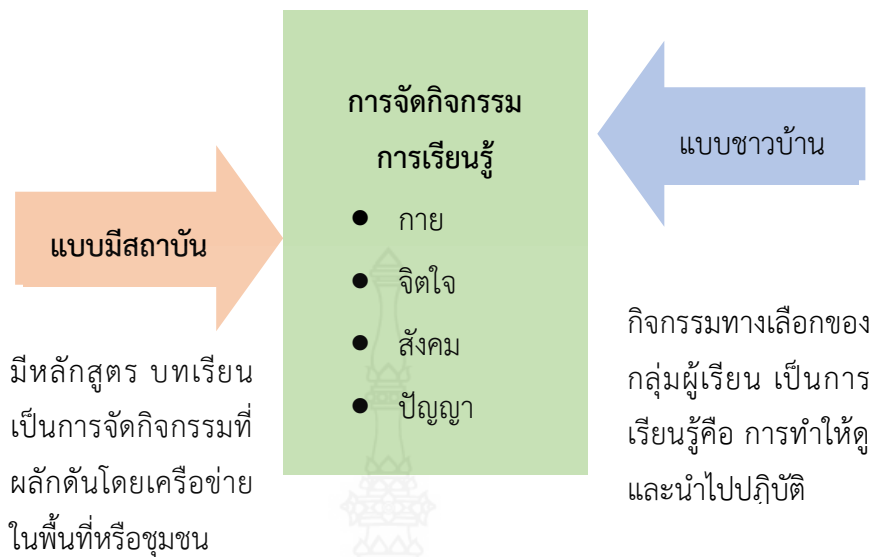
“สำหรับของเรา การจัดการเรียนรู้เราให้ความสำคัญกับ ผู้เรียนว่าเขาเรียนแล้ว เขาได้อะไร นำไปใช้ประโยชน์อย่างไร ดังนั้น กิจกรรมบางอย่างอาจไม่เหมาะสมกับผู้เรียนของเรา เช่น การสอน ให้ผู้สูงอายุรู้จักการใช้ Facebook ใช้ Line เพื่อติดต่อบุตรหลาน หรืออื่น ๆ อย่างนี้ก็คงไม่เหมาะ เพราะวิถีชีวิตของผู้สูงอายุของเรา เป็นวิถีชีวิตแบบชาวบ้าน เรียบง่าย ทำไร่นา บางคนที่มาเรียนอายุ เกิน 80 ก็มี” (ตัวแทนผู้สูงอายุลำดับที่ 8, สนทนากลุ่ม, 5 พฤศจิกายน พ.ศ. 2562)

“การจัดการเรียนรู้เราให้ความสำคัญไว้ 3 เรื่อง คือ เรียน แล้วผู้เรียนมีความสุข ความสนุกสนาน เรียนแล้วผู้เรียนได้อะไร นำไปใช้ประโยชน์อย่างไร โดยเฉพาะกับตนเองหรือครอบครัว และสุดท้าย ผู้เรียน เรียนแล้วบอกต่อคนใกล้ตัวได้หรือไม่” (ตัวแทนผู้สูงอายุ ลำดับที่ 2, สนทนากลุ่ม, 5 พฤศจิกายน พ.ศ. 2562)

สำหรับวิธีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ส่วนใหญ่มี 2 ลักษณะ คือ

(1) วิธีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบมีสถาบัน มีหลักสูตร บทเรียน เป็นการ จัดกิจกรรมที่ผลักดันโดยเครือข่ายในพื้นที่หรือชุมชน โดยใช้วิทยากรกระบวนการมาถ่ายทอด หรือใช้ วิธีการบรรยาย และการปฏิบัติการผ่านเครื่องมือการเรียนรู้ต่าง ๆ

(2) วิธีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบชาวบ้าน เป็นกิจกรรมทางเลือกของกลุ่มผู้เรียน เป็นการเรียนรู้แบบรูปธรรมคือ การทำให้ดูและนำไปปฏิบัติ อาทิ กิจกรรมการพัฒนาการอาชีพ กิจกรรมการดูแลสุขภาพของตนเอง หรือแม้แต่กิจกรรมการออม การเรียนรู้เรื่องอาหาร การทำ สมุนไพร และการเกษตร เป็นต้น

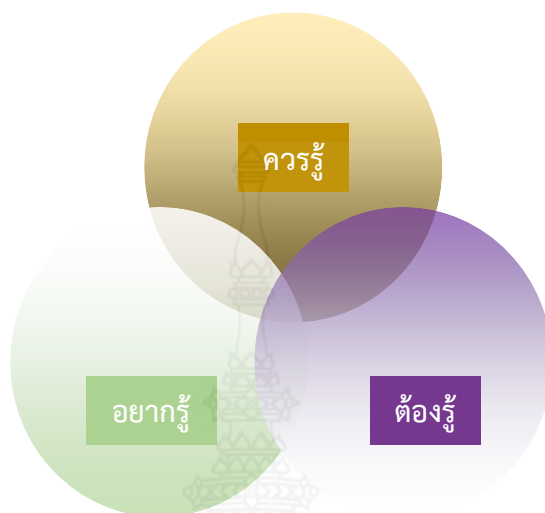

แผนภาพที่ 4: การจัดกิจกรรมการเรียนรู้: กาย จิตใจ สังคม ปัญญา

นอกจากนี้วิธีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในโรงเรียนผู้สูงอายุ มีทั้งการจัดการเรียนรู้ในพื้นที่และนอกพื้นที่ เช่น การออกไปทัศนศึกษา การดูงาน หรือการร่วมประชุมข้ามกลุ่ม เพื่อยกระดับความรู้และทักษะชีวิตของตนเอง จากที่กล่าวการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในโรงเรียนผู้สูงอายุยังมี (1) รูปแบบการจัดการเรียนรู้บนพื้นฐานของสิ่งที่ควรรู้เกี่ยวกับวิถีการดำรงชีวิตและสังคมโลกในปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องปัจจัย 4 รายได้ รายจ่าย การออม การมีงานทำของผู้สูงอายุ การเห็นคุณค่าในตนเอง การมีจิตอาสาและการรู้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคม (2) รูปแบบการจัดการเรียนรู้บนพื้นฐานของสิ่งที่ต้องรู้เกี่ยวกับสิทธิประโยชน์ การได้รับความคุ้มครอง รวมทั้งสิทธิหน้าที่ความเป็นพลเมืองไทย เช่น กฎหมายต่าง ๆ ที่ผู้สูงอายุ โดยกฎหมายมรดก สิทธิและสวัสดิการของผู้สูงอายุ และ (3) รูปแบบการจัดการเรียนรู้บนพื้นฐานของสิ่งที่อยากรู้ เป็นการตอบสนองความต้องการของการเรียนรู้บนพื้นฐานของชีวิตผู้เรียนและพื้นฐานทางวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น โดยมีสาระการเรียนรู้จากปัญหาหรือความอยากรู้ของกลุ่มผู้เรียนเป็นตัวตั้ง ไม่เน้นสาระความรู้ทางวิชาการ อาทิ การเรียนรู้ด้านอาชีพและรายได้เสริม การเรียนรู้ด้านการดูแลสุขภาพของตนเอง และอื่น ๆ เป็นต้น

วิธีการดำรงชีวิตและสังคมโลกในปัจจุบัน

การตอบสนองความต้องการของผู้เรียน สิทธิประโยชน์ การได้รับความคุ้มครอง

แผนภาพที่ 5: การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ 3 รู้

ตั้งคำถามที่ว่า

“การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในโรงเรียนผู้สูงอายุที่เราจัดนั้น เรามุ่งเน้นกิจกรรมพื้นฐานของการดำรงชีวิต การเรียนรู้กฎหมาย อาทิ กฎหมายมรดก ส่วนสิทธิประโยชน์ของผู้สูงอายุมักจะรู้เร็วกว่าเจ้าหน้าที่ เช่น เบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ หรือสิทธิอื่น ๆ ซึ่งพวกเขาจะติดตามข่าวสารทางทีวีว่าภาครัฐได้ปรับเบี้ยยังชีพเพิ่มขึ้นแค่ไหน พวกเขาจะติดตามสอบถามเสมอ” (ตัวแทนผู้สูงอายุลำดับที่ 3, สนทนากลุ่ม, 5 พฤศจิกายน พ.ศ. 2562)

“ในส่วนของเราการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ เราให้ความสำคัญไว้ 3 รู้ คือต้องรู้ ควรรู้ และอยากรู้ เป็นการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามทิมหาวิทยาลัย...เคยนำเสนอ และพัฒนาปรับปรุงให้มีความสอดคล้องกับวิสัยทัศน์ของโรงเรียน” (ตัวแทนผู้สูงอายุลำดับที่ 1, สนนากลุ่ม, 5 พฤศจิกายน พ.ศ. 2562)

“สาระสำคัญของการจัดการเรียนรู้ไม่มุ่งเน้นที่ทฤษฎีแต่มุ่งเน้นที่การปฏิบัติ การได้ใช้จริง ดังนั้นสื่อกิจกรรมที่เราจัดมีทั้งแบบสาธิต แบบลงมือปฏิบัติ แบบศึกษาดูงาน และเมื่อจบการเรียนรู้กิจกรรมนั้น ๆ จะให้ผู้สูงอายุได้สะท้อนกลับความรู้ว่าตนเอง รู้ อะไรบ้างในกิจกรรมนั้น ได้ประโยชน์อะไรบ้าง และถ้าให้บอกต่อคนอื่นในเรื่องที่เรียนนี้ จะบอกต่ออย่างไร” (ตัวแทนผู้สูงอายุลำดับที่ 5, สนนากลุ่ม, 5 พฤศจิกายน พ.ศ. 2562)

จากที่กล่าวมาวิธีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของโรงเรียนผู้สูงอายุแต่ละแห่งส่วนใหญ่เป็นการจัดการเรียนรู้ในลักษณะแบบบูรณาการอย่างน้อย 3 ฝ่าย ได้แก่ บ้าน วัด และโรงเรียน โดยมีเครือข่ายในพื้นที่เป็นผู้ให้การสนับสนุน หลักสูตรที่ใช้การจัดการเรียนรู้เป็นหลักสูตรที่ผู้ใหญ่ (ในที่นี้ คือ หน่วยที่เกี่ยวข้อง) จัดให้กับผู้ใหญ่ (ผู้สูงอายุ) ซึ่งจะต่างกับการจัดเรียนรู้แบบในระบบ กล่าวคือ เป็นหลักสูตรที่ผู้ใหญ่ (กระทรวงศึกษาธิการ) จัดให้กับเด็ก หรือเยาวชนเรียน (นักเรียนทั่วไปในระบบโรงเรียน) นอกจากนี้ยังพบว่าวิธีการจัดการเรียนรู้ในโรงเรียนผู้สูงอายุส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับการถ่ายทอดความรู้ในลักษณะ

(1) การถ่ายทอดความรู้แบบการบอกเล่า การบรรยาย การถ่ายทอดประสบการณ์ผ่านกิจกรรมการเรียนรู้ในห้องเรียน เป็นการถ่ายทอดความรู้ภาคทฤษฎี หรือภูมิปัญญา เช่น กิจกรรมการปฐมพยาบาล การทำบัญชีครัวเรือน การเรียนรู้กฎหมายในชีวิตประจำวัน การจัดแจกันดอกไม้ และอื่น ๆ

(2) การถ่ายทอดความรู้แบบสาธิต เป็นการถ่ายทอดความรู้ในลักษณะของแสดงโดยใช้อาศัยลักษณะของบริบทพื้นที่และภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านกิจกรรมการเรียนรู้ทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน เช่น การรำวง การตีกลองยาว การนวด เป็นต้น

(3) การถ่ายทอดความรู้แบบปฏิบัติ เป็นการถ่ายทอดความรู้ในลักษณะการลงมือกระทำ พิสูจน์ ทดลอง และแลกเปลี่ยนความรู้ขณะปฏิบัติ เน้นการเรียนรู้จากสภาพปัญหาและเป็นความต้องการของผู้เรียน กิจกรรมการเรียนรู้ดังกล่าวมีทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียนทั้งนี้ขึ้นอยู่กับ

สภาพพื้นที่และสิ่งแวดล้อมภายในโรงเรียนผู้สูงอายุ ส่วนใหญ่จะมีวิทยากรกระบวนการมาให้ความรู้ ตัวอย่างกิจกรรมได้แก่ การทำสมุนไพร การของชำร่วย การเกษตร เป็นต้น

(4) การถ่ายทอดความรู้แบบสะท้อนกลับ เป็นการถ่ายทอดความรู้หลังจากเสร็จสิ้นการเรียนรู้ในแต่ละครั้ง รูปแบบการเรียนรู้ เช่น การประชุมกลุ่ม การสรุปบทเรียน การถอดความรู้ที่ได้รับ เพื่อนำความรู้ที่ได้รับมาปรับปรุงและสะท้อนกลับไปยังผู้จัดหลักสูตรและวิทยากร

ส่วนสื่อการเรียนรู้ในแต่ละกิจกรรมนอกจากสื่อภาพ สื่อสื่อ ที่มาสมัยใหม่ เช่น อุปกรณ์ช่วยสอน (คอมพิวเตอร์ โน้ตบุ๊ค สื่ออินเทอร์เน็ต ฯลฯ) ยังมีสื่อพื้นบ้าน สื่อท้องถิ่นที่มาจากรากฐานปัญญา มาจากวัฒนธรรม มาจากแหล่งธรรมชาติ ศิลปะ และประสบการณ์ เหล่านี้มักพบในโรงเรียนผู้สูงอายุตามต่างหวัด

แผนภาพที่ 6: รูปแบบการถ่ายทอดความรู้

ผลที่ได้รับจากกิจกรรมการเรียนรู้

กิจกรรมการเรียนรู้ของโรงเรียนผู้สูงอายุแต่ละแห่งดำเนินการตามวิทัศน์ของโรงเรียนผู้สูงอายุที่ได้กำหนดไว้ สิ่งที่พิจารณาในงานวิจัยนี้คือ

(1) เนื้อหาสาระของกิจกรรมการเรียนรู้ ส่วนใหญ่ไม่มีการจัดลำดับชั้นความสำคัญของเนื้อหากิจกรรม แต่กลับให้ความสำคัญกับองค์ความรู้และเนื้อหาลักษณะบูรณาการที่เหมาะสมและเข้ากับผู้เรียนได้ดี จึงทำให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และเข้าใจถึงกิจกรรมที่โรงเรียนผู้สูงอายุจัดให้

(2) กระบวนการเรียนรู้ที่มุ่งแสวงหาและความเข้าใจถึงธรรมชาติของผู้เรียน จึงทำให้ผู้เรียนไม่เกิดความเบื่อหน่าย แต่มีความสุขและสนุกกับการเรียนรู้ในแต่ละครั้ง กระบวนการเรียนรู้ที่ได้จากการจัดกิจกรรมของผู้สูงอายุยังสอดแทรกตอบปัญหาความต้องการของเรียนได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะการตอบสนองต่อบุคคลและครอบครัว

(3) การบริหารและการจัดการเรียนรู้ ก่อให้เกิดผู้นำหรือแกนนำตามธรรมชาติ เช่น ความอาวุโส ความมีวุฒิปัญญา การยอมรับทางสังคม และความไว้วางใจ โดยเฉพาะการจัดการทรัพยากร เช่น งบประมาณ กองทุน ฯลฯ

(4) ความเชื่อมโยงระหว่างกลุ่ม ชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ก่อให้เกิดความเข้าใจ ความร่วมมือ และเครือข่ายการพัฒนาในพื้นที่

(5) การขยายผลหลักสูตรการเรียนรู้เชื่อมโยงเข้าสู่หลักสูตรท้องถิ่น โดยเฉพาะการนำกิจกรรมการเรียนรู้ไปสู่การเรียนรู้ในระบบโรงเรียน จัดให้มีผู้สูงอายุเข้าไปถ่ายทอดความรู้ ปัญหาท้องถิ่นให้กับนักเรียน/เยาวชน เป็นการสัมพันธ์และการทำความเข้าใจของคนต่างวัยได้เป็นอย่างดี

2.3 การวัดประเมินผลกิจกรรมการเรียนรู้และปัญหา อุปสรรค

การวัดประเมินผลกิจกรรมการเรียนรู้สำหรับโรงเรียนผู้สูงอายุแต่ละแห่งพบว่ามีความแตกต่างกันในบางเรื่อง อาทิ บางแห่งเคร่งครัดในเรื่องจำนวนชั่วโมงการเข้าเรียนตามเกณฑ์ที่กำหนด อันหมายถึงการมีวินัยในการฝึกตนและความรับผิดชอบในการเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ต่าง ๆ ตามที่โรงเรียนผู้สูงอายุได้กำหนดไว้ สำหรับในส่วนการวัดและประเมินผลผู้เรียนโดยใช้วิธีการวิธีการทดสอบวัดความรู้จะไม่พบ และไม่นิยมมาใช้กับผู้สูงอายุในโรงเรียนผู้สูงอายุ เพราะไม่มีความจำเป็น และไม่ตรงตามเจตนาการจัดโรงเรียนผู้สูงอายุของแต่ละแห่ง โดยทั่วไปโรงเรียนผู้สูงอายุแต่ละแห่งจะกำหนดเกณฑ์พื้นฐานของการวัดประเมินผล ได้แก่ การเข้าชั้นเรียนต้องมีเวลาไม่น้อยกว่า ร้อยละ 80 ผู้เรียนต้องมีเวลาเข้าร่วมกิจกรรมตามที่โรงเรียนผู้สูงอายุกำหนดไว้ และอื่น ๆ ทั้งนี้เพื่อให้ผู้เรียนสามารถรับวุฒิบัตร นอกจากนี้พบว่า การวัดประเมินผลกิจกรรมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุจะใช้การประเมินผลตามพันธกิจที่กำหนดไว้ เช่น ประเมินจากเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมตนเองได้โดยเฉพาะด้านสุขภาพ และการใช้ชีวิตประจำวัน การประเมินจากการมีสุขภาพจิตและการมีสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น

การประเมินจากการมีวินัยและการกล้าแสดงออกมากขึ้น รวมทั้งการมีจิตอาสาและการมีรายได้เสริม ซึ่งโรงเรียนผู้สูงอายุแต่ละแห่งจะมีความยืดหยุ่นในการวิธีวัดประเมินผลกิจกรรมการเรียนรู้ ทั้งนี้เพื่อต้องการให้ผู้สูงอายุได้รับความรู้ต่าง ๆ จากการเข้าเรียนมากกว่าการวัดความรู้จากทดสอบทักษะในรายวิชาที่กำหนด ดังคำกล่าวที่ว่า

“ในเรื่องของการประเมินผล ทางโรงเรียนของเราให้ความสำคัญในเรื่องของชั่วโมงเรียน เพราะมีผลต่อวุฒิบัตร ดังนั้นผู้เรียนต้องมีชั่วโมงเรียนไม่น้อยกว่าร้อยละ 80 ตามที่โรงเรียนผู้สูงอายุกำหนด” (ตัวแทนผู้สูงอายุลำดับที่ 3, สนทนากลุ่ม, 5 พฤศจิกายน พ.ศ. 2562)

“สำหรับโรงเรียนผู้สูงอายุ...เราให้ความสำคัญที่ตัวผู้เรียนว่าเขามาเรียนแล้ว เขามีความสุข ความสนุกสนานหรือไม่ เราไม่ยึดติดกับชั่วโมงการเข้าเรียนมากนัก แต่ถ้ามีผู้สูงอายุรายใดขาดเรียนทางกลุ่มคณะกรรมการนักเรียนจะทำหน้าที่ ติดตามสอบถามถึงสาเหตุที่ไม่มาเรียน บางเหตุผลที่ผู้สูงอายุมาเรียนไม่ได้เพราะไม่มีบุตรหลานมาส่ง ทางแก้ไขของคณะกรรมการคือ ให้นักเรียนผู้สูงอายุที่อยู่ละแวกใกล้เคียงคอยรับส่ง สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่ดีที่ผู้สูงอายุมีความห่วงใย ความเอื้ออาทรต่อกัน” (ตัวแทนผู้สูงอายุลำดับที่ 6, สนทนากลุ่ม, 5 พฤศจิกายน พ.ศ. 2562)

ปัญหา อุปสรรคสำหรับกิจกรรมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ พบว่ามี 2 ปัจจัย ได้แก่

(1) ปัจจัยภายใน ในที่นี้คือปัญหาอุปสรรคที่มาจากแนวทางการดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้ที่ยังขาดการเชื่อมโยงระหว่างเนื้อหาสาระหรือความรู้ความเข้าใจต่อวิสัยทัศน์หรือพันธกิจของโรงเรียนผู้สูงอายุตามที่กำหนดไว้ โดยส่วนใหญ่มุ่งเน้นการทำกิจกรรมทางสุขภาพและความสนุกสนาน จึงละเลยความต้องการที่แท้จริงของผู้เรียน บางพื้นที่หรือบางโรงเรียนผู้สูงอายุมีข้อจำกัดด้านงบประมาณซึ่งส่วนใหญ่เป็นงบประมาณที่มาจากหน่วยงานท้องถิ่นเป็นหลัก จึงทำให้เกิดข้อจำกัดด้านจัดกิจกรรม บางพื้นที่/บางโรงเรียนผู้สูงอายุ สมาชิกและชุมชนต้องจัดหาทรัพยากรและงบประมาณเพื่อนำมาใช้จ่ายในการจัดกิจกรรม ปัญหาอุปสรรคต่อมาคือด้านหลักสูตรการจัดการเรียนรู้ ในระยะเริ่มแรกการก่อตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุ กิจกรรมส่วนใหญ่จะถูกจำลองมาจากโรงเรียนต้นแบบที่เคยไปศึกษาดูงาน จึงทำให้กิจกรรมบางอย่างไม่สอดคล้องกับบริบทพื้นที่และความต้องการของผู้สูงอายุ ต่อมาเพื่อเมื่อโรงเรียนผู้สูงอายุมีพัฒนาการมากขึ้น ทำให้หลายหน่วยงานโดยเฉพาะสถาบันการศึกษา

มาช่วยในการจัดหลักสูตรการเรียนรู้อีก มีการจัดชั่วโมงการเรียนรู้อีก มีการวัดประเมินผล วัดทักษะความรู้ที่เข้มข้น จึงทำให้ผู้เรียนรู้สึกอึดอัด และธรรมชาติของผู้เรียนหรือผู้สูงอายุชอบการเรียนรู้แบบสนุกสนาน รู้สึกผ่อนคลาย ไม่เครียด และสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้บ้างโดยเฉพาะด้านการดูแลสุขภาพ ด้านกฎหมาย/สิทธิประโยชน์ที่ควรได้รับ นอกจากนี้บางโรงเรียนผู้สูงอายุอาจมีปัญหาด้านกลุ่ม-ชุมชนที่ยังอ่อนแอ ได้แก่ การไม่เปิดรับการเรียนรู้หรือประสบการณ์ใหม่ ๆ เช่น เรียนแล้วได้อะไร เรียนไปทำไม อยู่บ้านสบายดีกว่า บางพื้นที่/บางโรงเรียนไม่สามารถเปิดรับผู้เรียนหรือผู้สูงอายุต่างถิ่นเข้ามาเรียนในพื้นที่/โรงเรียนผู้สูงอายุ ด้วยข้อจำกัดด้านงบประมาณ ระเบียบข้อบังคับที่ถูกกำหนดไว้ แม้ว่าชุมชนของผู้สูงอายุมีอาณาเขตกับโรงเรียนผู้สูงอายุที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ใกล้เคียง (ชุมชนกับโรงเรียนผู้สูงอายุตั้งอยู่คนละเขต)

(2) ปัจจัยภายนอก ส่วนใหญ่มาจากการขาดการสนับสนุนจากหน่วยงานที่มีบทบาทโดยตรงเข้ามาดูแล โดยเฉพาะสถาบันการศึกษา เช่น มหาวิทยาลัย หรือหน่วยงานส่งเสริมด้านอาชีพที่ขาดความต่อเนื่องในการเข้ามาให้ความรู้ หรือจัดกิจกรรม นอกจากนี้คือความไม่เข้าใจด้านกฎระเบียบวิธีการ โดยเฉพาะการเบิกจ่ายงบประมาณในกิจกรรมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ ในขณะที่ด้านสังคม-ชุมชน ยังขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับโรงเรียนผู้สูงอายุ ในบางพื้นที่ยังคงมีทัศนคติต่อโรงเรียนผู้สูงอายุว่าเป็นเพียงแหล่งการใช้เวลาว่างของผู้สูงอายุ ไม่ใช่แหล่งให้ความรู้หรือสถาบันความรู้ที่ยึดติดอยู่กับกรอบกิจกรรมและการวัดประเมินผลผู้เรียน นอกจากนี้ผู้สูงอายุอาจมีข้อจำกัดด้านสุขภาพและครอบครัวที่ยังคงมีภาระ (กลุ่มติดบ้าน) เช่น การดูแลบุตรหลานแทนพ่อแม่ที่ต้องออกไปทำงานนอกบ้านจึงทำให้การเข้ามามีส่วนร่วมในโรงเรียนผู้สูงอายุไม่ต่อเนื่องเท่าที่ควร

2.4 ข้อเสนอแนะหรือแนวคิดเพื่อการพัฒนาผู้สูงอายุโดยใช้โรงเรียนผู้สูงอายุเป็นฐาน

จากการศึกษาพบว่าส่วนใหญ่มีความเห็นไปในทิศทางเดียวกันเกี่ยวข้อเสนอแนะ ดังนี้

(1) ด้านการบริหารจัดการของโรงเรียนผู้สูงอายุ ควรมีการบริหารจัดการที่ชัดเจน โดยเฉพาะด้านหลักสูตร เนื้อหาที่ต้องสอดคล้องกับวิสัยทัศน์ของโรงเรียนผู้สูงอายุ ควรเป็นหลักสูตรที่ตรงตามความต้องการของผู้เรียนอย่างแท้จริง และควรเป็นหลักสูตรที่มาจากบริบทพื้นที่และสามารถนำไปใช้ได้ในชีวิตประจำวัน ไม่ควรนำหลักสูตรภายนอกที่มีกรอบการดำเนินงาน หรือการวางแผน การวัดผลผู้เรียนในลักษณะแบบวัดความรู้ ควรเป็นแบบวัดเชิงพฤติกรรมจากการเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ในโรงเรียนผู้สูงอายุ

(2) ด้านการจัดความรู้และสื่อความรู้ ควรเป็นความรู้ที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษร แต่ควรเป็นความรู้ที่เชื่อมโยงวิถีชีวิต ประเพณีวัฒนธรรม กฎเกณฑ์กฎระเบียบทางสังคมที่จำเป็นสำหรับผู้สูงอายุ หรือเป็นความรู้ที่ไม่ได้อยู่ในตำราแต่เป็นความรู้ในชีวิตจริง และความรู้ที่ว่านี้ควรมาจากความร่วมมือ ร่วมทำกิจกรรมของผู้สูงอายุ โดยมีงานหน่วยในพื้นที่ให้การสนับสนุนทั้งด้านกำลังคน ด้าน

งบประมาณ ด้านสถานที่ และอื่น ๆ เป็นต้น เป็นกิจกรรมการเรียนรู้ทั้งในสถานที่และนอกสถานที่ ตามลักษณะรายวิชาความรู้ที่กำหนดไว้ ด้านสื่อความรู้ ควรเป็นสื่อความรู้ที่มาจากภูมิปัญญาท้องถิ่น สื่อเทคโนโลยีสมัยใหม่และสามารถใช้เรียนรู้หรือติดต่อสื่อสารระหว่างกันได้

(3) ด้านการสร้างความรู้และกิจกรรมการเรียนรู้ ควรอยู่บนพื้นฐานของการจัดการ ความรู้ของชุมชน ครอบครัว และสังคม โดยมีบ้าน วัด โรงเรียน (สถานศึกษา) และปราชญ์/ผู้รู้ ทาง สังคมเข้ามาเสริมสร้างการเรียนรู้ ซึ่งความรู้และกิจกรรมการเรียนรู้ที่สร้างควรเป็นความรู้ที่ หลากหลายและครอบคลุมทุกมิติของการพัฒนาคุณภาพชีวิตสำหรับผู้สูงอายุ

(4) ด้านกระบวนการจัดการความรู้และกิจกรรมในโรงเรียนผู้สูงอายุ ควรมีรูปแบบ กิจกรรมและความหลากหลาย เช่น การถ่ายทอดความรู้/ภูมิปัญญาท้องถิ่น การสาธิต การปฏิบัติ การ ทำศีกษาและนันทนาการ รวมทั้งการสรุปทเรียน นอกจากนี้ควรมีการจัดระดับชั้นความรู้และ กิจกรรมจากง่ายไปยาก หรือจากผู้รู้เป็นสามารถถ่ายทอดความรู้ได้ในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ทั้งนี้ใน กระบวนการจัดการความรู้และกิจกรรมควรมีลักษณะแบบบูรณาการตามลักษณะระดับวัยของผู้สูงอายุ (ผู้ สูงวัยตอนต้น ผู้สูงวัยตอนกลาง และผู้สูงวัยตอนปลาย)

(5) ด้านเนื้อหาสาระและกิจกรรมการเรียนรู้ ควรมีการจัดสัดส่วนความรู้ใน 2 ลักษณะ คือ

5.1 สัดส่วนความรู้ตามธรรมชาติที่มาจากบริบทพื้นที่ ทูทางสังคม/ชุมชน รวมทั้ง วัฒนธรรมประเพณีอย่างน้อยร้อยละ 30 ของการจัดการเรียนรู้ทั้งหมด ที่เหลือเป็นความรู้ที่สามารถ นำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน เช่น การดูแลสุขภาพ (กีฬา นันทนาการและบันเทิง) การมี สัมพันธภาพที่ดีของครอบครัวและชุมชน การเสริมสร้างรายได้ อย่างน้อยร้อยละ 30 การจัดการ เรียนรู้ด้านสิทธิ กฎหมาย รวมทั้งการเข้าถึงบริการทางสังคม อย่างน้อยร้อยละ 20 ส่วนที่เหลือร้อยละ 20 เป็นการจัดการเรียนรู้ในด้านเทคโนโลยีและการเท่าทันความรู้ในโลกสมัยใหม่ สามารถการ ประยุกต์ (ความรู้ ความเข้าใจ และการนำไปใช้) ได้อย่างเหมาะสม

ความรู้ตามธรรมชาติจากบริบทพื้นที่	สัดส่วน 30 %
ความรู้ที่นำไปใช้ประโยชน์ได้จริง	สัดส่วน 30 %
ความรู้ที่ด้านสิทธิ/กฎหมาย	สัดส่วน 20 %
ความรู้ที่ด้านเทคโนโลยี	สัดส่วน 20 %

แผนภาพที่ 7: ความรู้และสัดส่วนการจัดการความรู้

5.2 เนื้อหาสาระและกิจกรรมการเรียนรู้นอกจากสอดคล้องกับวิสัยทัศน์ของโรงเรียนผู้สูงอายุแล้ว ควรครอบคลุมคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในมิติด้านร่างกาย ด้านจิตใจ ด้านสังคม และปัญญา โดยมีสัดส่วนการจัดการเรียนรู้ ดังนี้ มิติด้านร่างกาย มีเนื้อหาสาระและกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นการดูแลสุขภาพและการปฏิบัติ อย่างน้อยร้อยละ 30 ด้านจิตใจมีเนื้อหาสาระและกิจกรรมการเรียนรู้ที่ตระหนักรู้และเห็นคุณค่าในตนเอง ควรมีสัดส่วนความรู้ อย่างน้อยร้อยละ 20 ด้านสังคม เป็นเรียนรู้ทางสังคม วัฒนธรรมและประเพณี การมีจิตอาสา อย่างน้อยร้อยละ 30 ส่วนด้านปัญญา เป็นเรียนรู้ในสิ่งที่ผู้สูงอายุอยากเรียนรู้เพิ่มจากสิ่งที่เป็ความรู้เดิม เช่น การเรียนรู้ด้านสิทธิ กฎหมาย การเสริมสร้างรายได้ เป็นต้น อย่างน้อยร้อยละ 20 ของสัดส่วนการเรียนรู้ทั้งหมด

เนื้อหาสาระมิติด้านร่างกาย	สัดส่วน 30 %
เนื้อหาสาระมิติด้านจิตใจ	สัดส่วน 20 %
เนื้อหาสาระมิติด้านสังคม	สัดส่วน 30 %
เนื้อหาสาระมิติด้านปัญญา	สัดส่วน 20 %

แผนภาพที่ 8: เนื้อหาสาระความรู้และสัดส่วนสาระความรู้

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง รูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุโดยใช้โรงเรียนผู้สูงอายุเป็นฐาน เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) แบบวิธีการศึกษาเฉพาะกรณี (Case Study) มีรายละเอียดดังนี้

สรุปผลการวิจัย

ตอนที่ 1 กิจกรรมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน สิ่งที่พิจารณามีดังนี้

ด้านภูมิหลังหรือความเป็นมาของโรงเรียนผู้สูงอายุทั้ง 3 แห่ง สรุปได้ว่ามีแนวคิดการจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุที่หลากหลายนับตั้งแต่การมีแผนผู้สูงอายุแห่งชาติฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545 – 2564) ฉบับปรับปรุงครั้งที่ 1 (พ.ศ. 2552) แนวคิดหนึ่งคือการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุที่มีศักยภาพเพื่อให้ผู้สูงอายุได้เรียนรู้ พัฒนาทักษะในการดูแลตนเองซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุที่ว่า “ผู้สูงอายุมีคุณค่าและมีศักยภาพ ควรได้รับการส่งเสริมสนับสนุนใหม่มีส่วนร่วมทำประโยชน์ให้สังคม และส่งเสริมการเรียนรู้ให้ผู้สูงอายุโดยเชื่อมโยงกับประสบการณ์ของผู้สูงอายุ สารการเรียนรู้จะต้องทำให้ผู้สูงอายุสามารถนำไปใช้ได้จริงในชีวิตปัจจุบัน รวมทั้งเพิ่มโอกาสในการรวมกลุ่มในลักษณะเครือข่ายหรือชุมชน”

ด้านวัตถุประสงค์หรือเจตนารมณ์การจัดการเรียนรู้ ในภาพรวมของโรงเรียนผู้สูงอายุทั่วไป สรุปได้ว่ามีการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตและการจัดการเรียนรู้ตลอดชีวิต การส่งเสริมและพัฒนาตนเอง การดูแลคุ้มครองและพิทักษ์สิทธิของผู้สูงอายุ การเสริมสร้างสุขภาพที่ดีทั้งทางร่างกายและจิตใจ รวมทั้งให้ผู้สูงอายุสรรค์สร้างประโยชน์แก่ชุมชนและสังคม ตลอดจนการเสริมสร้างศักยภาพ คุณค่าภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่นให้ดำรงสืบไป

ด้านเนื้อหาหรือหลักสูตรการเรียนรู้ในโรงเรียนผู้สูงอายุ สรุปได้ว่าแต่ละแห่งต่างยึดแนวคิดการดำเนินงานตามคู่มือโรงเรียนผู้สูงอายุ ดังนั้นหลักสูตรการเรียนรู้ของโรงเรียนผู้สูงอายุจึงมีเป้าประสงค์คือ การให้ผู้สูงอายุสามารถเรียนรู้ได้ตามอัธยาศัย มีความสุข สนุกสนาน หลักสูตรการเรียนรู้จึงเน้นการพัฒนาทักษะต่าง ๆ ตามความต้องการจำเป็นในแต่ละพื้นที่และบริบทของโรงเรียนผู้สูงอายุ โดยมีการปรับเปลี่ยนให้เกิดความทันสมัย รวมถึงความรู้ที่ผู้สูงอายุจะได้รับสามารถดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขและพึ่งตนเองได้

ด้านรูปแบบ กระบวนการ หรือวิธีการจัดการเรียนรู้ สรุปได้ว่าโรงเรียนผู้สูงอายุมีการบริหารงานในรูปแบบคณะกรรมการ โดยมาจากบุคคลที่อยู่ในชุมชนนั้น ๆ หรือมาจากบุคคลภายนอก ส่วนใหญ่เป็นโรงเรียนที่จัดตั้งโดยหน่วยงานภาครัฐ อาทิ องค์การบริหารส่วนตำบล มีคณะกรรมการประกอบด้วยที่ปรึกษาโรงเรียนผู้สูงอายุ ได้แก่ พระภิกษุสงฆ์และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ประกอบด้วย ผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบล นักวิชาการศึกษาและสาธารณสุข รวมทั้งข้าราชการที่เกษียณอายุ ทั้งนี้เพื่อเป็นใบเบิกทางให้การดำเนินของโรงเรียนผู้สูงอายุสำเร็จลุล่วง

ด้านการประเมินผล หรือผลกระทบที่เกิดขึ้น พบว่ามีความเหมือนและความแตกต่างกันบ้าง ทั้งนี้ขึ้นกับบริบทแต่ละพื้นที่ ซึ่งส่วนใหญ่มีความสอดคล้องกับวิสัยทัศน์ของแต่ละโรงเรียนผู้สูงอายุ ไม่เน้นการวัดและประเมินผลความรู้เชิงทฤษฎี แต่ให้ความสำคัญกับการวัด ประเมินผลเชิงประจักษ์ตามหลักสูตรที่กำหนด เป็นการวัดความรู้ที่รู้จักจริง ปฏิบัติได้ และถ่ายทอดเป็น สำหรับส่วนผลกระทบที่เกิดขึ้นหลังการเรียนรู้ส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม การปรับเปลี่ยนทัศนคติต่อตนเอง หรือการเห็นคุณค่าในตนเอง โดยใช้เครื่องมือการวัดพฤติกรรมจากรอยยิ้ม ความสุข เสียงหัวเราะ ความสนุกสนานที่ได้รับจากกิจกรรม

ตอนที่ 2 รูปแบบกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน สิ่งที่พิจารณามีดังนี้

ด้านฐานคิดการจัดกระบวนการเรียนรู้ในโรงเรียนผู้สูงอายุในแต่ละแห่งต่างมีฐานคิดหรือเจตนารมณ์ที่จะส่งเสริมตามพันธกิจ หรือปรัชญาการพัฒนาผู้สูงอายุตามแผนผู้สูงอายุแห่งชาติฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545 – 2564) ฉบับปรับปรุงครั้งที่ 1 (พ.ศ. 2552) เป็นการจัดการเรียนรู้ตลอดชีวิตในลักษณะการเรียนรู้ตามอัยาศัย ที่มุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตและทักษะทางสังคม โดยการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในเรื่องที่ผู้สูงอายุสนใจและมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิต ซึ่งโรงเรียนผู้สูงอายุแต่ละแห่งจะจัดทีมงานหรือวิทยากรจิตอาสาจากหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งในพื้นที่และนอกพื้นที่เข้ามาถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ ควบคู่กับการถ่ายทอดและสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่กับชุมชน การจัดการกระบวนการเรียนรู้ในโรงเรียนผู้สูงอายุแต่ละแห่งต่างมีจุดเน้นลักษณะใดลักษณะหนึ่งซึ่งเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของท้องถิ่นหรือพื้นที่ และโรงเรียนผู้สูงอายุแต่ละแห่งต่างถือกำเนิดจากการจัดกระบวนการเรียนรู้บนพื้นฐาน บ-ร-ว (บ้าน วัด โรงเรียน) แต่ที่พิเศษกว่าที่อื่นคือ โรงเรียนผู้สูงอายุเขตนานาวา จังหวัดกรุงเทพมหานคร ที่มีกลุ่มองค์กรทางสังคม อาทิ สโมสรโรตารีกรุงเทพรัตนโกสินทร์ และสโมสรโรตารียานนาวาเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกระบวนการเรียนรู้ นอกจากนี้จุดเน้นที่สำคัญของโรงเรียนผู้สูงอายุยังมีการจัดการเรียนรู้แบบมีผู้เรียนและมีครูผู้สอน หรือเชิญผู้รู้เข้ามาให้ความรู้ หรือสาธิต หรือ ร่วมสอน มีการลงชื่อเข้าเรียน มีการนับชั่วโมงการเรียนรู้ เพื่อ

ใช้ประกอบการวัดและประเมินผลภายหลังจบการเรียนรู้ กระบวนการจัดการเรียนรู้ยังคงใช้สถานที่ของหน่วยงานราชการและวัด เป็นสถานที่จัดการเรียนรู้

ด้านกิจกรรมการเรียนรู้ วิธีการและผลที่ได้รับจากกิจกรรมการเรียนรู้ สรุปได้ว่ากิจกรรมการเรียนรู้ในโรงเรียนผู้สูงอายุแต่ละแห่งจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามวิสัยทัศน์ของโรงเรียน เพื่อนำมาสรุปและวิเคราะห์ถึงกิจกรรมการเรียนรู้ พบว่าส่วนใหญ่ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุภายใต้แนวคิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตทางกาย ทางจิตใจ ทางสังคม และปัญญา เป็นการจัดการเรียนรู้ภายใต้บริบทของพื้นที่แต่ละแห่ง เน้นการมีส่วนร่วม การบูรณาการทางวัฒนธรรม องค์ความรู้ของชุมชนท้องถิ่นเข้าสู่ผู้เรียน รวมทั้งการสร้างระบบการยกย่อง ชมเชย การให้เกียรติและรางวัลผ่านกิจกรรมการเรียนรู้ ร่วมกับการจัดการเรียนรู้ที่ทันต่อเหตุการณ์และความทันสมัยของโลกปัจจุบัน การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในโรงเรียนผู้สูงอายุมีทั้งแบบที่หน่วยงานจัดขึ้นตามแผนตามกิจกรรมการพัฒนาของพื้นที่ บางกิจกรรมเป็นการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่มาจากหน่วยงานภายนอกหรือกลุ่มจิตอาสาแนะนำเสนอ แต่ทั้งนี้ต้องให้ผู้เกี่ยวข้องหรือผู้แทนนักเรียนผู้สูงอายุรับทราบ นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมที่นักเรียนผู้สูงอายุได้ประชุมตกลงหารือและนำเสนอให้ผู้เกี่ยวข้องได้จัดกิจกรรม/หรือหาวิทยากร ผู้รู้ภายนอกมาสอน กิจกรรมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในโรงเรียนผู้สูงอายุแต่ละแห่งจะมีความยืดหยุ่นและปรับเปลี่ยนตามสถานการณ์หรืองบประมาณที่ได้รับ แต่ถึงอย่างไรการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ยังคงไว้ซึ่งผลลัพธ์การพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุภายใต้การพัฒนา 4 ด้าน ได้แก่ การพัฒนาด้านร่างกาย ด้านจิตใจ ด้านสังคม และด้านปัญญา สำหรับวิธีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ส่วนใหญ่มี 2 ลักษณะ คือ (1) วิธีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบมีสถาบัน มีหลักสูตร บทเรียน เป็นการจัดกิจกรรมที่ผลักดันให้เครือข่ายในพื้นที่หรือชุมชนเป็นวิทยากรกระบวนการมาถ่ายทอด หรือใช้วิธีการบรรยาย และการปฏิบัติการผ่านเครื่องมือการเรียนรู้ต่าง ๆ (2) วิธีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบชาวบ้าน เป็นกิจกรรมทางเลือกของกลุ่มผู้เรียน เป็นการเรียนรู้แบบรูปธรรมคือ การทำให้ดูและนำไปปฏิบัติ อาทิ กิจกรรมการพัฒนาการอาชีพ กิจกรรมการดูแลสุขภาพของตนเอง หรือแม้แต่กิจกรรมการออม การเรียนรู้เรื่องอาหาร การทำสมุนไพร และการเกษตร เป็นต้น

นอกจากนี้ยังพบว่าการจัดการกิจกรรมการเรียนรู้ในโรงเรียนผู้สูงอายุยังมีรูปแบบดังนี้ (1) รูปแบบการจัดการเรียนรู้บนพื้นฐานของสิ่งที่ควรรู้เกี่ยวกับวิถีการดำรงชีวิตและสังคมโลกในปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องปัจจัย 4 รายได้ รายจ่าย การออม การมีงานทำของผู้สูงอายุ การเห็นคุณค่าในตนเอง การมีจิตอาสาและการรู้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคม (2) รูปแบบการจัดการเรียนรู้บนพื้นฐานของสิ่งที่ต้องรู้เกี่ยวกับสิทธิประโยชน์ การได้รับความคุ้มครอง รวมทั้งสิทธิหน้าที่ความเป็นพลเมืองไทย เช่น กฎหมายต่าง ๆ ที่ผู้สูงอายุ โดยกฎหมายมรดก สิทธิและสวัสดิการของผู้สูงอายุ และ (3) รูปแบบการจัดการเรียนรู้บนพื้นฐานของสิ่งที่อยากรู้ เป็นการตอบสนองความต้องการของการเรียนรู้บนพื้นฐานของชีวิตผู้เรียนและพื้นฐานทางวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น โดยมีสาระการเรียนรู้

จากปัญหาหรือความอยากรู้ของกลุ่มผู้เรียนเป็นตัวตั้ง ไม่เน้นสาระความรู้ทางวิชาการ อาทิ การเรียนรู้ด้านอาชีพและรายได้เสริม การเรียนรู้ด้านการดูแลสุขภาพของตนเอง และอื่น ๆ

ผลที่ได้รับจากกิจกรรมการเรียนรู้พบว่า (1) เนื้อหาสาระของกิจกรรมการเรียนรู้ ส่วนใหญ่ไม่มีการจัดลำดับชั้นความสำคัญของเนื้อหากิจกรรม แต่กลับให้ความสำคัญกับองค์ความรู้และเนื้อหา ลักษณะบูรณาการที่เหมาะสมและเข้ากับผู้เรียนได้ดี จึงทำให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และเข้าใจถึงกิจกรรมที่โรงเรียนผู้สูงอายุจัดให้ (2) กระบวนการเรียนรู้ที่มุ่งแสวงหาและความเข้าใจถึงธรรมชาติของผู้เรียน จึงทำให้ผู้เรียนไม่เกิดความเบื่อหน่าย แต่มีความสุขและสนุกกับการเรียนรู้ในแต่ละครั้ง กระบวนการเรียนรู้ที่ได้จากการจัดกิจกรรมของผู้สูงอายุยังสอดคล้องกับปัญหาความต้องการของเรียนได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะการตอบสนองต่อบุคคลและครอบครัว (3) การบริหารและการจัดการเรียนรู้ ก่อให้เกิดผู้นำหรือแกนนำตามธรรมชาติ เช่น ความอาวุโส ความมีวุฒิปัญญา การยอมรับทางสังคม และความไว้วางใจ โดยเฉพาการจัดการทรัพยากร เช่น งบประมาณ กองทุน ฯลฯ (4) ความเชื่อมโยงระหว่างกลุ่ม ชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ก่อให้เกิดความเข้าใจ ความร่วมมือ และเครือข่ายการพัฒนาในพื้นที่ (5) การขยายผลหลักสูตรการเรียนรู้เชื่อมโยงเข้าสู่หลักสูตรท้องถิ่น โดยเฉพาะการนำกิจกรรมการเรียนรู้ไปสู่การเรียนรู้ในระบบโรงเรียน จัดให้ผู้สูงอายุเข้าไปถ่ายทอดความรู้ ปัญหาท้องถิ่นให้กับนักเรียน/เยาวชน เป็นการสัมพันธ์และการทำความเข้าใจของคนต่างวัยได้เป็นอย่างดี

ด้านการวัดประเมินผลกิจกรรมการเรียนรู้และปัญหา อุปสรรคสำหรับโรงเรียนผู้สูงอายุ สรุปได้ว่า มีความแตกต่างกันในบางเรื่อง อาทิ บางแห่งเคร่งครัดในเรื่องจำนวนชั่วโมงการเข้าเรียนตามเกณฑ์ที่กำหนด อันหมายถึงการมีวินัยในการฝึกตนและความรับผิดชอบในการเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ต่าง ๆ ตามที่โรงเรียนผู้สูงอายุได้กำหนดไว้ สำหรับในส่วนการวัดและประเมินผลผู้เรียนโดยใช้วิธีการวิธีการทดสอบวัดความรู้จะไม่พบ และไม่นิยมมาใช้กับผู้สูงอายุในโรงเรียนผู้สูงอายุ เพราะไม่มีความจำเป็น และไม่ตรงตามเจตนาการจัดโรงเรียนผู้สูงอายุของแต่ละแห่ง โดยทั่วไปโรงเรียนผู้สูงอายุแต่ละแห่งจะกำหนดเกณฑ์พื้นฐานของการวัดประเมินผล ได้แก่ การเข้าชั้นเรียนต้องมีเวลาไม่น้อยกว่าร้อยละ 80 ผู้เรียนต้องมีเวลาเข้าร่วมกิจกรรมตามที่โรงเรียนผู้สูงอายุกำหนดไว้ และอื่น ๆ ทั้งนี้เพื่อให้ผู้เรียนสามารถรับวุฒิบัตร นอกจากนี้พบว่า การวัดประเมินผลกิจกรรมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุจะใช้การประเมินผลตามพันธกิจที่กำหนดไว้ เช่น ประเมินจากเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมดูแลสุขภาพตนเองได้ โดยเฉพาะด้านสุขภาพ และการใช้ชีวิตประจำวัน การประเมินจากการมีสุขภาพจิตและการมีสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น การประเมินจากการมีวินัยและการกล้าแสดงออกมากขึ้น รวมทั้งการมีจิตอาสาและการมีรายได้เสริม ซึ่งโรงเรียนผู้สูงอายุแต่ละแห่งจะมีความยืดหยุ่นในการวัดประเมินผลกิจกรรมการเรียนรู้ ทั้งนี้เพื่อต้องการให้ผู้สูงอายุได้รับความรู้ต่าง ๆ จากการเข้าเรียนมากกว่าการวัดความรู้จากทดสอบทักษะในรายวิชาที่กำหนด

ส่วนปัญหา อุปสรรคสำหรับกิจกรรมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ พบว่ามี 2 ปัจจัย คือ (1) ปัจจัยภายใน ในที่นี้คือปัญหาอุปสรรคที่มาจากแนวทางการดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้ที่ยังขาดการเชื่อมโยงระหว่างเนื้อหาสาระหรือความรู้ความเข้าใจต่อวิสัยทัศน์หรือพันธกิจของโรงเรียนผู้สูงอายุตามที่กำหนดไว้ โดยส่วนใหญ่มุ่งเน้นการทำกิจกรรมทางสุขภาพและความสนุกสนาน จึงละเลยความต้องการที่แท้จริงของผู้เรียน บางพื้นที่หรือบางโรงเรียนผู้สูงอายุมีข้อจำกัดด้านงบประมาณซึ่งส่วนใหญ่เป็นงบประมาณที่มาจากหน่วยงานท้องถิ่นเป็นหลัก จึงทำให้เกิดข้อจำกัดด้านจัดกิจกรรม บางพื้นที่/บางโรงเรียนผู้สูงอายุ สมาชิกและชุมชนต้องจัดหาทรัพยากรและงบประมาณเพื่อนำมาใช้จ่ายในการจัดกิจกรรม ปัญหาอุปสรรคต่อมาคือด้านหลักสูตรการจัดการเรียนรู้ ในระยะเริ่มแรกการก่อตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุ กิจกรรมส่วนใหญ่จะถูกจำลองมาจากโรงเรียนต้นแบบที่เคยไปศึกษาดูงาน จึงทำให้กิจกรรมบางไม่สอดคล้องกับบริบทพื้นที่และต้องการของผู้สูงอายุ ต่อมาเพื่อเมื่อโรงเรียนผู้สูงอายุมีพัฒนาการมากขึ้น ทำให้หลายหน่วยงานโดยเฉพาะสถาบันการศึกษามาช่วยในการจัดหลักสูตรการเรียนรู้ มีการจัดชั่วโมงการเรียนรู้ มีการวัดประเมินผล วัดทักษะความรู้ที่เข้มข้น จึงทำให้ผู้เรียนรู้สึกอึดอัด และธรรมชาติของผู้เรียนหรือผู้สูงอายุของการเรียนรู้แบบสนุกสนาน รู้สึกผ่อนคลาย ไม่เครียด และสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้บ้างโดยเฉพาะด้านการดูแลสุขภาพ ด้านกฎหมาย/สิทธิประโยชน์ที่ควรได้รับ นอกจากนี้บางโรงเรียนผู้สูงอายุอาจมีปัญหาด้านกลุ่ม-ชุมชนเองที่ยังอ่อนแอ ได้แก่ การไม่เปิดรับการเรียนรู้หรือประสบการณ์ใหม่ ๆ เช่น เรียนแล้วได้อะไร เรียนไปทำไม อยู่บ้านสบายดีกว่า บางพื้นที่/บางโรงเรียนไม่สามารถเปิดรับผู้เรียนหรือผู้สูงอายุต่างถิ่นเข้ามาเรียนในพื้นที่/โรงเรียนผู้สูงอายุด้วยข้อจำกัดด้านงบประมาณ ระเบียบข้อบังคับที่ถูกกำหนดไว้ แม้ว่าชุมชนของผู้สูงอายุมีอาณาเขตกับโรงเรียนผู้สูงอายุที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ใกล้เคียง (ชุมชนกับโรงเรียนผู้สูงอายุตั้งอยู่คนละเขต) (2) ปัจจัยภายนอกส่วนใหญ่มาจากการขาดการสนับสนุนจากหน่วยงานที่บทบาทโดยตรงเข้ามาดูแล โดยเฉพาะสถาบันการศึกษา เช่น มหาวิทยาลัย หรือหน่วยงานส่งเสริมด้านอาชีพที่ขาดความต่อเนื่องในการเข้ามาให้ความรู้ หรือจัดกิจกรรม นอกจากนี้คือความไม่เข้าใจด้านกฎระเบียบ วิธีการโดยเฉพาะการเบิกจ่ายงบประมาณในกิจกรรมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ ในขณะที่ด้านสังคม-ชุมชน ยังขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับโรงเรียนผู้สูงอายุ ในบางพื้นที่ยังคงมีทัศนคติต่อโรงเรียนผู้สูงอายุว่าเป็นเพียงแหล่งการใช้เวลาว่างของผู้สูงอายุ ไม่ใช่แหล่งให้ความรู้หรือสถาบันความรู้ที่ยึดติดอยู่กับกรอบกิจกรรมและการวัดประเมินผลผู้เรียน นอกจากนี้ผู้สูงอายุอาจมีจำกัดด้านสุขภาพและครอบครัวที่ยังคงมีภาระ (กลุ่มติดบ้าน) เช่น การดูแลบุตรหลานแทนพ่อแม่ที่ต้องออกไปทำงานนอกบ้านจึงทำให้การเข้ามามีส่วนร่วมในโรงเรียนผู้สูงอายุไม่ต่อเนื่องเท่าที่ควร

ด้านปัจจัยความสำเร็จของการดำเนินงานโรงเรียนผู้สูงอายุ สิ่งที่พิจารณาได้แก่ ปัจจัยภายในประกอบด้วย (1) *กลุ่มผู้สูงอายุ* ผู้สูงอายุแต่ละพื้นที่ที่เข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ทุกคนมีความต้องการอยากเรียนรู้และมีส่วนร่วม และตระหนักรู้ในคุณค่าของตนเองถึงการเข้าร่วมกิจกรรม

ต้องการใช้เวลาให้เกิดประโยชน์ รวมทั้งมีความรักสามัคคีในหมู่คณะ ความสนใจกระตือรือร้นในการเข้าร่วมกิจกรรม (2) การบริหารจัดการ การบริหารจัดการเรียนรู้ที่มีความเหมาะสมกับบริบทและสภาพแวดล้อมของชุมชนแต่ละพื้นที่ เน้นการเรียนรู้และความต้องการของผู้เรียนเป็นสำคัญ โครงสร้างหลักสูตรและกิจกรรมการเรียนรู้มีความยืดหยุ่น เน้นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การมีส่วนร่วม และลงมือปฏิบัติจริง โดยเฉพาะการมีผู้นำและคณะกรรมการที่เข้มแข็ง (3) *กิจกรรมการเรียนรู้* กิจกรรมการเรียนรู้ต่าง ๆ สอดคล้องกับหลักสูตรที่กำหนดส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับการดูแลสุขภาพ และการพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งด้านร่างกาย จิตใจและสังคม (4) *เครือข่ายการพัฒนา* ในที่นี้คือการต่อยอดการเรียนรู้จากชมรมผู้สูงอายุในพื้นที่มาเป็นโรงเรียนผู้สูงอายุ และหน่วยงานสนับสนุนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ที่เห็นความสำคัญของการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในทุกมิติ ปัจจัยภายนอก (1) *ระดับครอบครัว* การมีความเข้าใจและการตระหนักถึงคุณค่าความสำคัญของผู้สูงอายุ โดยเฉพาะมีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรง การใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ (2) *ระดับชุมชน* การผลักดันให้เกิดเจตคติที่ดีและเห็นคุณค่าต่อผู้สูงอายุ การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและการพัฒนาผู้สูงอย่างเป็นรูปธรรม ส่งเสริมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การสานสัมพันธ์ที่ีระหว่างวัยของคนในชุมชน ส่งเสริมกลไกการดูแลผู้สูงอายุโดยชุมชนผ่านโครงการการเยี่ยมบ้าน การค้นหาผู้สูงอายุดีเด่น ผู้สูงอายุที่มีอายุยืนยาว (3) *ระดับสังคม* การส่งเสริมคุณค่าของผู้สูงอายุโดยเฉพาะการจัดโครงสร้างพื้นฐานที่เอื้อต่อคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุที่เน้นประโยชน์ใช้สอยและความปลอดภัย ผลักดันการนำภูมิปัญญาของผู้สูงอายุมาใช้ประโยชน์ผ่านการเล่าเรื่อง ถ่ายทอดประสบการณ์ ส่งเสริมกิจกรรมการส่งเสริมรายได้ และการตระรูถึงกฎหมายที่ควรทราบผู้สูงอายุ การร่วมปรับปรุงหลักสูตรผู้สูงอายุให้มีความทันสมัย ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อประกอบการเรียนรู้บนพื้นฐานวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น

ด้านปัญหาอุปสรรคและผลกระทบของโรงเรียนผู้สูงอายุ สิ่งนำมาพิจารณา ได้แก่ (1) ปัญหาอุปสรรคของโรงเรียนผู้สูงอายุ (2) ผลกระทบทางตรงทางอ้อมของโรงเรียนผู้สูงอายุ (3) แนวทางแก้ไขปัญหาของโรงเรียนผู้สูงอายุ (4) ทิศทางในอนาคต/ความคาดหวังของโรงเรียนผู้สูงอายุ

อภิปรายผลวิจัย

ผู้วิจัยอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์การวิจัย มีรายละเอียดดังนี้

1. กิจกรรมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน เมื่อพิจารณาจากฐานคิดด้านภูมิหลังหรือความเป็นมา ด้านวัตถุประสงค์หรือเจตนารมณ์การจัดการเรียนรู้ ด้านเนื้อหาหรือหลักสูตรการเรียนรู้ ด้านรูปแบบ กระบวนการ หรือวิธีการจัดการเรียนรู้ และด้านการประเมินผล หรือผลกระทบที่เกิดขึ้น มีความสอดคล้องกับแนวคิดการจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุ (คณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติ กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2553) ที่ให้ความสำคัญต่อการดำเนินชีวิต การสร้างตระหนักและการเห็นถึงคุณค่าในตนเอง โดยการสร้างพื้นที่

ส่งเสริมการเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุบนพื้นฐานการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นและภาคีเครือข่าย มุ่งเน้นการส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งด้านร่างกาย ด้านจิตใจ ด้านสังคมและด้านปัญญาและการจัดการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุ มีการบริหารจัดการผ่านกลุ่มกรรมการซึ่งเป็นตัวแทนของผู้สูงอายุ มีการกำหนดกติกาหรือข้อตกลง นอกจากนี้ยังพบว่ามีความสอดคล้องกับป็นวดีศรีสุพรรณ สุรีย์ ธรรมิกบวร และสุรสม กฤษณะจุฑะ (2560) ที่ว่าโรงเรียนผู้สูงอายุมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในชุมชนท้องถิ่น ทั้งเป็นแหล่งส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต เป็นพื้นที่ปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ส่งเสริมคุณค่าให้กับผู้สูงอายุและเป็นพื้นที่สุขภาวะ โดยมีการดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพ การฝึกทักษะอาชีพ การใช้เทคโนโลยี การทำกิจกรรมนันทนาการ รวมถึงการหาความรู้ต่าง ๆ โดยมีชมรมผู้สูงอายุทำหน้าที่ประสานงานในการดำเนินงานโรงเรียนผู้สูงอายุ และมีหน่วยงานระดับท้องถิ่นซึ่งมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการจัดการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุรวมทั้งหน่วยงานอื่น ๆ ในการพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุที่ดีและมีคุณภาพ ทั้งนี้เพราะโรงเรียนผู้สูงอายุทุกแห่งต่างมีบทบาท และเป้าประสงค์การพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ชัดเจน กิจกรรมการเรียนรู้ต่าง ๆ ถูกพัฒนาให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้สูงอายุ โดยมีเครือข่ายในพื้นที่ โดยเฉพาะหน่วยท้องถิ่น บ้าน วัด และโรงเรียน (บ-ว-ร) ให้การสนับสนุน กิจกรรมส่วนใหญ่มีทั้งแบบสถาบันกำหนดหลักสูตร และแบบชาวบ้าน/ผู้เรียนเป็นผู้กำหนด เป็นไปตามวิถีของการจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุในปัจจุบัน

2. รูปแบบกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน พบว่าฐานคิดการจัดการกระบวนการเรียนรู้ในโรงเรียนผู้สูงอายุมาจากบ-ร-ว (บ้าน วัด โรงเรียน) มีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้บนพื้นฐานของสิ่งที่ควรรู้เกี่ยวกับวิถีการดำรงชีวิตและสังคมโลกในปัจจุบัน การจัดการเรียนรู้บนพื้นฐานของสิ่งที่ต้องรู้เกี่ยวกับสิทธิประโยชน์ และการได้รับความคุ้มครอง การจัดการเรียนรู้บนพื้นฐานของสิ่งที่อยากรู้ของผู้เรียน มีความสอดคล้องกับผลการศึกษาของศศิพัฒน์ ยอดเพชร, ภาวนา พัฒนศรี และธนิษานต์ ศักดาพร (2560) ที่ว่าโรงเรียนผู้สูงอายุเป็นลักษณะกิจกรรมที่สถาบัน หน่วยงานหรือชุมชน จัดทำขึ้นเพื่อพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุผ่านการถ่ายทอดความรู้อย่างเป็นระบบที่ผู้สูงอายุเรียนรู้อย่างสนุกสนานรื่นเริง หลักสูตรที่เหมาะสมสำหรับโรงเรียนผู้สูงอายุประกอบด้วยเนื้อหาความรู้ที่ผู้สูงอายุต้องรู้ ควรรู้ และอยากรู้ ที่พัฒนาทักษะความสามารถทางกาย จิต สังคมและปัญญาให้กับผู้เรียน เมื่อพิจารณาลงในรายละเอียดของการจัดกิจกรรมยังพบว่าปัจจัยความสำเร็จของการดำเนินงานโรงเรียนผู้สูงอายุประกอบด้วย (1) กลุ่มผู้สูงอายุ (2) การบริหารจัดการ (3) กิจกรรมการเรียนรู้ และ (4) เครือข่ายการพัฒนา มีความสอดคล้องหลักคิดการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุที่มีศักยภาพเพื่อให้ผู้สูงอายุได้เรียนรู้ และพัฒนาทักษะในการดูแลตนเองของกรมกิจการผู้สูงอายุ, คู่มือโรงเรียนผู้สูงอายุ (2559) ที่ว่าปัจจัย

ความสำเร็จของการดำเนินงานโรงเรียนผู้สูงอายุ ได้แก่ ผู้นำ เป้าหมายและกิจกรรม การมีส่วนร่วม เครือข่ายทางสังคม การเรียนรู้และพัฒนาการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง การสนับสนุนจากภาครัฐ ทั้งนี้ แต่ละโรงเรียนผู้สูงอายุที่ถูกเลือกเป็นกรณีศึกษาต่างประสบความสำเร็จและเป็นต้นแบบของโรงเรียนผู้สูงอายุต่างมีปัจจัยเหล่านี้เข้ามาเกี่ยวข้อง

ข้อเสนอแนะ

จากที่กล่าวสามารถสรุปเป็นรูปแบบกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานได้ 2 ลักษณะ คือ

- (1) รูปแบบวิธีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบมีสถาบัน มีหลักสูตร บทเรียน เป็นการจัดกิจกรรมที่ผลักดันให้เครือข่ายในพื้นที่หรือชุมชนเป็นวิทยากรกระบวนการมาถ่ายทอด หรือใช้วิธีการบรรยายและการปฏิบัติการผ่านเครื่องมือการเรียนรู้ต่าง ๆ
- (2) รูปแบบวิธีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบชาวบ้าน เป็นกิจกรรมทางเลือกของกลุ่มผู้เรียน เป็นการเรียนรู้ในรูปแบบเชิงประจักษ์คือ การทำให้ดูและนำไปปฏิบัติ อาทิ กิจกรรมการพัฒนาการอาชีพ กิจกรรมการดูแลสุขภาพของตนเอง และอื่น ๆ

นอกจากนี้ยังพบว่ามีรูปแบบในลักษณะอื่น ๆ ดังนี้

- (1) รูปแบบการจัดการเรียนรู้บนพื้นฐานของสิ่งที่ควรรู้เกี่ยวกับวิถีการดำรงชีวิตและสังคมโลกในปัจจุบัน
- (2) รูปแบบการจัดการเรียนรู้บนพื้นฐานของสิ่งที่ต้องรู้เกี่ยวกับสิทธิประโยชน์ การได้รับความคุ้มครอง
- (3) รูปแบบการจัดการเรียนรู้บนพื้นฐานของสิ่งที่อยากรู้ เป็นการตอบสนองความต้องการของการเรียนรู้บนพื้นฐานของชีวิตผู้เรียนและพื้นฐานทางวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรดำเนินการศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับระบบสนับสนุนที่เหมาะสมทางสังคมเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุโดยใช้โรงเรียนผู้สูงอายุเป็นฐาน ทั้งนี้เพราะโรงเรียนผู้สูงอายุแต่ละแห่งมีศักยภาพการบริหารจัดการที่ไม่เท่ากัน
2. ควรศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนานโยบายการเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุโดยใช้โรงเรียนผู้สูงอายุเป็นฐาน ทั้งนี้เพราะแต่ละพื้นที่ แต่ละกลุ่มได้รับการดูแลและให้ความสำคัญต่างกัน

บรรณานุกรม

- กรมกิจการผู้สูงอายุ. (2560). *คู่มือโรงเรียนผู้สูงอายุ*. วันที่ค้นข้อมูล 14 ธันวาคม 2561, เข้าถึงได้จาก <http://www.dop.go.th/th/know/5/24>.
- กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2553). *พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2564*. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เทพเพ็ญวานิสย์.
- คณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติ. (2553). *แผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545-2564) ฉบับปรับปรุง ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2552*. กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เทพเพ็ญวานิสย์.
- จุฑารัตน แสงทอง. (2560). *สังคมผู้สูงอายุ (อย่างสมบูรณ์): ภาวะสูงวัย อย่างมีคุณภาพ*. วารสารกิ่งวิชาการ รุสมิแล. 38(1). ม.ค. - เม.ย. 2560. 6-28.
- ชญ ชาตธนานนท์ (2540). *ความเข้าใจเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ*. วารสารส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อม. 20(2) เม.ย.- มิ.ย. 2540.
- นวลฉวี ประเสริฐสุข, อรุณีย์ เกิดในมงคล และกันยารัตน์ สะอาดเย็น (2559). *การพัฒนาทักษะการเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์แบบองค์รวมสำหรับผู้สูงอายุในชนบทไทย: ด้านการดูแลสุขภาพจิต*. วารสารศิลปการศึกษาศาสตร์วิจัย. 8(2). (ก.ค - ธ.ค. 2559). 49-61.
- แนวหน้าออนไลน์. (2561). *'โรงเรียนผู้สูงอายุ' เสริมพลังวัยเกษียณพึ่งตนเอง*. วันที่ค้นข้อมูล 21 ธันวาคม 2561, เข้าถึงได้จาก <http://www.naewna.com/likesara/317964>.
- บรรลุ ศิริพานิช (2542). *ผู้สูงอายุไทย*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน.
- ปิ่นวดี ศรีสุพรรณ, สุรีย์ ธรรมิกบวร และสุรสม กฤษณะจุฑะ. (2560). *โรงเรียนผู้สูงอายุกับพัฒนา ศักยภาพในชุมชนท้องถิ่นอีสาน*. วารสารสำนักบัณฑิตอาสาสมัคร 14(1). (ก.ค. - ธ.ค. 2562). 133 - 162.
- ป่วย อึ้งภากรณ์. (2543). *จากครรภ์มารดาถึงเชิงตะกอน*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมล คีมทอง.
- ยุพิน ทรัพย์แก้ว (2559). *การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุด้วยหลักสูตรโรงเรียนผู้สูงอายุของคุณัย ความเป็นเลิศด้านการสร้างเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี นครศรีธรรมราช*. วารสารการพยาบาลและการศึกษา. 9(2). (เม.ย.- มิ.ย. 2559). 25-39.
- วรรัตน์ ปทุมเจริญวัฒนา. (2561). *การศึกษาตามอัธยาศัย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่ง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศิริ ฮามสุโพธิ์. (2543). *ประชากรกับการพัฒนา*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ โอเดียนสโตร์

- ศศิพัฒน์ ยอดเพชร, ภาวนา พัฒนศรี และธนิกันต ศักดาพร. (2560). *โรงเรียนผู้สูงอายุ: ชุดความรู้ การพัฒนาเป็นผู้สูงอายุที่มีศักยภาพ*. กรุงเทพมหานคร: บริษัทมาตา การพิมพ์ จำกัด.
- สุชาติ จักรพิสูทธิ์ และคณะ. (2548). *การศึกษาทางเลือกโลกแห่งการเรียนรู้นอกโรงเรียน*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2562). *พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545*. วันที่ค้นข้อมูล 14 มกราคม 2562, เข้าถึงได้จาก http://www.qa.kmutnb.ac.th/upload_files/pakadout/Orther/Edu_law42_v245.pdf.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2559). *เอกสารประกอบการประชุมประจำปี ร่างแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564)*. สศช.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2559). *สรุปสาระสำคัญของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่สิบสอง พ.ศ. 2560 – 2564*. สำนักนายกรัฐมนตรี.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษากระทรวงศึกษาธิการ. (2561). *รายงานการวิจัยเปรียบเทียบเพื่อพัฒนานโยบาย เรื่องการส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในประเทศไทย*. กรุงเทพมหานคร: บริษัท พริกหวานกราฟฟิค จำกัด.
- หน่วยศึกษานิเทศก์ สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย, มปป. *เอกสารสาระหลักการและแนวคิดประกอบการดำเนินงาน กศน.: คัมภีร์ กศน.* กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด เอ็น.เอ.รัตนะเทรตตั้ง.
- สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ. (2555). *จรรยาวิชาชีพวิจัยและแนวปฏิบัติ*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อาชัญญา รัตนอุบล. (2562). *การส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่และผู้สูงอายุในสังคมไทย*. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Campbell. (1972). *Aspirations, Satisfaction and fulfillment*. In A. Campbell and P.E. Converse (eds.). *The Human Meaning of Social Change*. New York: Russel Sage Foundation.
- Kye, B., Arenas, E., Teruel, G., Rubalcava, L. (2014). *Education, elderly health, and differential population aging in South Korea: A demographic approach*. Demographic Research, Vol 30. 753–794. Retrieved May 29, 2019, from <https://www.demographic-research.org/volumes/vol30/26/30-26.pdf>

- Kondo, A.K. (1985). *Population and quality of Life. Training in Population Education in the Pacific Bangkok*: UNESCO Regional office for Population education in Asia and the Pacific.
- Lee, Y.H. (2015). *Older adult education: new public pedagogy in 21st century Taiwan*. *Australian Journal of Adult Learning* 55(3). 460-476. Retrieved May 29, 2019, from <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1082526.pdf>.
- Liu, B-C. (1975). *Quality of lift: Concept, Measure and Result*. *The American Journal of Economics and sociology*. 12.
- Miles, M. B. and Huberman, A. M. (1994). *Qualitative Data Analysis: An Expanded Sourcebook, 2nd Ed*. Thousand Oaks: Sage.
- Strauss, A., & Corbin, J. (1994). *Grounded Theory Methodology: An Overview*. In N. K. Denzin, & Y. S. Lincoln (Eds.), *Handbook of Qualitative* Thousand Oaks, CA: SAGE.

คณะกรรมาธิการ
การศึกษาศึกษาพิเศษ

เพื่อสรุปแบบแผนการดำเนินงานของศูนย์วิจัยและพัฒนา
เทคโนโลยีสารสนเทศ

วัตถุประสงค์ที่ ๑ เพื่อศึกษาและวิเคราะห์สภาพปัญหา
ของหน่วยงาน

คำนำ

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
 ประเด็นการสัมภาษณ์
 เรื่องรูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ
 โดยใช้โรงเรียนสูงอายุเป็นฐาน

*****

วัตถุประสงค์ที่ 1 เพื่อศึกษากิจกรรมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน

คำถาม

- (1) ภูมิหลัง หรือความเป็นมาเป็นอย่างไร มีใครบ้างที่เกี่ยวข้อง
- (2) วัตถุประสงค์ หรือเจตนารมณ์การจัดการเรียนรู้เป็นอย่างไร และมีโครงสร้างการดำเนินงานหรือไม่ อย่างไร
- (3) เนื้อหา หรือหลักสูตรการเรียนรู้ เป็นอย่างไร ใครเป็นผู้จัด มีการระดมทรัพยากรและมีส่วนร่วมในเรื่องใด อย่างไร
- (4) รูปแบบ กระบวนการ หรือวิธีการจัดการเรียนรู้เป็นอย่างไร กลุ่มเป้าหมาย/ผู้สูงอายุมีการเรียนรู้อะไรบ้าง อย่างไร และมีการเรียนรู้ในรูปแบบอื่น ๆ หรือไม่อย่างไร
- (5) การประเมินผลทั้งทางรูปธรรม นามธรรมเป็นอย่างไร ผลกระทบ ปัญหา อุปสรรคที่เกิดขึ้นเป็นอย่างไร และระบบสนับสนุนที่ต้องการจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องคืออะไร อย่างไร รวมถึงทิศทางการพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ในอนาคตเป็นอย่างไร

ภาคผนวก ข
 ประเด็นการสนทนากลุ่ม
 เรื่องรูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ
 โดยใช้โรงเรียนสูงอายุเป็นฐาน

*****

วัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อศึกษารูปแบบกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน

คำถาม

- (1) ฐานคิดการจัดกระบวนการเรียนรู้ในโรงเรียนผู้สูงอายุคืออะไร อย่างไร
- (2) กิจกรรมการเรียนรู้มีรูปแบบ วิธีการอย่างไร กลุ่มเป้าหมายได้อะไรมากจากกิจกรรมการเรียนรู้ดังกล่าว
- (3) การวัดประเมินผลกิจกรรมการเรียนรู้เป็นอย่างไร ปัญหา อุปสรรคที่พบมีหรือไม่อย่างไร
- (4) ข้อเสนอแนะหรือแนวคิดเพื่อการพัฒนาผู้สูงอายุโดยใช้โรงเรียนผู้สูงอายุเป็นฐานมีหรือไม่ อย่างไร

ผังที่นั่งการสนทนากลุ่ม

ภาคผนวก ค

ประวัติย่อของผู้วิจัย

หัวหน้าโครงการ

ชื่อ - นามสกุล (ภาษาไทย) ผศ.ดร.ภคพนธ์ ศาลาทอง

ชื่อ - นามสกุล (ภาษาอังกฤษ) Ass. Prof. PHACKAPHON SALATHONG, Ph.D.

ตำแหน่งปัจจุบัน

ตำแหน่งทางวิชาการ ผู้ช่วยศาสตราจารย์

สถานที่ติดต่อ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร คณะศิลปศาสตร์

เลขที่ 86 ถนนพิษณุโลก แขวงสวนจิตรลดา เขตดุสิต กรุงเทพฯ 10300

โทรศัพท์ 08-67588755

E-mail: phackaphon.s@rmutp.ac.th

สาขาวิชาการที่มีความชำนาญพิเศษ

ด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตชุมชนและสังคม และแรงงานอกระบบ

ผลงานวิจัย

ชื่อผลงานวิจัย	สถานภาพ	แหล่งทุน/ปี
สภาพวิถีและความต้องการทางสังคมของกลุ่มคนจนเมือง	หัวหน้า โครงการวิจัย	วช./2553
แนวทางการเสริมสร้างคุณภาพชีวิตกลุ่มผู้ประกอบการอาชีพสามล้อรับจ้างเขตเทศบาลเมืองกาญจนบุรี	หัวหน้า โครงการวิจัย	วช./2554
กลไกสนับสนุนการพัฒนาคุณภาพชีวิตการทำงานของแรงงานนอกระบบภาคบริการ กรณีศึกษากลุ่มคนขับรถแท็กซี่ เขตกรุงเทพมหานคร	หัวหน้า โครงการวิจัย	วช./2555
การเสริมสร้างคุณภาพชีวิตและการจัดสวัสดิการสำหรับผู้สูงอายุเพื่อความอยู่ดีมีสุขจังหวัดกาญจนบุรี	หัวหน้า โครงการวิจัย	สกอ./2555
รูปแบบการพัฒนาเพื่อการพึ่งตนเองของเกษตรกรชาวนาจังหวัดฉะเชิงเทรา	หัวหน้า โครงการวิจัย	สถาบัน/2561

ผู้ร่วมวิจัย

ชื่อ - นามสกุล (ภาษาไทย) อาจารย์ระวีวรรณ ธรณี

ชื่อ - นามสกุล (ภาษาอังกฤษ) Rawiwan Thoranee

ตำแหน่งปัจจุบัน อาจารย์

สถานที่ติดต่อ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร คณะศิลปศาสตร์
เลขที่ 86 ถนนพิษณุโลก แขวงสวนจิตรลดา เขตดุสิต กรุงเทพฯ 10300
โทรศัพท์ 086-4069305
E-mail: rawiwan.t@rmutp.ac.th

สาขาวิชาการที่มีความชำนาญพิเศษ
จิตวิทยา

ผลงานวิจัย

ปี	สถานภาพ	งานวิจัย
2551	หัวหน้าโครงการวิจัย	พลวัตการปรับตัวและการดำรงตนของบุตรในครอบครัวที่พ่อแม่หย่าร้าง
2551	หัวหน้าโครงการวิจัย	ชีวิตที่พอเพียงในมุมมองของนักศึกษาภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์
2554	หัวหน้าโครงการวิจัย	เหตุผลในการเข้าร่วมกิจกรรมเพื่อสังคมของนักศึกษา มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร